NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXX. ÉVFOLYAM. 1909. ÁPRILIS—MÁJUS. IV—V. FÜZET.

A CSALÁD ÉS A KORSZELLEM.*

Tisztelt hallgatóim!

A Gusztáv Adolf Nőegyesület megtisztelő fölszólítása folytán abban a kiváló szerencsében van részem, hogy korunk egyik föltünő jelenségére vonatkozó megfigyeléseimet, gondolataimat és igénytelen véleményemet Önök előtt fejtegessem. Iparkodni fogok, hogy becses figyelmöket túlságos sokáig ne vegyem igénybe.

Napjainkban minden oldalról halljuk, de magunk is észleljük bizonyos áramlatok és irányzatok elhatalmasodását, melyek a család régi méltósága, tekintélye, harmóniája, sőt a tűzhely fönmaradása ellen irányulnak. Ezen családellenes törekvések okát különböző körülményekben kereshetjük: a megélhetés fokozódó terhei, az ipar és műízlés rohamos fejlődése következtében folyvást emelkedő igényeink kielégíthetetlensége, régi jó polgári erkölcseink hanyatlása, a nőnek gazdasági tekintetben immár csaknem teljesen improduktiv életmódja, új társadalmi világnézlet elterjedése, ezek a tényezők együttesen hozzák elő azokat a lehangoló jelenségeket, melyeknek térfoglalását mind nagyobb aggodalommal nézzük.

Azt hiszem, ezen modern áramlatok jelentkezését mindnyájan ismerjük, okaikra nézve is mindegyikünknek meglehet a maga véleménye.

Most azonban arra a magatartásra fordítsuk figyelmünket, melyet a család, mint a társadalom őstényezője, ezekkel az ő léte ellen törő, pusztító áramlatokkal szemben tanusít. Vajjon

* Szerző felolvasta 1907 febr. 14-én a lőcsei Gusztáv Adolf Nőegyesület közgyűlésén.

hogyan védelmezi ősi bástyáit? Hogyan használja ma azokat a páratlan és hasonlíthatatlan eszközöket, melyekkel évezredeken át csupán csak ő tudta igazában megvalósítani az egyén boldogságát itt a földön?

És itt tisztelt hallgatóim meglepő jelenségek tárulnak elénk, melyeket méltó megütközéssel szemlélünk: azt látjuk u. i., hogy a család ma nem küzd önmagához méltón e romboló áramlatok ellen, nem is száll velök szembe, hanem legbecsesebb fegyvereit öntudatlanúl vagy önként adja ki kezéből, úgy hogy maholnap minden hatalmából, minden dicsőségéből, minden magasztos szépségéből kifosztva úgy áll majd előttünk, mint a modern társadalom léha szeszélyének, az élet ádáz kényének, a divat és a korszellem féktelen túlzásainak tehetetlen és szánandó martaléka.

Hogyan soroljam fel mindazt az alkalmat, mindazt a számtalan esetet, melyekben oly szembeszökő gyávasággal hunyászkodik meg a család a divat és a korszellem zsarnok önkénye előtt?

Említsem-e a szertelen fényűzést lakásban, öltözetben, életmódban, melyet a divat megkövetel, de amely immár országot pusztító veszedelemmé kezd fajulni? Vagy a végtelen élvezni, szórakozni akarást, mely az otthon elhanyagolására vezet, míg utcák, kávéházak, mulatóhelyek mindig telve vannak a henye élvezethajhászók tömegével? Avagy súlyosabb bajnak nézzem a nők dologtalan életmódját, amint fokozott igényeikkel csupán a férj keresményére támaszkodva ma már jóformán semmit sem tudnak produkálni a család jólétének előmozdítására? Említsem ezzel kapcsolatban a nemzeti és családi hagyományok könnyelmű elhanyagolását, idegen, modern nézetek és szokások hajhászását, melyek a mi viszonyainkkal sehogysem egyeznek? A gyermeknevelésnek fizetett egyénekre vagy az iskolára való teljes áthárítását? Vagy azt a léha és túlfesztelen érintkezési módot férfiak és nők között, mely ellen mind több fölszólalás hangzik immár a komolyabbak ajkán?

Hogy lehet az, hogy mindezek a vészthozó áramlatok

nyilt ajtón, feltartóztatlanúl hatolhatnak be a család bensejébe, ahol már-már nemzeti létünk gyökereit fenyegetik?!

Hogy lehet, hogy sem komoly családapák okos szigorúsága, sem övéik boldogságát féltő gondos családanyák finom ösztöne őrt nem áll e szentély előtt, hogy annak küszöbéről kérlelhetetlenül elutasítsa mindazt, ami a modern eszmeáramlatok közül a családnak javára nem szolgál?!

Pedig mégis úgy van! A család a minden téren való rohamos haladással, a meglepő új intézményekkel, tudományos és technikai vívmányokkal, az új eszmékkel, új törekvésekkel szemben tájékozatlanul és bátortalanul áll, mintha önbizalmát teljesen elvesztette volna. Okszerű bírálatot, jogos ellenőrzést velök szemben gyakorolni nem mer; elfogad jót, rosszat válogatás nélkül, amit a korszellem vagy a divat reá tukmál.

Nem hiszem pedig, hogy sikerrel szembe ne szállhatna, sőt ellenállni ne tudna a bomlasztó befolyásoknak a család, ez a hatalmas, erős erkölcsi szervezet, mely magában is teljes egész, egy impozáns individuum, egy dúsgazdag világ, mely kimeríthetetlen kincseivel önmagában is kárpótolhatja tagjait minden lemondásukért, minden veszteségökért. Ime mily fundamentum, mily erősség, mily hatalom, és mégis mily léha tétlenség, mily vétkes közöny! Szomorú és visszatetsző látvány az, amint egymásután rakja le fegyvereit, kipróbált hatalmi eszközeit: az ősi jó szokást, az ősi erkölcsöt, a gyakorlati termelést, a gyermeknevelést, mindent, mindent, ami hajdan erejét, büszkeségét, tekintélyét alkotta és mindezt áthárítja a társadalomra, az államra, a közre; végezze az, lássa el, ahogy tudja a nagy, a szent feladatokat: a silány és folyvást silányabb eredményekért, a jólét, az erény és boldogság hanyatlásáért a felelősséget ő nem viseli, ő nem vállalja.

A család legsúlyosabb, legvégzetesebb és legmesszebb kiható mulasztásait ma a gyermeknevelés terén észleljük. Vizsgáljuk meg tüzetesebben, hogyan érvényesíti itt a család a maga befolyását.

Folyvást hangzik felénk a sok panasz arról, hogy a mostani nemzedékben kevés a magasztos eszmék iránti lelkesedés,

csekély a munkakedv, a küzdelemre való készség, a kitartás, az életrevalóság, sivár a kedély, sőt az életkedv is nem ritkán lankadt. Ahelyett, hogy e súlyos bajok, e komoly tünetek okait egész elszántsággal mélyebben kutatnók, igen kényelmesen megnyugtatjuk lelkiismeretünket azzal, hogy mindenért csupán a mai nyilvános oktatási rendszert, az iskolai túlterhelést, vagy a tanítás módszerét, szóval csakis az iskolát kell okolni; okvetlenül ő benne kell lennie annak a főbenjáró hibának, mely mindezt a nemkívánt eredményt okozza. Sőt kormányzó szakembereinknek is úgy látszik ez lehet a fölfogásuk erről a dologról, mert egymást követik a tantervjavítások, átdolgozások, bölcs és részletes utasítások, sőt újabb iskolatipusok kieszelése is napirenden van; anélkül azonban, hogy a sok buzgó igyekezetnek, a rengeteg anyagi áldozatnak, tanácskozásnak és fejtörésnek meglenne az óhajtott eredménye. Ez az eredmény azonban nincs meg, de így nem is lesz meg soha, mert ezen az úton el nem érhető. Mindhiába a legjobban kieszelt tantervek, a legkényelmesebb épületek és tantermek, a legújabb és legcélszerűbb fölszerelések, sőt a legképzettebb legkitünőbb tanerők: a jellemképzésben, a szívnek és kedélynek kimüvelésében, vagy a gyakorlati ügyességek, életrevalóság megszerzésében az iskola soha elsőrendű tényező nem lesz és nem lehet. Hiába tette a mai társadalom az iskolát a nevelés dolgában első és legfőbb helyre; hiába foglal az iskola oly nagy tért mindennapi életünkben, hogy jóformán minden dolgunkban kénytelenek vagyunk hozzá alkalmazkodni, utána igazodni; hiába támasztunk az iskolával szemben magunk is mind több és nagyobb követeléseket, pl. azt kívánjuk tőle, hogy ő tanítson: helyesen gondolkodni, ítélni és következtetni, lelkesedni, gyönyörködni, játszani, sütni-főzni, varrni, foltozni; fejlessze ki izmainkat, művelje ki ízlésünket, edzze meg akaratunkat stb. mindent tőle várunk: ámde mindez hiábavaló, erőltetett dolog és önámítás! Az iskola ezeket a feladatokat meg nem oldhatja, mert azok az elsőrendű nevelési eszközök, melyekkel ilyen feladatokat megoldani egyedül lehetséges, nincsenek az

iskola hatalmában; ezek a legfőbb nevelőeszközök kizárólag a család birtokában vannak, csak ő neki áll hatalmában ezek alkalmazása — és általuk ama magas célok elérése, — melyekben az iskola mindenha csak másodrendű faktor lehet, mely a családot nevelői törekvésében elősegítheti, de nem helyettesítheti. Mert bármennyire iparkodik is az iskola, hogy tantervét a legszélesebb körültekintéssel az élet szükségleteinek legmegfelelőbben állapítsa meg; hogy művészi tökélyre vitt tanítási módszerrel közölje az ismeretek jó nagy mennyiségét: mindezzel az egész életre kiható, kitörülhetetlen hatásokat elérni nem tud. Az ő földerítései, fölhívásai, buzdításai csak lelkes szavak; de vajjon ki tudná megmondani, hogy ezek melyike, hány milliomodika válik az életben nemes tettek rúgójává?!

Ellenben a családnak nincs szüksége ilyen mesterkedésre, se művészi, kieszelt módszerre. Az ismeretanyagot, melyet ő naponta a legtermészetesebb módon, saját példaadásával közölhet, maga az élet adja; s minden mesterséges módszernél biztosabb nevelőeszköz a szeretetnek az a benső kapcsa, meg az ősi szokás, a családi hagyomány, ősök és szülők példája; ezekkel a család a legszebb célt, melyet a gyermeknevelésben maga elé tűzött, teljes bizonyossággal elérheti: mert amit a gyermek otthon, a családban lát, hall, tanul és végez, azt az életben igen kevés kivétellel, bizonyára mind megvalósítja, annál is inkább, mivel az erre való hajlam és készség szinte bele van nőve szervezetébe. A rohamosan fejlődő pszihológia az utóbbi évtizedek alatt sok új igazságot állapított meg, de ennek a régi igazságnak hitelét meg nem ingatta, sőt újabb adatokkal megerősítette.

Ime tisztelt hallgatóim így aránylik egymáshoz a család és az iskola nevelőeszközeinek hatékonysága. Nagy tévedése tehát a mai társadalomnak, hogy az iskolát a nevelésben első helyre tette, s neki oly széles működési tért engedett, mely őt meg nem illeti. Viszont kárhoztatnunk kell a családot, amiért legszentebb kötelességét, a gyermeknevelést magától, minden lelkifurdalás nélkül már csaknem teljesen elhárította, és az iskolá-

nak a lehetetlen követelményekkel szemben sikertelen erőfeszítését lelkiismeretlen közönnyel nézi, sőt frivol kritikával kíséri. Sokszor halljuk, hogy hajdan az iskola jobban betöltötte feladatát, ideális eredményeket tudott elérni a szív és ész harmónikus kiművelésében, akarat- és jellemfejlesztésben. Vizsgáljuk csak meg, mit kívánt a társadalom akkor az iskolától és mit végzett maga a család a nevelés munkájából: és mindjárt világos lesz előttünk, miben rejlett ama jeles eredmények titka. Amint helyreáll a természetes viszony: u. i. a család mint első és legfőbb tényező, az iskola mint másodrendű segítő és kiegészítő, azonnal jelentkezni fognak ismét a jeles nevelési eredmények. Mindaddig azonban hiába számítunk reájok.

De más téren is ép ily passziv megalkuvást tanusít a család az ellene törő modern szociális áramlatokkal szemben. Vessünk csak egy pillantást a házi tűzhely tájékára. A régi világban szentség volt maga a tűzhely: az otthonnak középpontja, a családnak gyülekező helye, és oly összetartó kapocs, mely szinte legyőzhetetlen varázzsal fűzte egymáshoz a család tagjait. Ma azon igyekszik a társadalom, hogy ezt a hajdani szentélyt közöskonyha képében, a ház falain kívül, valami jó távoleső központba helyezze el. Mit bánja ő, ha ezzel a családnak, az otthonnak alapját ingatja meg: ha a család nem védekezik ellene, hanem a korszellemnek ezt az ő ellene irányuló romboló munkáját tétlen egykedvűséggel, sőt ebben az esetben talán még kész örömmel is üdvözli. Vajjon nem súlyosan vétkezünk-e a nemzeti hagyomány ellen, amikor kedves vendégeinket is immár csak házon kívül fogadjuk és valami jóhírű vendéglő asztalánál látjuk szívesen?

Valamint kihült tűzhelyeink, époly kietlenül állnak maholnap veteményes kertjeink, baromfiudvaraink, tejeskamráink, zöldséges-. gyümölcsöspincéink, mert a család az anyagi termelés tereit is mindjobban elhanyagolja: ellentmondás nélkül fogadja el a modern szocializmus gazdasági elveit, melyek azt hirdetik, hogy az egyes porták kicsinyben való termelése hasznot nem hajt, és hogy korunkban csakis a nagyban való üzemszerű

termelésnek van immár jogosultsága. A rideg társadalom számba nem veszi azokat az erkölcsi javakat, melyek itt a családra nézve veszendőbe mennek. Pedig mennyi örömnek, testi-lelki üdülésnek, jólétnek, megelégedésnek forrásai voltak egykor a családtagokra nézve, ezek a házi és házkörüli foglalkozások, melyekben a közös munka, a közös érdek, az együttesen kivívott siker kedves érzelmekben egyesítette a szíveket. Bizony ezeket az erkölcsi javakat kár számokkal mérni; értékük megbecsülhetetlen volt mindenkor a családok életében. Rosszul teszi a család, ha ezt is teljesen kiejti kezéből, mert ezeknek örömeit, áldásait a helyöket elfoglaló sportok soha pótolni nem fogják.

Vagy igazuk van már most azoknak, akik ezekben a tünetekben máris a legszélsőbb szocialisztikus eszmék diadalát látják és a család végleges fölbomlását, az emberi társadalomnak teljesen új alapokon való berendezkedését jósolják: vagy jönni kell mielőbb egy hatalmas renaissancenak, mely a család erejének megújhodását, a régi erények föltámadását hozza meg.

Szerintem ez a renaissance el is fog következni és pedig én így képzelem ezt a fejlődési folyamatot: a XIX. században a természettudományok óriási haladása, a technika csodával határos vívmányai, a közlekedési eszközök meglepő fejlődése, szóval a szédítő rohamos haladás teljesen felforgatta régi életmódunkat; régi eszközeink, régi berendezéseink tarthatatlanokká váltak, az újat, a célszerűbbet okvetetlenül bele kell illeszteni életmódunkba, hogy élvezhessük azokat az előnyöket, melyeket az emberi szellem diadalmasan kivívott az emberiség javára. Most hát ezzel a minden téren való új berendezkedéssel van a társadalom elfoglalva; innen van a kapkodás, innen a lázas sietség. Nagy, igen nagy munkát kell elvégezni; ez köti le a család egész energiáját, ezért hanyagolja el régi feladatait.

De a nagy munka be lesz végezve; a most lekötött erők felszabadulnak és újra a régi szent feladatok szolgálatába állanak: a család is újabb lelkes és öntudatos küzdelemre vállalkozik majd ismét az emberiség nagy céljainak elérésére.

Lőcse. *Saláry Irma.*

AZ ANDESEK KRISZTUSA.

Áhítatos megilletődés fog el, midőn a mai háború-hírektől izgalmas, lázongó, örökösen versengő és egymáson nyerészkedő világ közepette rá esik pillantásom az előttem fekvő kis francia füzet Krisztus-képére, melynek mását szerencsés vagyok bemutathatni a «Nemzeti Nőnevelés» tisztelt olvasóinak.

Dacára materialisztikus és a keresztény eszmét lekicsinylő «túlhaladt» korszakunknak, merem állítani, hogy nem tudunk és nem fogunk tudni soha felemelőbb és nagyszerűbb benyomást nyújthatni épen e cinikus világ számára, mint amilyent ellensúlyozásul egy tipikus és kifejező Krisztus-alakkal nyújthatunk. Ábrázolja ez akár az áhítatos rajongás isten-emberét — akár a tudományos higgadtság felekezetiségen felül emelkedő *isteni* emberét.

De az összes Krisztus-alakok közül a legfenségesebb e most bemutatott szobor, mely a Cordillerák legmagasabb csúcsán áll — mely Chilét Argentina köztársaságtól elválasztja — 3900 méter magasságban a tenger fölött, *és e két köztársaság feleslegessé vált ágyúinak bronzából* készült.

Szédületes magas és meseszerű — a mai viszonyok között — még gondolatnak is; hát még ha az előttem fekvő füzetből, mint *tényállásról* győződünk meg róla. E szobor előtt el kell némulnia korunk mindenre kiterjeszkedő — már szinte unalmassá és közönségessé vált — skepticizmusának, mely szerint soha semmi rosszon változtatni nem lehet: mert *szentesített* és *megpecsételt* öldöklések, erkölcstelenségek, lelkiismeretlenségek stb. «mindig voltak és mindig lesznek». Szánal-

mas, de épen ennélfogva nagyon *elterjedt* és lépten-nyomon citált felfogás! Valamint e gyönyörű és szent tényállásnál fel kell függeszteni az örökös keresztény vitát is. Mindegy itt, hogy e fenséges modell tulajdonképen a theológia «logos»-a e, vagy a reálisabb gondolkodás béke apostola — elég, hogy Jézus szobra *egyetlen egy helyen* legalább az emberiség *igazi* békéjét és *igazi* szeretetét jelképezi!

De hadd beszéljen maga e kis füzet.

*

A XIX. század utóbbi hatvan éve alatt, Chile és Argentina gyakran háborúskodtak egymással; és miután a háború szüli az elkeseredést és gyűlöletet — melyek ismét újabb háborúk előkészítői — e két nép javíthatatlan ellenség gyanánt gyűlölte egymást. Különben így is kívánta ezt a «nemzeti becsület» és méltóság. Régebbi határozat szerint a közöttük lévő határvonalat meg kellett húzniok s e fölötti viszálykodásuk könnyű ürügyül szolgált nekik, hogy szabad folyást engedjenek haragjuknak. 1900 elején tehát, állig fegyverkezve, ismét háborúra készültek; országaikra új adókat vetettek ki hadi készletük kiegészítése céljából s azzal dicsekedtek, hogy ép oly tökéletes, óriási páncélos hajókkal bírnak, mint amilyenekkel a régi, óvilágbeli civilizált birodalmak. Csak arra vártak még, hogy hadseregük teljes számú legyen, hogy aztán egymásra üthessenek, midőn 1900 husvétján San Juan de Cuyo püspöke, Mgr. Benavente, Buenos Ayresben tartózkodva, a szent hét szertartása gyanánt tüzes felhívást intézett az argentinaiak keresztény érzületéhez a béke érdekében s azon óhaját fejezte ki, *bárcsak egy napon Krisztus képmása lenne elhelyezve* a két országot elválasztó hegylánc csúcsán, mely örökre megszüntetné egymás gyűlölését s öldöklését. Felhívására az Andesek másik oldaláról Chile püspöke, Mgr. Jara felelt; a két prelátus kezdte bejárni országát és hirdetve a békét és kiengesztelődést, járt városról városra, faluról falura, nagy tömeg által hallgatva. Kezdetben csak a papság és a *nők* párfogolták őket, de las-

sankint a férfiak is hozzájuk csatlakoztak. Mindenfelél kérvények érkeztek a parlamenthez és a közvélemény hatása alatt a két kormány kénytelen volt egy tartós béke alapjának együttes tanulmányozását megbeszélni egymással. Az első szerződés a határ feletti viszályt az angol király itélete alá rendelte; a lehető leggyorsabban megérkezett itélet mindkét nemzetnek egyenlő részt juttatott a kérdéses kerületből. Megelégedve az eredménnyel és valami ellenállhatatlan érzéstől ösztönözve, a két kormány 1903. év június havában szerződést kötött (ez az első szerződés a világon, mely nem tartalmaz semmiféle kikötést) mely szerint kötelezik magukat, hogy öt év tartamára minden közöttük felmerülő viszályt *itélő bíróság* alá fognak vetni. Azonkívül megegyeztek abban, hogy hadseregük egy részét feloszlatják, munkában levő hadihajóik készítését abbanhagyják és megkisebbítik hadi tengerészetüket. Ezóta annyira csökkentették hadseregük számát, hogy az csupán mint nemzeti rendőrség működik és hadihajóikat eladták vagy kereskedelmi hajókká alakították át. A chilei nagy fegyvertárból ipariskola lett és a megmaradt, eddig hadügyre szánt pénzösszeggel *közhasznú* dolgokat létesítettek; pl. óriási gátat építettek Valparaiso kikötőjében, az Andeseket vasútvonallal szelték át (Chile fővárosa tehát ma 18 órányira van Buenos Ayrestól); továbbá utakat terveztek, számtalan egészséges és kényelmes lakóházat építettek stb. De az anyagi jólét növekedésénél nem kevésbé értékes eredmény azon változás, mely a két ország lakóinak kölcsönös magatartásából eredt, és ama barátság, jóakarat és bizalom, mely a régi ellenségeskedést felváltotta.

Hasonló szerződést kötöttek a legfőbb nemzetekkel is s így gyakorlatilag megvalósították a béke eszméjét: «ne az erőhöz folyamodjunk, de azon *itélőbírósághoz*, mely az internacionális összeütközések elintézésére és megszüntetésére alakult».

Most még azon óhajnak kielégítése maradt hátra, melyet 1900-ban Mgr. Benavente fejezett ki, t. i. hogy *bár egy nap Krisztus uralná a két kibékült nemzetet.* Ez eszmének kivitelét

egy *nő, Senora de Costa,* a Jézus Anyja Szövetségének elnöke kezdeményezte. Ezen egylet közreműködésével gyűjté egybe a szükséges összeget és midőn 1903. év május havában Chile képviselői Buenos Ayresbe érkeztek az Argentina köztársasággal kötendő békeszerződés végleges aláírása végett, megmutathatá nekik Krisztus szobrát, melyet e város fegyvertárában az immár felesleges ágyúk bronzából készítettek. A szobrot a buenos-ayresi Lacordaire kollégium udvarán helyezték el; most már csak rendeltetési helyére való elszállítása (3900 méter magasságra a tenger színe fölött) maradt hátra; ezt a kormány vállalta el. Először vasúton vitték Mendozáig, innét ágyútalpon azon csúcsig, melyen aztán felállították. Midőn az út használhatatlanná vált már az öszvérek számára, melyeket a szakadékba való lezuhanás veszélye fenyegetett, a tengerészkatonák húzták tovább kötélen. A felszentelés 1904 március 13-án ment végbe óriási tömeg és mindkét ország lakóssága jelenlétében. Chile lakósai argentinai területen, ez utóbbiak viszont Chile földjén táboroztak. A hegyek visszhangozták a katonazenekar harsogását, az ágyú is dörgött, de *békét* és nem háborút hirdetve! Azután a legünnepélyesebb csendben leplezték le a szobrot. Midőn a nap lenyugodott, a szertartás megható imával végződött, melyben a két kibékült nemzet kérte Istenét, *hogy e föld minden nemzete kövesse egy napon az ő testvéries és szeretetteljes határozatukat.*

A szobor a következő felirást tartalmazza: «Előbb dőlnek romba és lesznek porrá a hegyek, semmint Chile és Argentina köztársaság lakói elfelejtenék azon ünnepélyes fogadalmat, melyet Krisztus lábainál tettek egymásnak.»

*

Ime a vallás *igazi* rendeltetése!

Ime a bűnös, lelkiismeretlen vagy legjobb esetben közönyös és passziv szerepet vivő sáros földtekének — egy parányi *fehér* hajléka.

Soha nagyobb áhítattal, de egyúttal soha nagyobb fáj-

dalommal nem szemlélhetjük e legendaszerű szobrot, mint épen napjainkban! Nem tudom, mire ezen sorok nyomtatásban látnak napvilágot, nem folyik-e már nagyban a csatatéren testvéreink vére. Testvéreink! Vajjon a XX. században még mindig csak *hazánkfiait* értjük-e ezen elnevezés alatt? Vajjon nem vagyunk-e még elég érettek arra, hogy a *régmult* idők kulturproduktumát: a tízparancsolatot és a 2000 év előtt élt világpróféta humanitását és béke-eszméjét megérthessük?!

Mindenütt csak kötelező haladásról és fejlődésről hallunk! Mikor érünk hát vissza a Mózesek és Jézusok haladásához?!... «Ne ölj»... «akkor ismernek meg benneteket, hogy tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek».

Tehát ne csak a «*nemzetünk, fajunk* vagy *vallásunk* fiait» kíméljük és szeressük, hanem egyszerűen «ne ölj« és «... *egymást* szeressétek».

Ebben az ős egyszerű mondásban rejlik az egész, sokat hangoztatott «jövő»-nek szédületes magas és haladásnak szolgáló programmja! És nekünk mégis mindig új próféták kellenek, anélkül, hogy a régieknek soha meg nem testesedett igazságait, igazi haladást szolgáló eszméit, kulturgondolatait *valaha* követtük volna!! De ha esetleg e nagy prófétáinkon is ragadt valami koruk elfogultságából, tévedéséből — bizonyos, hogy ahhoz még ma is vagy görcsösen ragaszkodunk vagy kárhoztatólag folyton ezen rágódunk.

Pedig bizonyos, hogy ezen ős próféták igazságainak befogadása lesz haladásunkban az első komoly, *előre* gravitáló lépés!

Még egy gondolatot legyen szabad felvetnem. Vajjon ha e Krisztus-szobor helyett a felesleges ágyúgolyokból egy nagy *kalapácsot, ásót, kapát,* a technika egy legujabb csodás *gépezetét,* vagy akár a szellemi munka jelét: egy óriási *könyvet* ábrázoló szobor képe állana itt szemünk előtt — a gondolat genialitása és praktikus okossága dacára, tenne-e olyan felemelő és lelket megrázó hatást ránk, mint ezen *magasabb* eszmét és szeretetet jelképező Krisztus-szobor?! Azt hiszem nem.

És ez azt bizonyítja, hogy ezen öldöklő, lelkiismeretlen és erkölcstelen világot nemcsak pusztán a *munka* száraz, ideálizmus nélküli *hasznos* korszaka, nemcsak a *technikai* vívmányok és *gépek* diadala és nemcsak a *száraz tudomány* váltja fel — ez magában véve még ekkora metamorfozisra nem is volna képes — hanem a reális kötelező munka dacára, természetszerűleg, egy *magasabb és eszményibb világnak kell bekövetkeznie!*

És így formálódik képzeletünkben *minden egyes szentesített, öntudatlan, jóhiszemű lelkiismeretlenségből,* erkölcstelenségből — egy-egy *komoly öntudat építette Krisztus-szobor;* e képzeletünkben sorakozó szobrok seregéből pedig majd azon *egyetemes megváltást* ábrázoló örök szimbolum, mely valóban és végleg lerázva magáról a felekezeti szinezetet — de szilárdul megtartva a krisztusi jelleget — faj és valláskülönbség nélkül fogadja árnyékába az egész emberiséget.

Budapest.

Perczelné Kozma Flóra.

A BÉKEMOZGALOMRÓL.*

Hölgyeim és uraim!

Engedjék, hogy előadásomat egy vallomással kezdjem, hogy bevalljam, miszerint mikor először szemembe ötlött a *Vízcsepp* társaság neve, gúnyosan mosolyogtam. Szerencsére (reám nézve szerencsére) csak úgy magamban. Gúnyosan mosolyogtam és ezt gondoltam: «ezek hát azok a «*bizonyos*» vízcseppek». Egy elmefuttatást olvastam épen akkoriban, mely reám igen nagy hatással volt és a melyen nagyon sokat gondolkodtam. Az emberiség és annak nyomorúsága mint izzó, tüzes vaslemez volt abban jelképezve, az alatta égő tüzet apró ördögök látták el táplálékkal. De a legnagyobb szorgalommal két hatalmas ördög forgolódott körötte, rakták, élesztették a tüzet. Magasra csapott a láng, izzott, szikrázott a vaslemez. Az alkoholizmus és a háború két hatalmas ördöge vigyorogva nézi, mint igyekeznek irgalmas szivek ezt a folyton tüzesített vaslemezt reáfecskendezett vízcseppjeik által . . . lehűteni. Ezekre a vízcseppekre gondoltam én akkor és azért mosolyogtam.

Azóta a «*Vízcseppeket*» jobban megösmertem. Megösmertem jeligéjöket «Gutta cavat lapidem» (Cseppek vájják a követ) és ez a mondás felvilágosított arról, hogy miféle fajtájával a vízcseppeknek van dolgom . . . és egyszerre megszűntem mosolyogni.

Láttam, hogy ezek nem aféle vízcseppek, mint én gondolom. Ezek nem a részvét ragyogó könnycseppjei, amilyeneket a regényíró mint gyémántokat csillogtat a szépséges hősnő szemeiben, midőn az kocsijában ülve elrobog a halovány anya mellett, ki rongyokba burkolt kisdedét szorítja keblére . . .

* A «Vízcsepp» társaság közgyűlésén tartott előadás.

Sem azok a vízcseppek, melyeket a jótékonyság angyalai föccsentenek az emberi nyomor izzó lemezére, miközben a tudatlanság és gonoszság ördögei háborítatlanul rakják alá az új hasábokat . . . Ezek azok a «munkás» Vízscseppek, a melyek lassu, türelmes munkával vájják a követ, melyek a sziklát termőfölddé alakítják és utat nyitnak a nemes fa gyökereinek. «Gutta cavat lapidem». Büszkén nevezem magamat ezen Vízcseppek egyikének . . .

Mint minden a világon, a humanitárius mozgalmak szintén alá vannak vetve az evolució, a fejlődés törvényének. Valamely lény vagy intézmény magasabb fejlődési fokát pedig, cselekedeteinek nagyobb fokú *céltudatosságából* itélhetjük meg.

Azon intézmények, melyek az emberiség nyomorának ősokai . . . a bűn, betegség és tudatlanság ellen küzdenek, magasabb fejlődési fokon állanak, mint az úgynevezett tisztán jótékonysági intézmények, mert nem mint azok *enyhíteni*, hanem a mennyire lehetséges *megszüntetni* igyekeznek a nyomort. *Céltudatosabb* munkával mindenütt a baj forrását keresik és eredeténél igyekeznek azt elfojtani, így habár lassabban, de *nagyobb* és *maradandóbb* eredményeket érnek el.

Ilyenek a Vízcsepp társaság feladatai és azért nevezem oly büszkén magamat közéjök tartozónak. Boldog vagyok, hogy előttük rokon Vízcseppekről, a békeeszme munkásairól beszélhetek, csak arra kérem Önöket, ha előadásom hiányosnak bizonyul, ha kételyeiket a béke-eszme életrevalósága felől nem sikerülne eloszlatnom, úgy legyenek meggyőződve, hogy a hiba csakis az én gyenge előadói képességemben van. Hosszabb idő alatt még csak megmagyarázhatnék mindent valahogy, de nem merem ezzel a száraz anyaggal egy fél óránál tovább igénybe venni türelmüket; mert én ma nem érzelmeikre, hanem gondolataikra óhajtok hatni. Ha azonban oly szerencsés leszek, hogy az ügy iránt érdeklődésüket fel tudom kelteni, örömmel állok mindenkinek, ki valamely kérdésben bővebb felvilágosítást óhajt, rendelkezésére.

Voltaire egyik művében, Micromegas, a Sirius csillag óriás

lakósa, beszélget a föld nehány filozófusával és e közben azon véleményét fejezi ki, hogy a föld lakosai bizonnyal igen boldog lények, miután oly kevés materiával vannak megterhelve, életök kétségtelenül csak szeretkezés és gondolkodás közt múlik el. Nagyon elcsodálkozik, midőn a filozófusok felvilágosítják, hogy ez, sajnos, nem így van. Hogy az emberiség nagyrészt nyomor és szenvedés közt tölti napjait és a helyett, hogy egymás segítségére sietnének, örökös küzdelemben élnek egymással. Sőt, hogy mindig van a földnek olyan pontja, hogy 1000, 10,000, sőt néha több 100 ezer ember áll egymással szemközt azért, hogy egymást legyilkolja . . . Micromegas elszörnyedve kérdi: Miként lehetséges ez? micsoda óriási érdek viheti az embereket ily irtózatos cselekedetre? és el sem akarja hinni, mikor azt mondják, hogy erre semmiféle személyes érdek őket nem készteti.

Azt a darab földet, melyért harcolnak, valószinűleg nem is látták az előtt. Abból . . . bármelyik oldalé is lesz a győzelem, a harcosok egyike sem kap egy talpalatnyit és hogy az egész gyilkolás csak azért folyik, miszerint eldöntsék, hogy az a darab föld ezentúl egy csákós, vagy egy turbános fejedelmet nevez-e urának? . . . Micromegas a dolgot mindkevésbé érti, és valljuk be, ha mi oly elfogulatlanul gondolkodhatnánk, mint a Sirius csillag lakosa, nem értenők meg mi sem. Erről azonban gondoskodva van, mert, bár Senecától, Kant és Tolstojig a bölcsek könyvei mindig telve voltak a háborút elitélő mondásokkal . . . a hatalmasok felhasználván az emberek azon gyöngéjét, hogy a bölcsek könyveit nem igen olvasgatják, ellenben, hogy bármely együgyűséget ellehet velök mély bölcsességként fogadtatni, csak elég hosszú ideig és elég sűrűen ismételjék azt előttük, a hatalmasok tehát két állítást kalapáltattak így az emberek fejébe: *I-ször*, hogy a háború *elkerülhetetlen rossz*. *II-szor*, hogy a háború *szükséges rossz*. Sőt a rajongók és túlzók tábora evvel sem elégedvén meg, azt hirdette, hogy a háború nem is rossz, mert az *fönséges* és *nemesítő*.

Egy német professor levelében olvastam például a mult nyáron a következő passzust. «*A háborúk* magas missziójáról,

arról a tényről, hogy az emberiség minden nagyobb előrehaladását a háborúknak köszöni, erről a békebarátoknak persze fogalmuk sincsen . . . Mint az idegbajosok a zivatartól, úgy fél ez a gyenge fajzat a háborútól, pedig a zivatarok és háborúk mindig lesznek, míg a föld fennáll és míg emberek lakják azt.

Ime az alapos német professzor.

Az emberek kulturáját, mely Jézus, Gutenberg, Columbus, Stephenson, Pasteur, Edison és hasonlóak műve, ő a háborúk eredményének tartja, mert talán hallott arról valamit, hogy a keresztes háborúk a földrajz és történelem hasznára voltak, hogy a lovagok intézményét fejlesztették, hogy a keresztes vitézek nehány eddig nálunk nem ösmert növényt hoztak a szentföldről magukkal, de épen oly ösmeretlen betegségeket is. No meg, hogy a poezis is fellendült, mert új anyaghoz jutott.

Nem vesz azonban szegény professzor tudomást arról, hogy Egyiptom, Bizánc, a mórok szép kulturáját és sok más államét, mint pusztították el a háborúk, hogy az Alexandriai pótolhatlan könyvtárat, megszámlálhatlan műkincset, mint semmisítettek meg barbár katonák. A középkor rettenetes harcai Európa népeit mint döntötték oly nyomorba, hogy életök már állati tengődéshez volt hasonló. Nem a háborúk által, de a háborúk dacára fejlődött az emberiség mai kulturája. De mennyivel teljesebb és általánosabb lehetne ez a kultura a háborúk nélkül! Mit érnek a legcsodásabb találmányok, mit a természet adományainak olyan fejlesztése, a melyről, hogy csak egy példát mondjak, Burbank a híres californiai növénynemesítő, ki a magnélküli szilvát és a tövistelen kaktuszt állította elő, olyan fajú burgonyát adott az emberiségnek, melynek egy évi termése Észak-Amerikának a mi pénzünkben 85 millió koronával többet hozott az előbbeni évek termésénél. De mit ér, mondom, mindez, ha a régi háborúk okozta államadósságok és a folytonosan emelkedő fegyverkezési költségek mindent, mindent felemésztenek. *Több mint 8000 millióra* rúg Európa fegyverkezési költsége évenkint, most, béke idején, de a legszükségesebb kultúrkiadásokra nincsen pénz sehol. Nemcsak, hogy elegendő iskolá-

kat nem állíthatunk. De kórházainkból, szegényházainkból évek óta kiszorulnak a segélyre szorulók, nincsen hely és nincsen pénz építésre. Az alkoholizmus elleni küzdelmet jótékonysági bazárokon szerzett fillérekkel próbáljuk vezetni. De az állam, ha akarna sem segíthet, neki az alkohol jövedelmére szüksége van, sok milliót hoz az a katonai költségek fedezésére; és így tovább, ezrével hozhatnám a példákat a háború kulturellenes volta bizonyítására, sajnos, nem tehetem az idő rövidsége miatt.

Ellenfeleink azonban a háború szükséges voltának bizonyítására, félremagyarázott történelmi érvek mellett, épen ily tévesen értelmezett biológiai érveket is hoznak fel. Darwint, kinek százados születésnapját mostanában ünnepelte a művelt világ, idézik ellenünk. A létért való küzdelmet, mely küzdelem szükséges a faj fentartása és fejlődése céljából, mert általa vész el a gyenge, a létre alkalmatlan és választódik ki az erősebb... Ha két szarvas viaskodik az erdőn, úgy a gyenge legyőzetik... az erősebb fenmarad és szaporítja faját. Ez kétségtelen. Ámde hölgyeim és uraim, tudjuk — és ezt maga Darwin mutatta ki — hogy az evolució különféle fokának a küzdelem különféle módjai is felelnek meg.

És mi épen abból, hogy a küzdelem azon formája, melyet modern háborúnak neveznek, nem felel meg az emberiség mai fejlődési fokának, vonjuk le a jogos következtetést, hogy a háborúnak meg kell szűnnie.

Ha két szarvas küzd egymás ellen, úgy az erősebb győz és szaporítja faját, úgyan ez eset állott fenn az őskorban az *emberre* nézve is. Sőt részben a régi harcok is ezt eredményezték, mikor a fegyverek tökéletlensége következtében többnyire egyén küzdött egyén ellen. De ma... mikor oly óriási hadtestek állanak egymással szemben, ugyancsak mellékes, hogy azok erősebb vagy gyöngébb egyénekből vannak összetéve, még az sem fontos, hogy melyik oldalon vannak-e a bátrak többségben, hiszen e hadtestek nem is látják egymást harcközben. Váratlanul óriási távolságból jön az ágyúgolyók zápora, mely megsemmisíti őket, mielőtt támadásra, vagy megfutamodásra hatá-

roznák el magukat. Nem az egyén, de nem is a nemzet kiválóságán múlik ma a győzelem, hanem egészen más körülményeken, melyekre azonban idő hijján ki nem térhetek.

Azt azonban még be kell bizonyítanom, hogy a háború ellenkezésben áll Darwinnak «Survival of the fittest» elméletével. És, hogy meg fog szűnni, mert épen az unfit, a létre alkalmatlanok fenmaradását segíti elő, az erősek kiveszítésével.

Tudjuk, hogy ma az általános katonai kötelezettség korában, mint a népdal is mondja: «Mind elviszik a legények elejét, marad itthon kettő három nyomorult... Ma tehát egy-egy elég véres és elég hosszú ideig tartó háború eredménye, csakis az erősek kiveszte és a gyengébbek fenmaradása lehetne . . . Már a napoleoni háborúk következményei is igazolják ezen állítást. Diadalmas harcok voltak ezek, de bennök odaveszett Franczia ország ifjúsága, virága. És Franczia ország lakossága azóta degenerált.

Ha azonban nem áll fenn az az állítás, hogy a háború szükséges rossz, nem áll az sem, hogy a háború elkerülhetetlen rossz, hogy az emberiségtől elválaszthatlan intézmény lenne, hogy mint azt a közhelyek kedvelői mondani szeretik: «háborúk mindig voltak, tehát mindig lesznek.»

Bocsánatot kérek az illetőktől, de én nem hiszem, hogy háborúk mindig voltak. Az ősember nem ismerte a háborút. Ő csak az egyéni küzdelmet ösmerte. Ez az egyének közötti véres küzdelem ma már a civilizáltabb országokban megszűnt, hogy helyet adjon egy magasabb plánumon a szellemi téren lejátszódó küzdelemnek.

A háború egy *későbbi kor* torzszülötte, midőn már egyesek a nagy tömegből kiválva, kényszeríteni tudták a többieket, hogy érettök dolgozzanak és érettök vérezzenek a harcmezőn.

A természetben mindenütt látjuk a küzdelmet, de sehol a háborút. Mondják ugyan, hogy a hangyák némelyik faja is tart fenn hadsereget és visel saját fajtája ellen háborút, mint az ember.

Csakhogy én nem tudom a hangyákra nézve fennáll-e az erkölcsi fejlődés törvénye. *De azt tudom, hogy az emberre*

nézve igenis fennáll. És ha a multban vérbosszú, ököljog, rabszolgaság, zsarnoki uralom, az emberiségtől elválaszthatlan intézmények látszottak lenni, a keresztény, civilizált államokban lassanként megszűntek és ott az emberek legalább az államon belül a jogrendre, a jog és igazságra alapították egymáshoz való viszonyaikat.

Hinnünk kell tehát, hogy a további fejlődés nyomán megszünhetik és meg fog szűnni a nemzetek közötti vérbosszú és ököljog — a háború — hogy helyet adjon a nemzetek közötti jogrendnek — a nemzetközi biráskodásnak.

A további fejlődés első nyomait abban is látjuk, hogy az emberek kezdik a háborúk szörnyűségeit szégyenleni és igyekeznek, amint azt ők kifejezni szokták «emberiesebbé» tenni.

Valóban ma már elképzelhetetlen lenne és a győzelmes hadvezérre örök szégyent borítana a hadviselésnek olyan kegyetlensége, amilyen régente szokásban volt. A tyrosiak hét hónapon át hősiesen védekeztek Nagy Sándor ostroma ellen. Nagy Sándor e fölötti haragjában legyőzetésök után közülök 10,000-et feszíttetett keresztre. Titus, kit kortársai az emberiség gyönyörének neveztek, Jeurzsálem elfoglalása után, a lakosság fiatalját rabszolgaságba adta el, a többieket felkoncoltatta. Még 100 év előtt meg merte tenni Napoleon, hogy Jaffa ostroma után harmadnapra korán reggel a foglyokat, számra 2500-at, apró csapatokra osztva, katonaság által körülfogatta és a védetleneket előbb golyókkal s mikor ezek elfogytak, szuronyokkal gyilkoltatta le. Nem zúdulna fel ma egész Európa ilyen szörnyűségek hallatára?

Az emberiség felébredt lelkiismerete létre hozta 40 év előtt a vörös kereszt intézményét és ma már a világ összes civilizált államai aláírták a genfi konvenciót, mely szerint kötelezik magukat nemcsak a saját, de az ellenfél sebesültjeit is a leggondosabb ápolásban részesíteni, ami ha jól meggondoljuk, bár igen dicsérendő, de logikátlan dolog, mert minek igyekeznek akkor minél több sebesülteket csinálni.

A háború cselekedeteiben azonban logikát ne igen keressünk,

mert különben oda jutunk, a hová az az ember, ki a japán-orosz háború idejében egy kis állomáson csak nézte, mint rakják kocsikba a harctérre szállítandó katonákat és mily gonddal raktározzák más kocsikba a kötöző szereket és sebészeti eszközöket. Ez az ember csak néz, néz, végre egy gondolattól megkapatva azzal a kérdéssel fordul a felügyelő tiszthez, hogy nem volna-e jobb itthon hagyni a kötöző szereket és — a katonákat is.

Mi is azt hisszük, hogy igen, otthon kellene hagyni mind a kettőt és nem szétroncsoltatni ártatlan embereket fejedelmek és diplomaták azon gőgös felfogásáért, hogy csak a kard dönthet a nemzet igazában és megaláznák magokat, ha ügyüket a választott bíróság itéletének vetnék alá.

Ezen álláspontot a népek ma már nem mindenütt vállalják. A háború iránti ellenszenv mindenfelé növekszik. Mind kevésbé mosolyognak a béke egyesületek és az interparlamentáris unio munkálkodásának *azok*, kik önállóan gondolkodnak. A külföldön egy hatalmas békeirodalom áll az eszme szolgálatában. A tanítóság után a papság is felébredt kötelességének öntudatára. Azon kötelességnek tudatára, melyet Jézus, kit a «béke Fejedelmének» neveznek, hagyott reá. Tavaly egy nemzetközi keresztény békekongresszuson tárgyalták a keresztény vallások lelkészei, hogy miként használhatnák fel legjobban a szószéket eszméink terjesztésére. Gyönyörű szavak hangoztak ott el. Nyiltan vallották magas rangú főpapok, hogy az egyház eddig nem teljesítette kötelességét, hogy nem elég őszintén foglalt állást a háború intézménye ellen. Addig, míg a világon az igazság és szeretet törvényei helyett a bizalmatlanság és erőszak uralkodnak, addig a mi civilizációnk nem *keresztény*, hanem *pogány* civilizáció. Az egyháznak kötelessége hirdetni, hogy a háború nem isteni intézmény és hogy azt lehet és kell megszüntetni. Amerika és Anglia legtöbb templomában már évek óta hirdetik az úgynevezett békevasárnapon ezeket a tanokat. E szokás most már Hollandiában és Németországban is terjed.

A szociálisták hatalmas tábora a maga módja szerint szervezkedik egy európai háború lehetősége ellen és mindenütt

nyiltan állást foglal a fegyverkezési költségek szaporításával szemben.

Eszméink előre nyomulásukban végre elérkeztek oda, ahonnan tulajdonképen kiindulniok kellett volna. Az előre haladottabb államok kormányai és fejedelmei kezdték maguk hirdetni, hogy a folyton növekedő fegyverkezési terheket nem képes elbirni az emberiség. Az 1897-ben és 1907-ben ülésező hágai nemzetközi konferenciáknak tulajdonképeni célja az lett volna, hogy ezen a bajon segítsen. Hogy ezen irányban eredményre nem jutottak, az reánk nézve egyáltalán nem volt meglepő. Ha oly országban kell utaznunk, hol minden pillanatban kilehetünk téve rablók támadásának, hol jogainkat senki sem védi, bizony mi sem hagyjuk akkor ott fegyvereinket. És így az államok is... addig, mig anarchikus viszonyban élnek egymással, míg bármely pillanatban ki lehetnek téve az alattomos szomszéd támadásának . . ., le nem mondhatnak védelmi eszközeikről. Arra pedig az államok még meg nem értek, hogy közös megegyezéssel egyszerre szereljenek le. Nem is lehet a nemzetközi jogrend megalakítása előtt várni azt.

De éppen ebben az irányban nem kicsinylendő eredményeket ért el a két konferencia. A nemzetközi választott bíróság intézményét megalakították és ezen intézmény már működött is több esetben, bebizonyítván így életrevalóságát. Ha csak azt a nehány esetet vesszük is, melyekben ezen bíróság itélete a háborút feleslegessé tette, be kell látnunk már eddig, mily nagy szolgálatot tett az emberiségnek és nem értjük a lenézést, melyben a hágai konferencia munkálatai részesültek. Igaz ugyan, hogy sem az angol-búr, sem a japán-orosz háború kitörését meg nem akadályozták, de nem is állította azt senki, hogy az eddigi két konferencia már bevégzett munkát produkált. A hágai választott bíróság csak fakultativ. Nem kötelező az államokra nézve, hogy vitás eseteiket itéletének vessék alá. Az általános *kötelező* választott bíróság elve megbukott egy kis minoritás ellenállásán. Miután azonban az államok kötelezték magukat, hogy ezentúl minden hét évben összejönnek kiküldöttjeik és addig is tanulmá-

nyozni fogják ezen fontos kérdéseket, remélhetjük, hogy előbb-utóbb létrejön a nemzetek közti jogrend alapja: a nemzetközi általános és kötelező választott biráskodás. Egyelőre örömmel látjuk, hogy egyes államok mind sűrűbben kötnek egymással oly szerződéseket, melyekben már előre kötelezik magukat, bizonyos vitás kérdéseket, ha azok előfordulnának, a hágai törvényszék itéletének vetni alá. Ilyen választott birósági szerződés az utolsó 10 év folyamán, közel 80 jött létre; az utolsó köztük az Ausztriai-Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok közti szerződés, mely ez év január 16-án köttetett meg.

Igen érdekes esete az ilyen szerződéseknek az, mely Chili és Argentina között jött létre. Ezen két nagy állam folytonos ellenségeskedésben állott egymással. A háborúknak nem szakadt vége. De a nép végre megunta ezeket a tűrhetetlen viszonyokat és kényszerítette a két állam kormányát, hogy választott birósági szerződést kössenek.

Amiket itt elmondtam, nem ábrándok, de megtörtént dolgok és ha közönségünk tudomást venne róla, több bizalma lenne a békemozgalom jövőjébe és csatlakozásával elősegítené az eszme diadalát. De sajnos, lapjaink alig hozzák, a közönség pedig nem is olvassa az ilyen békehíreket. Az átlag újságolvasó csak a szenzációt keresi, ebben pedig nem versenyezhetünk a japán-orosz háborúról írt cikkekkel. És bár most tréfából, de komolyan is szemünkre vetik, hogy nem teszünk semmit a szerb háború veszedelme ellen, ha ez a veszély elmúlik, senkinek sem jut majd eszébe ezt csak egy kis részben is a nemzetközi békemozgalom érdeméül róni fel. Már régen felpanaszolta azt Suttner báróné, hogy a közönség csak azokról a háborúkról tud, a melyeket még nem tudtunk megakadályozni, de azokról a sokkal számosabbakról, amelyeket habár csak közvetve is megakadályoztunk . . . nem tud semmit. Kár, hogy így van, mert a skepticizmus ezen légköre igen árt a mi fácskánk fejlődésének. Azért is fáradoznak a békeeszme hívei első sorban azon, hogy ezt a bizalmatlanságot megszüntessék. De ez a legnehezebb munkánk.

Az emberi természet olyan, hogy csak a megszokott eszmekör kedves és kellemes előtte, ahhoz mindig vissza-visszatér. Minden új eszme megzavarja, nyugtalanitja és attól ösztönszerűleg szabadulni igyekszik. Kapva kap minden hamis ellenérv ellen, csakhogy ne legyen kénytelen tovább is foglalkozni kellemetlen vendéggel. Ilyen idegenszerű eszme nálunk még a béke-mozgalomé és könnyű volt azt a legcsodálatosabb vádakkal diskreditálni. Reá fogták, hogy az örök béke nevetséges utópiáját űzi és reánk olvasták, hogy a «küzdelem örök és béke csak a sírban van».

Ha az emberek az orvosokat látják is azon fáradozni, hogy lehetőleg sok betegséget, melyek az emberiség átkai voltak, megszüntessenek, nem juthat azért senkinek eszébe azt mondani, hogy az orvosok most már örök életűvé akarnák tenni az embereket. Így nem gondolunk mi sem az örök békére. Elhiszszük, hogy a küzdelem örök, de a tömeggyilkosságot, mely a kultur-emberhez nem méltó alakja a küzdelemnek, ezt lehetőleg meg akarjuk szüntetni.

A másik reáfogás az, hogy a pacifisták, mint őket általánosan nevezik, antimilitaristák lennének, azért, mert a fegyverkezések megszüntetése vagy legalább könnyítése egyik programpontjuk. De az antimilitaristákkal, kik a katonaságot akarják esküjök megszegésére birni, közösséget sohasem vállaltunk.

A legsúlyosabb vád, melylyel azért illetik a pacifistákat, mert az emberiség szolidaritását hirdetik, a hazafiatlanság vádja. Mert a sovinizmust elitéljük, azért azt mondják, hogy ifjaink szivéből kiakarnánk ölni a hazáért való áldozatkészséget. Ily súlyos vádakra nem merek saját gyenge érveimmel előhozakodni. Apponyit idézem, kinek hazafiságában nem hiszem, hogy valaki is kételkednék. Apponyi egy rendeletet adott ki, mely szerint május 18-án az oskolákban egy órát szenteljenek a békeeszméknek. Ezen rendeletben a következő szavak fordulnak elő: «A tantárgyak helyes oktatása fogja a közszellemet új útra terelni és attól a hagyományos előitéletektől megtisztítani, hogy az általános emberszeretet eszméje ellenkeznék a hazafiság eszméjével, a

multak dicsőségének ápolásával, a haza védelmére való elszántságnak szellemével. Holott a béketörekvések *helyes* értelmezésükben, a hazafiságot magasabb színvonalra emelik és a támadó fellépés elitélésével, a haza biztonságát az erő változó esélyeitől függetlenítik és a nemzetközi joguralom szilárd talajára ültetik át.» E rendeletben Apponyi újra meg újra hangoztatja, hogy az emberszeretet és a hazafiság nemcsak egymással megférő, de egymást kiegészítő fogalmak. Úgylátszik találkozott már ő is azokkal a fentebb említett elferdítésekkel.

Mi azonban elferdítések és félreértések által meg nem zavartatva küzdünk eszméink diadaláért. Fegyvertársakat keresünk a társadalom minden rétegében. Várjuk, hogy hozzánk csatlakozzanak mindazok, kik Ármány és Ormuzd küzdelmében a világosság diadalát óhajtják és remélik. Mi, kik hiszünk az evolució örök törvényében, tudjuk, hogy győznie kell.

Szeretnők, hogy az emberek megértsék a mi munkánk célját. Nem akarjuk mi a napnak mondani: «Nap kelj fel.» Fel fog az kelni úgy is. Mi csak a felhőket akarjuk elűzni, melyek megakadályoz nák, hogy áldó sugarait az emberiségre hintse.

Budapest. *Zipernowsky Károlyné.*

A NÉMETORSZÁGI LEÁNYNEVELÉS ÚJJÁALAKÍTÁSA.*

(Első közlemény.)

Németország nevelés ügye századokon minta és követett példa volt hazai viszonyaink alakulásainál. Csak a modern leánynevelés tekintetében nem tudott eddig a német iskola vezető helyre jutni, és e tekintetben a német csökönyös bürokratikus maradiság azt eredményezte, hogy a magyarországi felsőbb leánynevelés messze túlhaladta. Ezáltal lett aztán lehetséges, hogy Magyarország összes nevelési ágai között a leánynevelés simult legjobban a hazai viszonyokhoz, az fejlődött tősgyökeresen nemzeti sajátosságaink őstalajából. Ha azonban eddig nem is sikerült Németországnak a leánynevelés terén első helyre kerülnie, most büszkén mutathat a német pedagógiai író a porosz miniszter 1908 augusztus 18-iki rendeletére és az azt követő, december 12-én kibocsátott tantervezetekre. Mert azokat igazán a modern felsőbb leánynevelés legszebb ideái ihlették meg, úgy hogy sok, nagyon sok tekintetben hoz olyan eszméket a megvalósulás első fokozatára, amelyek nélkül modern nőnevelésről szó sem lehet, s amelyeknek egyike másika nálunk is megszívlelendő volna.

Mielőtt azonban az új porosz miniszteri rendeletet bővebben ismertetném, szükségesnek vélem, hogy amennyire a részemre engedélyezett keret megengedi, röviden ismertessem az eddigi leánynevelési viszonyokat, mert azok ismerete nélkül sok tekintetben homályos lenne ismertetésem.

* Bestimmungen über die Neuordnung des höheren Mädchenschulwesens in Preussen vom 18. August 1908. és Ausführungsbestimmungen vom 12. December 1908.

A németországi leánynevelés újabb korszaka, épen úgy mint nálunk, az 1872. évvel veszi kezdetét. Addig modern értelemben vett leánynevelésről, amely a nőknek többet is igyekezett nyújtani, mint amennyit egy jól befogott háziasszonynak és anyának tudnia kell, aki a tűzhely és bölcső mellé volt bebörtönözve, szó sem lehet. A viszonyok azonban a két országban egészen másképen alakulnak. Nálunk az állam alapítja meg az első modern felsőbb leányiskolát, ezáltal a gyors fejlődés biztosítva volt; Németországban ellenben az állami kormányzatok ezzel a nevelési ággal nem törődnek, a szellemi vezetést és harcot átengedik az 1872-ben alakult «Német felsőbb leánynevelési egyesületnek», az iskolák alapítását pedig rábízzák a városok jóakaratára és magánemberek kapzsiságára. El lehet képzelni, micsoda rendszertelenség, bizonytalanság uralkodott e téren, mert a városok jóindulata itt is, a magyarországinál is nagyobb pótadók szűk keretében mozgott, a magánemberek tanügyi buzgósága itt sem terjedt túl a jövedelmezőségen. E rendszer jellemzéséül elég, ha felhozom azt, hogy az egyes iskolák nem fogadják el egymás bizonyítványait, hanem felvételi vizsgálatot kell azoknak tenniök, akiket az élet más városba, más tartományba vetett.

Ekkor veszi kezdetét a «felsőbb leánynevelési egyesület» áldásos működése, amely fiókegyesületeivel csakhamar egész Németországot behálózza, s eszméi terjedtével a felsőbb leányiskolák lassankint átalakulnak oly intézetekké, amelyek a leányokat nemcsak jó családanyákká és háziasszonnyá akarják nevelni, hanem, amennyiben a családi élet nem jutna osztályrészekül, az élet küzdelmeire is előkészitik azokat, hogy ott, a kenyérért való küzdelemben tényezők legyenek, akik nem szorulnak saját egyéniségükben másra, és akiknek egyéniségére az egyetemes mindig számot tarthat. Azért ez iskolák neve többé nem Töchterschule, hanem Mädchenschule. Az egyesület céljainak egy jó részét megvalósulva látja, mikor a porosz minisztérium 1894 május 31-én kiadta rendeletét a leánynevelés ügyében. A szabályzat rendet alkotott sok tekintetben a leányiskolák zűrzava-

ros fogalmában, mert ettől kezdve csak oly leányiskola jöhetett felsőbb leányiskola számba, amelyben legalább hét osztály volt, (nálunk otthon eredetileg tíz osztályú iskolának kellett lenniök négy elemi, hat felsőbb), és ha két idegen nyelvet tanítottak benne. Amint látjuk, elég kezdetleges volt biz ez, mert hisz még annyi évet sem tett kötelezővé a felsőbb leányiskolák növendékei számára, mint a népiskoláknál, (ott nyolc volt a kötelező évek száma) és legjobb esetben 1—2 évvel multa azt felül, amennyiben megengezte, hogy az eddig tíz évfolyammal bíró osztályok megmaradhatnak, azonban a tanítási anyag ugyanaz, mint a kilenc évfolyamosoké, csak tíz évre beosztva.

Amily változatos a leányiskolák belső szervezete, époly különböző külső jellege is. Egyesek a *tartományi* iskolaszékek felügyelete alá tartoznak, mint a középiskolák, a legtöbbje azonban a városi közigazgatás fenhatósága alatt áll, mint a népiskola. Épen úgy, mint nálunk, hol a felsőbb leányiskolai tanárság nemtörődömsége miatt és az eddigi vezetőségek indolenciája következtében ma sincs megállapítva a felsőbb leányiskolák tulajdonképeni jellege. Egy-két évvel ezelőtt maga az ügyek vezetésével megbízott miniszteri tanácsos is beismerte, hogy a felsőbb leányiskolákat a népiskolákhoz nem sorozhatja, de középiskoláknak sem tarthatja. E tekintetben is sokat vár a felsőbb leányiskolák tanársága Apponyi miniszter úrtól, akinek eddig is oly igen sokat köszönhet nevelésügyünk, és akinek legújabb rendelete, hogy az 5—6 osztályokban fontos tárgyakat csak középiskolai oklevéllel bíró tanítók taníthatnak, e tekintetben is arra enged következtetni, hogy nemsokára megszünik a felsőbb leányiskola a tanügy «mohamed-koporsója» lenni.

És hogy a németországi viszonyok még tarkábbak legyenek, egész serege sorakozott a már meglevő vagy újonnan felállított városi és magán leányiskoláknak az állami intézetek mellé. Mert ha ezek az iskolák egy vagy más tekintetben tényleg, vagy látszólagosan többet nyújtottak, mint a polgári leányiskolák, rögtön a hangzatos «felsőbb leányiskola» címet vették fel. A tanítók képzettsége és fizetése is így ingadozott. Tanítot-

tak bennök tanítói képezdét és egyetemet végzett erők, akiknek fizetése 2000—5400 márka között ingadozott. Egyesek újabban a professzor címet is kaphatták. Ez a képe a poroszországi leányiskoláknak, s hogy a többi német tartomány még ilyet sem mutathat fel, arra két körülmény vet világot. Az első, hogy egyikben sem intézkedett sem törvény, sem rendelet a felsőbb leánynevelésről; s a második az, hogy a porosz iskolák alig egy-két tartomány felsőbb leányiskolájának bizonyítványait ismerték el érvényesnek.

Nem csoda tehát ha az 1894-iki rendelet a leánynevelés hivatott bajnokait, a nőnevelés ügyéért lelkesedő tanítókat és tanítónőket, a nőemancipáció, a feminizmus híveit nem elégítette ki, és hogy a miniszteri rendelet nem békét, hanem harcot jelentett a nőnevelés mezején. És tényleg, a nevelésügy kevés korszaka és nem sok tere mutat oly élénk, mozgalmas képet, mint a felsőbb leánynevelés e lefolyt 14 év alatt Németországban. Nem akarom e mozgalmas idők lármás harcait bővebben ismertetni, csak azt a három pontot emelem ki, amely körül leginkább pattogtak a tollak szikrái. Mert ép e három követelményt igyekszik az új miniszteri rendelet megvalósítani. Az egyik, hogy a felsőbb leányiskolák 10 évfolyammal birjanak és ez kötelező legyen (4 elemi, 6 felsőbb osztály), a második, hogy a leányok iskolai nevelése ne érjen véget a felsőbb leányiskolák elvégzésével, hanem oly intézetek állíttassanak fel, amelyekben a leányok magasabb szellemi képzés mellett, későbbi hivatásukra is, mint háziasszonyok, mint családanyák, előkészítést, képzést nyerhessenek. A harmadik pont, hogy a leányok rendes iskolában készülhessenek el az érettségi vizsgálatra, hogy aztán az egyetemek *rendes* hallgatói is lehessenek. Ezek az eszmék a modern nőemancipáció híres kongresszusán, 1907-ben Kasselben öltöttek leghatározottabban alakot, s midőn a rákövetkező év aug. 18-iki rendelet ép e három pontban alakította teljesen át a porosz felsőbb leánynevelés eddigi szervezetét, ez a felsőbb leánynevelési egyesület és a nőemancipáció fáradságot nem ismerő küzdőinek győzelmét jelenti. És épen azért, mert ez a

miniszteri rendelet, amint látszik, ezen hosszú harcban leszűrődött és tisztázódott elveket valósítja meg, mint ezt a «Határozatok» maguk is többször hangsúlyozzák, hivatva van, hogy a német nőnevelést egyszerre nagy lendülettel vigye előre. Mert jóllehet a Rendelet a leányiskolák berendezésében és szervezetében oly komplikált, hogyha teljes képet akarunk nyerni céljaira nézve, igazán tanulmányoznunk kell őket, az első tekintetre zavarosan fut össze a kép az olvasó előtt. Ezt különben a miniszteri rendelet maga is érzi, mert szükségesnek tartja, hogy a rendelet végén áttekinthető schematikus táblázatot adjon, hogy az egyes osztályok és iskolák összefüggését, koordinációját szemléltetővé tegye. A kiemeltem főpontokat azonban jól megragadja, és így széles ösvényt vág a nők számára az elméleti és gyakorlati kiképzés mezején. És ezeken a fő elveken kívül több apróbb kívánalomnak is eleget tesz, amelyet a modern nőnevelés és nőkérdés felszínre vetett és megvalósítandónak talált.

Ezen pedagógiai célok megvalósítása mellett az eddigi leányiskolák gyakorlati életének egyik nagy fogyatékosságán is igyekszik e rendelet javítani. Az eddigi felsőbb leányiskolák számára nem lehetett megnyerni, meg kevésbbé azoknak szolgálatában megtartani a kiválóbb tanító-erőket, mert úgy a külső tekintély, mint fizetés tekintetében jóval alatta állottak a többi középiskolai tanároknak. Most a felsőbb leányiskolák középiskolákká lesznek, és a tanító-erők teljesen besoroztatnak a középiskolai tanárok kontigensébe. Ezért rendezi a tanárok fizetését is.

(Folytatjuk.)

Halle. *Matolcsy László.*

A KENYÉRKERESŐ CSALÁDANYÁKRÓL.

A jelenkor hatalmas, átalakító áramlatai közül kibontakozott és mindinkább határozottabb alakot ölt a huszadik század egyik új tipusa: a kenyérkereső nő. Nem nevezem e tipust a dolgozó nők tipusának, mert ez nem jelölné meg pontosan azt a helyzetet, melyet ma a kenyérkereső nő társadalmunkban elfoglal.

Dolgozó nő minden korban volt, a társadalom minden rétegében. Értjük ezen elnevezés alatt a házatáján foglalatoskodó, sütő-főző polgárasszonyt vagy a falusi gazdasszonyt, ki belső és külső gazdaságát tartja rendben vagy a nagybirtokos úrasszonyt, ki férje vagy a saját uradalmának kormányzatát vezeti, szóval a társadalmi ranglépcső minden fokán, le egészen a házi cselédig, minden időben voltak dolgozó nők.

A dolgozó nők eme tipusa még ma is nagyobbik zöme a női társadalomnak. Fölösleges ezen nők munkájának értékét külön-külön felbecsülni, méltányolni, hiszen mindenki beismeri, hogy ezen a láthatatlan és jelentéktelennek látszó női munkán épült fel a hosszú századok családi élete, ezen munka eredményének tekinthető, hogy minden korban voltak és vannak derék férfiaink, tisztességes és kiváló asszonyaink, kik békés, tiszta családi körben, gondos női kezek alatt nevelkedtek.

Szivemből óhajtom, hogy éljen és gyarapodjék továbbra is a dolgozó nők eme tipusa az idők folyamán oly mértékben, amint létezésének fontossága azt megérdemli és ne fajuljanak el társadalmi és gazdasági viszonyaink olyanokká, hogy a dolgozó nők ezen érdemes osztálya mindinkább kisebbedjék.

Azonban most nem ezen nőkről kívánok szólani. A kényszerüség és az anyagi megélhetés nehézsége választotta ki a nők köréből a kenyérkereső nők tipusát.

Ezek száma ma már napról-napra növekszik, amint napról-napra új pályák nyílnak meg a kenyérkereső nők számára.

Mint a férfimunkásoknál, úgy a nőknél is két nagy csopor-

tot különböztetünk meg: a szellemi munkásokat és a fizikai munkásokat. Akár egyik, akár a másik téren működik a nő, részben kilépett már a dolgozó nők ama fentemlített osztályából, mely a nőt kizárólag a házi teendők elvégzésére, a férj jövedelmének hűséges kezelésére, gyermeknevelésre stb. utalta.

Ezen új pályákon nem kívánnak egybet a nőtől, mint az előírt képzettséget és az arravalóságot.

A közpályákon semmi különbséget nem tesznek a két nem között* és a munkaadó csupán a neki nyujtott munka milyenségét értékeli, tekintet nélkül arra, hogy a közpályán működő egyén férfi-e vagy nő. Viszont a női munkás a neki előírt és szigorúan meghatározott munkakört tölti be.

Ilyenformán tehát nagyon egyszerüen lehetne a kenyérkereső nő helyzetének kérdését megoldani. A nő munkás lett, ki pályáján legjobb tudásával és lelkiismeretességgel működik, ezáltal magának megélhetést, anyagi függetlenséget és társadalmi poziciót biztosít. Azonban ilyen egyszerű és könnyen megoldható elbírálás alá csupán azon kenyérkereső nők helyzete esik, kik egyedül, család nélkül állanak.

Sokkal nehezebb azonban ama nők helyzete, kik amellett, hogy kenyérkereseti pályán működnek: asszonyok és anyák is egyszersmind. E körül folyik a legtöbb vita, e témáról esik legtöbb szó a feminizmus barátai és ellenségei között.

Még azok is, kik az észszerű és mérsékelt irányú feminizmusnak hivei, leggyakrabban e két szóval oldják meg e nők álláspontjának kérdését: «Vagy-vagy.» Ami bővebben kifejezve annyit jelent: Vagy kenyérkereső nő légy és mondj le a családi élet boldogságáról, vagy légy egészen a családodé és mondj le állásodról.

A következtetés nem rossz és ha a választást felállítják a nő előtt, az okvetlenül választani is fog a kettő közül. Százat mernék egy ellen tenni, hogy a kenyérkereső nők kilencven százaléka az utóbbit választaná. Azonban itt van a dologban a bökkenő! Akik az ilyen alternativákat felállítják a kenyérkereső nők számára, azok legtöbbnyire, sőt majdnem kivétel nélkül a nagy tömeghez, az általánossághoz szólanak és azoknak hirdetik szép és eszményi elveiket.

Ritkán esik meg azonban, hogy az elveit hangosan hirdető férfi négyszem között mondja el ugyanazt csupán «*egy*» hozzáillő nőnek és ha az a két «vagy» közül az utóbbit választaná, megfogná a kezét becsülettel és felajánlaná a nőnek a módot arra, hogy e vágyát teljestíhesse. Az ilyenfajta ajánlathoz azonban a lelki közösség mellett rendezett anyagi körülmények

* Ezt eddig csak a tanítói pályákról mondhatjuk. *Szerk.*

is szükségeltetnek, melyek a nőnek a tisztességes megélhetést biztosítják.

Sajnos — mondom tehát ismét —, hogy az okszerű feminizmus legnagyobb ellenségeit épen azok közt a férfiak között találjuk, kik hivatva lennének a nekik nem tetsző állapoton akként segíteni, hogy gazdasági viszonyainkat olyan jókká tennék, hogy képesek lennének minél több nőt a házasságnak megnyerni és ebben a nőnek tisztességes megélhetést is nyujtani.

Ilyen határozott és erélyes fellépéssel minden bizonnyal feltartóztathatnák a feminizmus ellenségei a hömpölygő árt: a nőknek a közpályákon való mindinkább nagyobbodó térfoglalását. Mivel azonban a gazdasági viszonyok ahelyett, hogy javulnának, napról-napra rosszabbodnak és mindinkább kisebb azon férfiak száma, kik biztosított anyagi körülmények között alapíthatnának családot, így tehát kialakult a haladó kor egy újabb tipusa: a kenyérkereső feleségek és anyák osztálya.

Ezen tipus természetszerűen fejlődött ki a jelen társadalmi állapotokból és a női egyéniségből. Nem készítette azt elő senki, nem siettette azt senkisem. Ilyen egyszerűen, természetesen, zaj és feltünés nélkül fognak a női jogok minden téren vívmányra találni, ha azokat az idő és a dolgok természetes fejlődése teszi szükségessé.

Aminthogy a férfit nem tartja vissza a kenyérkereset attól, hogy magának családot alapítson, sőt inkább neki erre a módot még inkább megadja, épen úgy a nőt sem tarthatja vissza az, hogy pénzt keres attól, hogy kivegye részét a családi életből, ellenkezőleg nehéz anyagi körülmények között neki azt inkább lehetővé teszi.

Amint a férfiben nem oltja ki a kenyérkereset a családi élet utáni vágyat, hanem inkább még fokozza benne azt az óhajtást, hogy munkában és életküzdelemben kimerült lelkét boldog otthonában felüdíthesse, épen úgy a nő sem tagadhatja meg magában soha ezt az ősi vágyat, mely az egyedüli, tiszta boldogság után hajtja, űzi, kergeti a saját tűzhelye mellé, a saját gyermekei körébe.

A közpályákon végzett becsületes munka miért ölné ki a nőből a legszebb, a legősibb érzelmeket?

Nem, ezt nem lehet elvekkel korlátozni és meggyőződésekkel szabályozni. A boldog családi élet utáni vágy őseredeti az asszonyban. Ezt nem irthatja ki belőle semmiféle emancipáció sem. Csak nem kell tőle minden lehetőséget erre nézve elvenni. Ha másképen nem juthat hozzá a boldogsághoz a modern kor küzdő asszonya, akkor segít magán és ő is dolgozik az ura mellett.

Ő is hozza, gyüjti, rakosgatja a filléreket, melyből a közös

tűzhelyet felépítik, melegen tartják, gyermekeiket ellátják, nevelik. Már most elsősorban magának az új tipushoz tartozó kenyérkereső asszonynak kell új helyzetét teljesen megérteni és a vele járó kötelességeket okszerűen felfogni.

Helyzete új és szokatlan. A modern kor rögtönözte azt, nem csoda, ha a kenyérkereső asszonyok közül még igen sokan nem fogják fel azt helyesen. Vizsgáljuk meg közelebbről az ő álláspontjukat.

A modern kor kereső asszonyában tulajdonképen két tipus egyesül: a régi idők dolgozó asszonya (kire a házvezetés, a házimunka, gyermeknevelés stb. volt bízva) és a jelenkor emancipált nője, ki független, kenyérkereseti pályán a férfivel egyenrangu munkatárs.

A kenyérkereső asszony mindenekelőtt vegye megfontolás alá azt, hogy az ő keresete a háztartásra nézve bizonyos érték, mely más értékre felváltható és ne gondolja azt, hogy kötelességének csak akkor tesz eleget, ha kettős feladat címén kettős munkát vállal magára, vagy pedig az egyiket a másik kedvéért elhanyagolja.

Mérlegelje a dolgot helyes számítással. Ha azon érték, mellyel a háztartáshoz járul, nem nagyobb azon értéknél, melyet otthon, a családban mint házimunkás, a háztartási teendők elvégzése által nyujthatna, akkor ne lépjen a férjes asszony kenyérkereseti pályára.

Ha azonban a kenyérkereseti pályán valamely magasabbrendű munkát tud elvégezni, mely a családnak többet jövedelmez, mintha a nő csupán otthon, a háztartásban érvényesítené munkaerejét, úgy minden helyes számítás figyelembevételével is meghajolhat a kényszerítő körülmények előtt és megmaradhat pályáján.

Ebből láthatjuk, hogy a napszámba járó asszony és a gyári munkásnő sem magán gazdasági szempontból, sem a család érdekének szempontjából, nem végez hasznothajtó munkát, mert az ő munkáját nem fizetik jobban, mint amennyit otthoni munkája érne, melyet a család javára végezne.

Egy gyári munkásnő igen gyakran heti 6—8 koronáért dolgozik reggeltől estig, családjától távol.

Ez esetben könnyű belátni, hogy e nőre és családjára nézve sokkal hasznosabb lenne, ha maga főzné a család ebédjét, ezáltal azt olcsóbbá és izletesebbé tenné, maga mosná a családtagok ruháit, végezné a takarítást stb. Ilyenformán nemcsak munkában térítené meg eddigi keresetét a család számára, hanem saját egészségére nézve is előnyösebb munkát végezne a testet-lelket ölő gyári foglalkozásnál.

Más elbirálás alá esik azon nők helyzete, kik szellemi mun-

kájuk révén, kevesebb munkaidő alatt, jóval nagyobb értéket tudnak a család számára előállítani annál, mintha munkaerejüket a háztartási munkák elvégzésére fordítanák. Ilyenek a hivatalnoknők, orvosnők, tanítónők stb.

Gyakran ezen nők sincsenek új helyzetüknek teljes tudatában. Nem látják be, hogy az ő szellemi munkájuk értékével megváltják maguknak a háztartási munkák egy részének elvégzését, hogy ezeket tehát okvetlenül másokkal, arravaló egyénekkel kell végeztetniök.

E nők fejlettebb egyénisége egy fokkal feljebb hágott a munkások ranglétráján: a házkörüli fizikai munka helyett szellemi munkát végeznek. Ne gondolják, hogy csak akkor teszik meg kötelességüket, ha a hivatásukkal járó nehéz munka elvégzése után otthonukba sietnek és ott, üdítő pihenés helyett a háztartással járó, nehéz munkákhoz látnak; főznek, mosnak, vasalnak stb.

Végeztessék a szellemi pályán működő nők a háztartással járó munkát arravaló egyénekkel és csupán azt a szerepet töltsék be a háztartásban is, melyet megbírnak, a szellemi vezetés és irányítás munkáját. Legyen azért a nő továbbra is a háztartás lelke, de ne legyen többé annak legfőbb munkása. A legapróbb részleteken is az ő izlése, az ő fejlett felfogása lássék meg, azonban ne akarjon lehetetlent, hogy ő maga legyen a munka elvégzője is.

Hasonló elvek vezéreljék a kenyérkereső, szellemi munkás asszonyt gyermekei nevelésében is. Ha a gyermekek még kicsinyek, akkor gondoskodjék róla, hogy azon idő alatt, míg őt hivatása a háztól távol tartja nagyanya, nagynéni vagy más megbízható, lelkiismeretes személy őrizetére legyenek bizva.

Dacára a napról-napra felhangzó panaszoknak, merem mondani, hogy nem képtelenség az, a mit óhajtok. A nők között lehet még manapság a mai nehéz cselédviszonyok közepette is olyanokat találni, kik nélkülözik a családi élet melegét és szivesen húzódnak oly család körébe, hol munkájukért tisztességes ellátást, fizetést kapnak és jó bánásmódban részesülnek. A délvidéki Fehér Kereszt egyesület nem régiben oly tanfolyamot létesített, melyben egyszerű családokból származó leányokat képeznek ki néhány hónap alatt a kis gyermekek gondozására. Ezen új és pompás intézmény már eddig is nagy sikert ért el, mert az ott végzett leányok azonnal jól fizetett állásokhoz jutottak.

Egy kis utánjárással és óvatos körültekintéssel kaphat a kenyérkereső asszony olyan nőt házához, kire távolléte alatt nyugodtan bizhatja kicsinyeit.

Nem mondom ezzel azt, hogy anyai kötelességeit véglegesen

lerázva magáról, azt egy második személyre ruházza, óh nem! Csupán azt állítom és követelem, hogy a kenyérkereső anyának feltétlenül kötelessége háztartási munkái és a gyermekeire való felügyelet egyrészét megbízható egyénekre ruházni, hogy ő hivatása teljesítése közben felszabaduljon ezen gondoktól és pontosan, egész tudásával tehessen eleget pályája kötelezettségeinek.

A munkából hazatérő anya kétszeres örömet érez gyermekei látásán és kettőzött buzgalommal igyekszik szabad idejét gyermekei körében tölteni és ekkor észrevétlenül, játszva, minden megerőltetés nélkül, másik nagy hivatásának is eleget tesz: neveli gyermekeit.

Ez különösen a tanítónőknél érhető el igen könnyen, kik csupán a nap egyik felében vannak elfoglalva az iskolában és a nap másik felét családjuk körében tölthetik, azonkívül pedig évente több izben is hosszabb szünidőt élvezhetnek.

Óvakodjék azonban a közpályán működő nő otthonának teljes elhanyagolásától. Ezzel nemcsak önmagának és családjának okoz elégedetlenséget, hanem árt az eszmének is, mely a nőnek minden téren való érvényesülését akarja előmozdítani.

Rideg és rendetlen a családját elhanyagoló asszony otthona, tűzhelye állandóan hideg, szállodai hangulat uralkodik a lakásban, melyből igen gyakran a gyermekek is el vannak távolítva és hol egyik, hol másik rokonnál tartózkodnak mindaddig, míg akkorára nem nőnek, hogy nélkülözhetik az állandó felügyeletet.

A férj kedvetlenül eszi a vendéglői ételeket és kelletlenül nélkülözi egy rendben tartott otthon kellemes kényelmét. Sokat van távol hazulról és nem szívesen tér oda vissza.

Önkénytelenül is felteszszük a kérdést: Mi haszna a családnak, a háztartásnak a jelen esetben abból, hogy a nő is gyarapítja a jövedelmet? Észszerű munka- és időbeosztással csodákat tud művelni a kenyérkereső anya is, ha a dolgokat a maguk valósága szerint tudja értékelni. Az új tipus női között már sokan vannak és ha az idő és a szokás megérleli a nőnek ezen álláspontját, bizonyára lesznek még sokkal többen is, kik eltalálják azt az arany középutat, mely őket ezen helyzetükben megilleti.

Több fővárosi tanítónőt ismerek, kikről köztudomású, hogy kiváló lelkesedéssel és pontossággal működnek pályájukon. E mellett elmondhatom róluk azoknak, kik fentebbi állításaimat talán kételkedő mosolygással fogadták, hogy ezen asszonyok háztartása mintaszerű. Lakásuk egyszerű, de csín- és tisztaság uralkodik benne, gyermekeik egészségesek, jól ápoltak, rendhez és tisztasághoz vannak szoktatva, a család asztalára mindenkor otthon készített tápláló és izletes ételek kerülnek és a férjeknek vajmi

ritkán van alkalmuk az asztalnál elégedetlenségnek kifejezést adni. S mindezek mellett meg kell említenem, hogy e nők még bőven találnak maguknak időt arra, hogy komoly olvasmányokkal magukat folytonosan tovább képezzék és művészetekkel is foglalkozzank.

Az eddig elmondottakból következőleg álljon itt néhány gyakorlati tanács a közpályákon működő asszonyoknak és anyáknak:

1. A kenyérkereső nő lakása ne legyen távol a hivatalától.

2. Megbízható, lelkiismeretes személyeket tartson házánál a házimunkák elvégzésére.

3. Este adja ki a parancsot a háztartásban végzendő teendőkre! (Adja ki a főzéshez szükséges anyagot, csinálja meg a munkabeosztást az egész napra stb.)

4. Fürössze vagy mosdassa meg este a gyermekeit, mert arra reggel nem jutna ideje.

5. Vizsgálja meg és készítse elő esténkint a gyermekekre másnap adandó ruhákat, hogy a kicsinyek az anya távolléte alatt is rendesek és tiszták legyenek.

6. A munkából hazatérve, vizsgálja felül a lakás tisztaságát, a konyhát stb. és ha mulasztást vagy rendetlenséget tapasztal, tétesse a munkát rögtön újra a cseléddel.

7. Ügyeljen fel a terítésre, a tálalásra, de lehetőleg ebben is egyszerűsítse és kevesbítse a cseléd munkáját.

8. Kerüljön lakásában minden felesleges díszt, csecsebecsét, melyek tisztántartása sok időbe kerül és melyet nem tudna ellenőrizni.

9. Óvakodjék a tisztaság túlhajtásától, különböztesse meg ebben is a lényegest a lényegtelentől.

10. Társadalmi összeköttetéseit a legszűkebbre szorítsa, ne járjon gyakran társaságba, ne tegyen fölösleges és időt pazarló látogatásokat. Gondolja meg, hogy így is csak félannyi időt juttathat családjának, mintha nem volna kereső asszony.

11. Ha szórakozásra vágyik, tegye ezt akkor, midőn hivatalától egyébként szabad és így nem vonja el a szórakozásra szánt időt a családjától.

12. Vegye megfontolás alá azt, hogy a színház, a társaság nem életcél hanem az élet gyönyöreinek csupán kedves kiegészítése azok számára, kiknek arra módjuk és idejük van.

Budapest. *Martos Ágostonné.*

EMBER KÁROLY.

A régi idők legendás alakjai egyre fogynak, azért szívesörömest ragadjuk meg az alkalmat ilyen hősök ünneplésére. Mert nemcsak a harcmező, hanem az élet küzdelme is teremt hősöket, kik közkatonákból a vezéri polcig emelkednek. A magyar nemzeti nőnevelés már több izben volt azon szerencsés helyzetben, hogy hűséges sáfárainak homloka köré a babérkoszorút fonhatott. Most is a nőnevelésnek egy lelkes bajnokát ünnepelték: Ember Károly lovagban, ki egyszerű tanítóból lett a tanítók Mestere. Midőn egyháza, kartársai, egyesületek és társadalom lerójják tiszteletük és hálájuk adóját a «Nemzeti Nőnevelés» is átnyújt egy pálmaágat elismerése jeléül.

Ember Károly lovag, budapesti tanítóképző intézeti igazgató, született Felsőbányán, Szatmár megyében 1863-ban. 1882-ik évben a Znióváralja tanítóképzőben nyert útlevelet az élet rögös mezejére. Először a piski-telepi vasúti iskolához hívták meg: rajz, kézimunka és tornatanítónak, de szerződésszerűleg vasutaskodni is kellett. A sok ideától duzzadó ifjú sehogysem ambicionálta a vasúti segédkezést. Ezt Réty Lajos akkori hunyadmegyei tanfelügyelő is felfedezte, azért a hivatásáért lelkesülő fiatalembert Kisfaludra neveztette ki. Közben azonban a Brázovay-család hívta meg nevelőnek, míg szülővárosa a város kegyurasága alatt levő iskolához választotta meg egyhangulag. Nagy szó volt akkoriban idekerülni e fényes tanítói állomásra, hol 600 forintot fizettek. Ember meg akart felelni a beléhelyezett bizalomnak, s a gyümölcstermelő vidéken az okszerű kertészkedést

kezdte tanítani. A legelső nyári szünetben lerándult az Alföldre a fonás elsajátítására s a következő télen már a községnek új jövedelmi forrást nyitott. Természetesen a város becsülte is buzgó tanítóját s már 1888-ban megtették igazgatónak. Ebben az időben alapította és szerkesztette az «Iskola» című folyóiratot, mely akkori időben nagy tekintélynek örvendett s a legkiválóbb pedagógusok szellemi találkája volt. Folytonos önképzéssel és irodalmi tevékenységével országos hírnévre tesz szert. Közben Budapesten a nyelv- és történettudományokból polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. Egymásután jelennek meg a következő művei: Jellemképzés a népiskolában; Az engelmességre nevelés módszere; Az önérzelem, önbecs, önszeretet nevelése; Neveléstani és módszertani jegyzetek; A katholikus népoktatás kilencszázados története stb. 1894-ben Vaszary Kolos bíbornok-hercegprimás az angolkisasszonyok intézetében lévő kir. kath. tanítónőképző és polgári iskolai képző pedagógiai tanárává hívta meg, később a vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanulmányi alapból fenntartott képző igazgató-tanárává nevezte ki. Itt a fővárosban a nagytehetségű férfiút központi helyzete folytán a katholikus tanügynek vezére lett. A Szent István-Társulat által kiadott «Népnevelő» szerkesztője is ő lett. S e mellett egy egész sereg polgári és felsőbb leányiskolai tankönyvet írt, elemi iskolai magyar nyelv- és fogalmazási kézikönyvei pedig egészen új irányt jelöltek ki, melynek nyomán készült a fővárosi tantervnek idevágó része is; az idegen nyelvűek tantervénél való «kiválóan becses» munkásságáért az elmúlt évben a miniszter a legmelegebb elismerését fejezte ki. Megalkotta a Kath. Tanügyi Tanácsot, a Magyar Kath. Iskolaegyesületet, a Magyar Tanítók Otthona pedagógiai vitáit éveken át vezette, mint elnök, a tanítók takarékpénztáránál Berzeviczy Albert volt miniszter, Verédy Károly főtanfelügyelőnek ő lett az utóda, mint vezérigazgató, mi a legfényesebb bizonyítéka kartársai őszinte nagyrabecsülésének, szeretetének. Társadalmi működéséért Budapest székesfőváros IV. kerületének polgársága törvényhatósági bizottsági tagnak választotta. Egyháza körül szerzett érdemeiért

a Szentszék több kitüntésben részesítette, legutóbb a Nagy Szent Gergely-rend középkeresztjét küldte a pápa gróf Zichy Gyula pécsi püspök által.

Ilyen általánosságban mutatja be a kronologus száraz tudása pillanatnyi fényképben, huszonöt esztendő eredménydús történetét. Azonban a jellemre, szívre, lélekre, szóval magára az emberre sokkal jobban ráismerhetünk, ha reávilágítunk az életnek egy-egy részletére, mi sokszor az egész lelkivilágnak tükrét tárja elénk.

Ember buzgó olvasó. Eszembe jut Diesterweg azon mondása: «Az olyan tanító, ki pedagógiai lapokat nem olvas, saját és az iskola kárára megveti a leghatalmasabb eszközt, mely tanítói műveltségét és továbbképzését előmozdítja. Tíz eset áll egy ellenében, hogy azon tanító, ki az időszaki pedagógiai irodalmat nem élvezi, a restség, butaság és szellemi élettelenségnek esik előbb-utóbb áldozatul.» Ember ezen tan igazságának fanatikus híve volt. Már fiatal korában sokat olvasott és tanult. Felsőbányán történt, hogy egyik könyviszonyban szenvedő kartársa látogatta meg. Asztala tele volt könyvekkel. Ami különben ma is mindig úgy van. Barátja megszólta, hogy miért nem rakja inkább el azokat a könyveket a szekrénybe. Ő erre azt felelte: «átolvasás nélkül, ismeretlenül egy könyvet sem teszek szekrénybe». Nem az volt az elve, hogy a könyvszekrénybe halmozza fel a könyveket, hanem hogy a könyvek révén mindmagasabbra hághasson hivatása teljesítésében s ma is vallja, mit minden tanitónak kellene vezérelvül vallani: jó tanító holtig tanul.

Tanítványaival szemben szigorú, de igazságos. A leendő tanító első szaktudományának a lélektant tartja. Ezt a tárgyat nagy szaktudással magyarázza. Az oktatás összes tárgyait bejárja egy-egy előadása alatt megfelelő példákért, hogy az elvont tárgyat felfoghatóvá tegye a 15—16 éves ifjú lélek előtt. Igazi empirikus lélektant tanít. A neveléstudomány tárgyait szigorúan a lélektan alapján magyarázza. Az elmélet és gyakorlat összekapcsolásánál hamarosan rátalál növendékeinek

tudásának hézagosságára. Ilyenkor nem ismer kegyelmet, a lélektan alapos tudása nélkül nem ír alá oklevelet. De alig is fordul elő eset, hogy valaki javító vizsgálatra utasíttassék. Egyik előkelőség felkérte őt is, hogy támogasson egy jelöltet, aki különben lelkiismeretesen készült. A jóindulat dacára a lélektanból javítóvizsgára utasították. Mikor a protektor ezért Embert meginterpellálta, így felelt: «azt csak nem kérhette tőlem, hogy lelkiismeretem ellen cselekedjem. Én aki a tanítói tekintélyért küzdöm, csak nem engedhetek iskolába tanítónőt oly ismeretek nélkül, amely ismeretek őt öntudatos tanítónővé avatják». Ember lelkiismeretes pontosságának, igazságosságának tudható be a szaktudáson kívül, hogy mindenütt örömmel fogadják azon tanítónőket, kiknek oklevelén Ember Károly aláírása olvasható.

A Tanítók Otthona könyvtárát Embernek köszönjük. Határozott, erős akarattal dolgozik akadályt nem ismerve, ha valamit keresztül akar vinni. Történt, hogy a Magyar Tanítók Otthona 1897-ben a pedagógiai szakosztály elnökévé választotta és alig egy év leforgása alatt mindenkinek ámulatára Wlassich Gyula miniszter jelenlétében megnyitják az Otthonnak több ezer kötetből álló könyvtárát. A dolog úgy történt, hogy az egyik szakosztályi ülésen tanulni vágyó fiatal kartárs azt panaszolta, hogy az Otthonnak nincs könyvtára. Ember ekkor igéretet tett, hogy ezen a szégyenletes állapoton tőle telhetőleg rövidesen segíteni fog. Egy hétre rá jelentette az igazgatóságnak, hogy a Szent István-Társulat összes kiadványait saját szekrényében bocsájtotta az Otthon rendelkezésére. Ezen áldozatkész példa buzdítólag hatott, mert, rövidesen így tett az Athenæum, a Franklin-Társulat és a Lampel-Wodianer cég is. A jogos panaszok eloszlottak s a Tanítók Otthona minden igényt kielégítő, nevéhez méltó könyvtárhoz jutott.

Ember nemcsak az iskolában, hanem az életben is mindenütt terjeszti a tudás fényét. Mindenütt szónokol, még a nemzeti küzdelem idején is jár-kel az országban, március 15-én hatósági tilalmak dacára vállalja az ünnepi szónoklást a tiszt-

viselő telepen. S nem mulik el e nemzeti ünnepünk, hogy 2—3 szónoklatot ne tartana. De különösen nagy sikert ért el a székesfehérvári Vörösmarty emlékszobornál tartott klasszikus beszédével, többek között így szólt: «Miként eddig, úgy ezután is rendületlenül szeretjük a hazát s ledobva a gyűlölség, az önzés, a visszavonás rút köntösét: kezet-kézbe, szívet-szívhez, a kölcsönös szeretet, a tisztelet erejével küzdünk a hazáért és boldogságáért, értelmünk minden tudását, eszünk minden gondolatát, szívünk minden dobbanását, akaratunk legszentebb törekvéseit áldozzuk. Lánglelkű költő! Ércbeöntött szellemed kisérjen útainkon és ez figyelmeztessen mindenkor legszentebb polgári kötelességeinkre, mert: Mi a világ nekem, ha nincs hazám — Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar...»

Ember Károly lovag huszonötéves pályafutása nemcsak a magyar nőnevelésnél nem tünt el nyomtalanul, hanem mindenben hűséges sáfára volt tehetségeinek. És jól mondta gróf Zichy Gyula szép ünnepi üdvözlő szónoklatában: «Öröm és lelkesedés hatja át az ember szivét, ha a munka elismerését látjuk, de ha Isten félelme s a nemzet szeretete vezette a százezrek javára irányuló munkásságot, akkor ezek mellé még a tisztelet is járul». S ez az őszinte tisztelet csak fokozódik, ha meghallgatjuk az ünnepelt reminiszcenciáit: «A fényes ünnepség központjaként felevenedik lelki szemei előtt azon jelenet, midőn hivatali eskütételről hazaérkezett; édes anyja csókjával illette s azt mondta: «úgy áld meg fiam az Isten, amint megtartod esküdet». Ő nem mondhatja, de a jubileumi ünnepség megmondhatója, mint sáfárkodott az édes anyai csókkal.» Nem füzzük tovább gondolatainkat csak azt mondjuk neked tanítók Mestere: Ad multos annos!

Budapest. *Urbányi C. József.*

NÉHÁNY SZÓ A FELSŐBBLEÁNYISKOLAI NÉMET IRODALMI OKTATÁSRÓL.

Aki figyelemmel és talán kritikai szemmel is olvassa évi értesítőinket, fog találni bennük kifogásolni valót úgy tárgyi, mint formai tekintetben.

Én ezuttal csak egy kérdést óhajtok megbeszélés tárgyává tenni, még pedig a német irodalmi oktatásban követett azon eljárást, amint ez értesítőinkből kiviláglik.

Első pillanatra is az tűnik fel az embernek, hogy a tanításban, illetve az olvasmányok megválogatásában követett eljárás sok helyt inkább ötletszerű és nem egy határozott célt követő, nem bizonyos rendszer szerint folyó. Így egy helyt az V. osztályban Goethe, Schiller, Chamisso, Uhland egy-egy művét tárgyalják, míg a VI. osztályban a Nibelungenlied és Gudrunlied szerepel, másutt meg az V. osztályban olvassák az Artus- és Gral-mondát, a Roland-dalt, amelyeknek pedig a IV. osztályban van a helyük, nemcsak az időrend szempontjából, hanem azért is, mivel a középkor szellemét feltüntető e művek igen szépen belevilágítanak a középkorba, a IV. osztály történelmi anyagába. A céltudatosság hiányát látom még abban is, hogy néhol a XIX. század íróit szerepeltetik szinte kizárólag és minden megválogatás nélkül, avagy olvastatnak a Messiásból, Oberonból, ami, tekintve a heti 2 órát, a második virágzási korszak legnagyobb vateseinek és a XIX. század főbb íróinak a rovására történik.

Ily eljárás mellett hiányos munkát végzünk az utolsó két

évfolyamban, mert nem nyujtunk *lehető* teljes és részleteiben összefüggő képet a két irodalomtörténeti korról.

Főleg Lessinggel bánnak mostohán. Sőt van eset arra is, hogy Lessingről és a XIX. század főbb íróiról — legalább műveik kapcsán — egyaltalán nem esik szó. Pedig — tudjuk mindnyájan — Lessinggel indul meg a német irodalom fellendülése, ő nyit új irányt és teremt egészséges irodalmi életet, aki nélkül ezt a nagy korszakot nem lehet elképzelni. Lessing nélkül a növendék Goethe és Schiller helyét sem látja a német irodalomban és nem tudja őket irodalomtörténeti szempontból kellőképen értékelni. Hogyha pedig a XIX. század kisebb jelentőségű költőit is olvastatjuk, akkor nem marad — a heti 2 óra mellett — elég idő e század vezető költői szellemeinek a bemutatására.

Ezen eljárásból — mint már fentebb is hangsúlyoztam — az tűnik ki, hogy a növendéknek az egész kor irodalomtörténetéből (beleértve a XIX. századét is) egy-két életrajzzal kell megelégednie és nem kap róla kerek egész képet. Pedig az irodalmi irányok fejlődésével feltétlenül meg kell ismer etni a növendéket. Ismernie kell a különböző iskolákat Lessing fellépésétől kezdve egészen az osztrák iskoláig, azoknak szellemét, egymással való kapcsolatát és főbb művelőit, mert csak úgy tud tájékozódni a német írók nagy csoportjában és csak így képes azoknak a mélyebb megértésére, ha t. i. ismeri azokat az eszméket, melyek őket vezették és azokat az eszményeket, amelyeket követtek.

Ezzel természetesen nem azt kivánom, hogy részletes irodalomtörténetet tanítsunk, hanem csak azt, hogy ne nyujtsunk egyes különálló, össze nem függő képeket e nagy korból, hanem adjunk egy kerek egészet e kor költői szellemvilágából, kísérjük végig a növendékeket az olvasottak alapján e szellemvilág fejlődésének különböző fokain, amely fokokat Lessing, Goethe és Schiller, Uhland, Rückert, Heine, végül Lenau jelzik, oly fényjelzők, melyek egy-egy nagy területet világítanak be. E körben találjuk egyuttal az érintkező pontokat a különböző irodalmak

közt, minek igazolásául csak Shakespeare, Corneille, Racine és a német romantikusok Lessing Goethe, Schillerés Kazinczy és Kisfaludy Károly írói viszonyára kell utalnom. Tehát a magyar és francia irodalmi oktatás is hasznát látja fentvázoltam eljárásnak.

Sokan talán azért mellőzik az irodalomtörténeti szempontot, mivel a beszédre való megtanítást tekintik egyedüli célnak. Hogy nem lehet egyedüli cél, fentebb vázoltam. Másrészt azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy e két szempontot igen szépen össze lehet egyeztetni a beszédre való megtanítás csorbulása nélkül; csak épen jól kell megválogatnunk az anyagot, hogy könnyen kapcsolatokat teremthetvén, irodalomtörténeti fejtegetéseinkben a legszükségesebbekre szorítkozhassunk.

Egy másik feltünő jelenség az értesítők tanúsága szerint az, hogy előszeretettel olvastatnak egyes részleteket nagyobb művekből (pl. Aus «Thekla», aus «Eckehard» stb.), talán abból az elvből, hogy minél több műről legyen a növendéknek fogalma. Ezen eljárásnak a tarthatatlanságát, azt hiszem, nem kell bővebben bizonyítanom. Mert általánosan vallott igazság, hogy az irodalmi mű maga hasson az olvasóra. Hatni pedig csak akkor fog, ha egészében olvassuk és nem részleteiben. Másrészt meg a növendék ismereteit sem fogja szaporítani az ilyen töredékelés, mert hatással nem lévén reá, nem érdekli őt és hamarosan elfelejti a művet és a tárgyát írójával együtt.

Temesvár. *Dr. Lersch Ernő.*

A KÉZIMUNKA-TANÍTÁS ANYAGÁNAK KIVÁLASZTÁSA.*

1. *Célszerűség.* A női kézimunkák minden egyes darabját célszerűen kell kiválasztanunk. Ebből a szempontból meg kell vizsgálni a kiválasztott munka-darabot. Nem szabad magunkat e téren pusztán a hagyományos szokás által vezettetnünk. Nagyon is fontoljuk meg, mely okok azok, melyek valamely munka mellett szólnak s melyek azok, melyek ellene felhozhatók. Használható-e az a tárgy a háztartás körében? Díszíti-e otthonunkat? Nincs-e célszerűbb tárgy, mely ugyanazt a szolgálatot teszi, vagy nincs-e olyan, mely valóban jobban szolgálhat díszül?

A célszerűség azonban lehet pedagógiai célszerűség is. Ilyen pedagógiai célszerűség az, hogy e munka kitünő előgyakorlat egy következő nehezebb számára, vagy kitünő fejlesztője valamely ügyességnek vagy képességnek.

2. *A jó ízlés.* Az ízlés esztétikai lelkiismeret. Mint ahogy a lelkiismeret jelentkezik a cselekvés alkalmával s kiséri tetteinket, úgy jelentkezik az ízlés a szépnek szemléleténél. Az ízlés esztétikai érzelmeink jelentkezése. Az a gyönyör, az a jó érzés, mely a szépnek szemlélete alkalmával támad lelkünkben s az a kellemetlen érzés, sőt undor, melyet a rútnak a látása okoz, ez az ízlés.

* Régen érzett hiány pótlására vállalkozott szerző, mikor «*A női kézimunka tanításmódszere*» címen minden iskola szükségletét szem előtt tartó vezérkönyvét megírta. A jeles könyvből, mely a «Népnevelők Könyvtárá»-ban legközelebb jelenik meg, örömmel adjuk az érdekes mutatványt.
Szerk.

Látjuk, hogy ez nem egyformán jelentkezik mindenkinél. A műveltebb lélek fogékonyabb az esztétikai hatások iránt, érzékenyebb a széppel és rúttal szemben. Ez az érzékenység velünk születik, de kétségtelenül fejleszthető és fokozható. A kézimunka-tanítás hozzájárul az ízlés fokozásához, de csak úgy, ha maga a tanítónő is jóízlésű. A tanítónő jó ízlése nyilvánul a válogatásban, a tanításra szánt munka-darabok és minták megválasztásában.

A jó ízlés a gyakorlatban voltakép a kiválasztásnak az a képessége, mely mindenkor a szépet választja. A kézimunkában a szép iránti érzék egybeesik a rend és a célszerűség iránti érzékkel. Ami a jó renddel ellenkezik, az ellenkezik a jó ízléssel is s ami célszerűtlen, az egyúttal ízléstelen. Ha a szobában pl. valamely tárgy nincs a maga helyén, ez sérti ízlésünket. Ugyanezen okból a jó ízlés ellen valók pl. az olyan zsebkendők, melyeken királyok arcképei vannak. Vagy nincs helyén pl., ha valamely kis takaró oly rajzzal van díszítve, melynek nagy kontúrjai vannak. A terjedelmes, nehéz napraforgó nem jól illik a kis kendőre, míg pl. a kályhaellenzőn igen alkalmas motivum.

A jó ízlés természeti adományokon nyugszik, de épúgy fejleszthető, mint pl. a hallás. Fejlesztik az ízlést: a szép tárgyak szemlélete, a tanulmány, a múzeumok, a folyóiratok, könyvek mintalapok.

A tanítónő a szép iránt és a művészetek iránt való folytonos érdeklődéssel fejleszti a maga ízlését s a maga ízlésével hat a tanítványok ízlésének a fejlesztésére.

3. *A divat.* A munkák kiszemlélésénél a tanítónőnek tekintetbe kell vennie a divatot is. A divat nem oly oktalanság, mint azt némely fölületes szemlélő gondolná. A divat nem a szeszély szülötte, hanem kifejezője a kor ízlésének, gondolkozásának, lelki világának. Csak az a divat terjed el s lehet némileg állandó, mely a lelkekben fogékony talajra talál. A divat voltakép az embernek abból a vágyából ered, hogy magát díszítse. Ez a dísz kezdetben nem a szépítést jelentette, hanem a kitüntetést,

a megkülönböztetést. A kitüntetésnek és a megkülönböztetésnek ez a külső kifejezése másokat is arra indított, hogy ezt megkívánják és utánozzák. Ámde mihelyt mások is bírtak ugyanazzal, a dísz elvesztette ezt a megkülönböztető jellegét és így más ilyen díszt kellett kigondolni. Ezzel aztán megkezdődött a divat változása. Ma is némelyek meg akarják magukat különböztetni, hogy rangjukat, gazdagságukat, előkelő állásukat, vagy művészi találékonyságukat kifejezzék. Ezért kigondolnak valami újat és eredetit a viseletben. Jönnek azután az utánzók s a megkülönböztetésre vágyóknak annál gyorsabban kell valami újat kigondolniok, minél gyorsabban terjed el a gyors produkáló képesség következtében valamely divat. Így támad a divatnak az a hóbortos hajszája, melynek ma tanúi vagyunk, melyet azonban az okosság és jó ízlés szabályozhat, mérsékelhet s kellő mederbe terelhet.

A divat minden szeszélyét követni nem volna helyes, de a divatot egyáltalán figyelembe nem venni, ismét oly különcködés, mely magára vonja a figyelmet és nevetségessé tesz. A divat formái közül válogatni kell ízléssel és okossággal. Csak az a divat számíthat tartósságra, sőt bizonyos idő mulva (pl. száz év mulva) új és új életre, mely valóban esztétikus. A túlzásokat jó ízléssel enyhíthetjük s egyéniségünkhöz szabhatjuk. A sok forma közül okosan ki kell választani azt, amely egyéniségünknek, termetünknek, testi és lelki tulajdonságainknak leginkább megfelel. Az okosság kiszemeli a divat alkalmas részleteit, a jó ízlés pedig enyhíti túlzásait és hóbortjait. Minthogy a divat egy-egy kor jellemző nyilvánulása, s mi ebben a mai korban élünk, nem nélkülözhetjük ennek a kornak kifejező és jellemző külső formáit, hanem igyekezzünk annak legnemesebb, legízlésesebb részleteit megkeresni s ezeket bevinni kézimunkatanításunkba.

A tanítónőnek a divatról való helyes felfogása hatással lesz a tanítványokra s meg fogja őket óvni egyrészt a divat hóbortos túlságaitól, másrészt a különcködéstől.

4. *A stílus.* A stílus valamely nép ízlésének meghatározott

iránya bizonyos korban. A stílus tehát oly divat, mely állandóvá lett, kifejlődött s bizonyos törvényszerűséget tűntet föl. Így pl. a rokokó korszak divatja már stílus s beszélhetünk rokokó stílről. A divat a stílus gyermekkora. Nem minden gyermek nő fel s nem minden divat fejlődik stílussá.

A stílusok különböző nemei főleg az építészetben jutottak kifejezésre. A stílusok megkülönböztetése ezen a téren tanulható meg leginkább. Különösen az oszlopok, a boltívek s az építés terve mutatják a stilusok közötti különbséget.

A stílusbeli különbség azonban nemcsak ebben mutatkozik, hanem az épületek díszítésében is. E díszítések stíljének fölismerése már sokkal nehezebb. A stílus tanulmányozása csak a sok látással lehetséges, azért, akik ezt tanulmányozni óhajtják, azoknak el kell mélyedniök formák és minták szemléletébe.

Bevezető könyvekül ajánljuk a következőket: *Boros* Rudolf, Stilisme (Stampfel-féle Tudományos Zsebkönyvtár), *Benczúr Béla*, A dekoratív művészetek stíltana (Athenæum), Hans Sebastian Schmid, Kunststilunterscheidung (München, Franz'sche Hofbuchhandlung, ára 1 márka).

De nemcsak az épületeket látták el díszítésekkel, hanem a lakás berendezését is, a tárgyakat és ruházatot. Ha ezek a tárgyak művészi formákat s művészi díszítést kapnak, akkor már *az iparművészet* termékei.

A tűmunkákban határozott stílus mutatkozik, ezért kívánatos a stilusok tanulmányozása. Ezt a föntemlített könyveken kívül a régi korok népeinek termékeit föltüntető képek, ethnográfiai gyűjtemények, a festészet remekeinek szemlélete segíti elő. Így azután nem egy-egy részletet látunk, hanem látjuk a díszítés alkalmazását; látjuk a tárgyat a maga környezetében, látjuk, mikor van az a helyén s hogyan áll összhangban a többivel. A stílus ilyen tanulmányozása ajánlható a tanítványok közül is különösen azoknak, akik díszítőnők, elárúsítónők stb. óhajtanak lenni.

A stílusnak ilyen ismerete képessé teszi az embert arra, hogy munkája *stílszerű* legyen. Stílszerű mindaz, a mi meg-

felel valamely stílus szellemének. A stílus ellen való vétség egyúttal vétség az összhang ellen.

A díszítés alkalmával minden nép a természet köréből vette azokat a formákat, melyeket díszítés céljára felhasznált. E formák esetleges vonásainak mellőzésével oly szabályos alakot adtak, mely a célnak, az anyagnak és a technikának megfelelt. A természeti formáknak ezt az átalakítását és alkalmazását nevezik stilizálásnak.

A kézimunkákon az ily stilizált formák nagy szerepet játszanak s így az a tanítónő, ki munkájának szellemébe be akar hatolni s nem akar pusztán gépies másoló lenni, a stílust és a stilizálás művészetét tanulmány tárgyává teszi.

Ily tanulmányokkal választását megkönnyíti s magyarázatainak tartalmat, színt, érdekességet ad s növendékeit egyúttal bevezeti az iparművészet elemeibe. Ezzel ízlést fejleszt s az önálló produkáló képességet emeli.

5. *A díszítés célja.* A díszítés célja az egyhangúság helyébe változatosságot hozni, az üres felületet kitölteni s így a szellem számára foglalkozást és ösztönzést adni. A díszítés a tárgyat a köznapi szükséglet tárgyai fölé emeli a nélkül, hogy használhatóságának ártana. A helyes díszítés a célszerűséget még csak kiemeli s a formák nyelvén még jobban megmagyarázza. A díszítés kiemeli a tárgy tagozódását, rajzbeli tartalmával simul az egyes részletek feladatához, támogatja a benne kifejezésre jutó gondolatot s kiemeli célját.

Mindezeket világossá teszi nehány példa. Az egyhangúság és üresség kellemetlen hatását mindenki tapasztalhatta, ha betegen oly szobában feküdt, melyben semmi dísz nem volt, melynek falai simára voltak meszelve s hol a szem nem talált egy nyugvó pontot. A legbanálisabb tapéta vonalai is mily jóleső ösztönzést nyújtanak ilyenkor! De így van ez akkor is, ha egészségesek vagyunk. A legdrágább anyag sem kárpótol azért, ha a szem nem talál valami megszakítást, valamit, a mi magasabb szellemi érdeklődésnek ad tápot.

A himzés különösen alkalmas erre. Ha a szövetnek magá-

nak nincsen rajza, akkor a himzés feladata az egyhangúságot megszüntetni, egyes részletekkel (pl. szegéllyel) tagolni, az irányt a rajzzal kiemelni, sőt szellemes vonatkozásokat létrehozni a tárgy és célja közt s gondolatokat ébreszteni a nézőben.

Az öv például kiemeli az emberi test tagoltságát. De egyúttal kifejezi az összeköttetést, összefoglalást. Az övre tehát alkalmas díszt adnak a télizöld vagy a folyondár indái, melyek a természetben is ilyen átkarolást s egybefoglalást fejeznek ki. Az övnek különös jelentősége van még, ha a ruha hosszant csíkos. A sok függőleges vonalhoz ekkor az öv, mint vízszintes vonal, kellemes megnyugvást ad a szemnek.

Ha a szék támláját pl. fafaragványokkal díszítenék, ez talán szép volna, de nem célszerű, mert a kifaragott dísz kényelmetlenné tenné a támaszkodást. Ha azonban a támla párnázott s ez a párnázás díszes, ez szép is, de egyúttal célszerű is, mert kényelmessé teszi az ülést.

A célszerűség teszi kedveltekké az asztalfutókat. Egy asztalfutóval bármikor díszessé lehet tenni az asztalt. Az asztalkendő sokszor kerül mosásba s a rajta levő díszítés hamar tönkremenne. A külön alkalmazható díszítés sokkal célszerűbb. A célszerűség jut kifejezésre abban is, hogy pl. a függönyöknek inkább a szegélyét látjuk el dísszel. A közepe különböző ráncokban omlik alá s ezek a ráncok megrontanák az ornament hatását.

E példák mutatják, hogyan alkalmazkodik a díszítés a tárgy rendeltetéséhez s mennyire segíti érvényre jutni magának a célnak a gondolatát.

6. *Minták és mintakomponálás.* A díszítés kiválasztása egyike a legfontosabb és legnehezebb feladatoknak. Már előzőleg jeleztük a díszítés célját s ezzel egyúttal megadtuk a szempontokat a díszítés kiválasztására is. A díszítés kiválasztásánál nem szabad elfelejtenünk, hogy a díszítés nem valami önálló dolog, hanem mindig csak a tárggyal együtt létezik s ezért azoktól a föltételektől függ, melyeket az a tárgy szab meg, melyet díszíteni hivatva van. Első ezek közül a tárgy célja, azután anyaga és technikája.

A cél ellenére díszíteni még akkor sem szabad, ha az a tárgy nem is kerül tényleg használatba, hanem csak műipari dísztárgy, minők pl. némely edények, kendők stb. Ekkor is úgy kell díszíteni, mintha tényleg azt a célt szolgálnák. De nem szabad a célforma helyére a díszítő formát tenni. Egy zsebkendő szélzetére pl. alkalmas díszítés volna valamely virágmotivum, de magának a zsebkendőnek virágformát adni már ízléstelen játék.

A díszítés céljára választhatunk mintákat mintalapokról, könyvekből, képekről. Ámde még jobb, ha magunk képesek vagyunk mintákat komponálni, tervezni, szerkeszteni s megrajzolni.

E munkához szükséges a rajztudás, hajlam s velünk született tehetség. Bármily csekély is ez a tehetség, fejleszthető. Két fontos fejlesztője ennek a tehetségnek: a rajztanítás és a kézimunka-tanítás.

Ámde, ha nem is visszük odáig tehetségünk fejlesztését, hogy magunk tudnánk mintákat tervezni, a kiválasztáshoz is szükségünk van arra, hogy ismerjük e tervezés alapelemeit. Ha ezeket ismerjük, a rendelkezésre álló minták közül sokkal könnyebben fogunk helyesen választani.

7. *A természeti formák és a stilizálás.* Kétféle díszítési mód van formák tekintetében. Egyik a természethű naturalisztikus díszítési mód, a másik pedig a stilizált formákkal való díszítés.

A naturalisztikus díszítési mód valamely természeti formát lehetőleg természethíven óhajt az illető tárgyra alkalmazni. Ez legtökéletesebben történik a festés által. A festett dísz ép azért legtöbbször ilyenkor jön alkalmazásba. Így pl. selyempárnákon, kályhaellenzőkön stb. A festést lehet azután utánozni tűvel, himzéssel, sőt néha keresztöltéssel is. Ámde az ily természetű naturalisztikus díszítés csak igazán nagyon ügyeseknek való. Az eredetivel való összehasonlítás után az ily utánzás a maga fogyatkozásaival nemcsak hogy nem kellemes hatású, — ami végre is célja minden díszítésnek — hanem valóságos lehan-

goló. Azon fogyatkozásokhoz, melyeket a tehetség és ügyesség fogyatékossága okoz, járulnak még azok a gyarlóságok, melyek a technika következményei. Minő gyatra néha valamely alak keresztöltésekből kivarrva! De egyáltalán nem alkalmas a naturalisztikus díszítés-mód akkor, midőn oly síkformák kitöltéséről van szó, melyeknek rendeltetése is az, hogy később, használatban is, síkoknak tűnjenek föl. A látszólagos plasztika és perspektiva már is megfosztja azt a síkdíszítmény jellegétől.

A kézimunkáknál leggyakrabban a második díszítési mód, a stilizált formákkal való díszítés, van alkalmazva.

A művész valamely természeti tárgy, pl. növény, levél, virág, madár (vagy egyáltalán állati forma) természetes alakját kissé módosítja, szabályosabbá teszi, esetleges jellemvonásait elhagyja, a lényegeseket határozottabban kiemeli, a formákat azután a tárgy céljához idomítja még, pedig úgy, hogy az a kézműves anyagának és technikájának megfeleljen. Ez a stilizálás.

Ekkor természetesen megszűnik a természeti hűség. De épen ez az, ami fölszabadítja a művész fantáziáját és szépérzékét. Ekkor nincs többé kötve a természet formáihoz és színeihez s így módjában van a díszítményt úgy alakítani, hogy az a tárgy anyaga és technikája által szabott föltételeknek minél tökéletesebben megfeleljen. A stilizált forma így akkor is jogosulttá lesz, midőn a természethű kép határozottan lehetetlen volna. Így pl. a Sibmacher-féle keresztöltésminták között találunk stilizált állatokat, melyek keresztöltéssel is jól hatnak, míg úgy, ha nem volnának stilizálva, egyenesen izléstelenek lennének.

A stilizálás teszi lehetségessé, hogy eltekintsünk a természetes színektől is. Ez teszi jogosulttá, hogy vörös fonállal oly tárgyak képét varrjuk ki a törülközőkre, melyek a természetben nem vörösek. A stilizált formáknál nem kell a természet színeit követnünk.

Ámde mind a naturalista díszítésre, mind a stilizált díszítmények komponálására legjobb előtanulmány a természet tanulmányozása. A természet a maga milliókra menő változatos for-

máival, e formák gazdagságával és szépségével annyi ösztönt ád a művészi teremtő fantáziának s annyi gyönyörűséget a jó ízlésnek, hogy ennél jobb iskolája nincs a díszítő stílusnak.

Kitünő példát mutatnak a természet ilyen megfigyelésére a japánok. Ellesik a természet formáit és szineit, vissza is tudják adni ezeket. De nem kötik magukat a természethűség által, hanem gyönyörű himzéseikben meg tudják óvni a síkdíszítmény jellegét. A vaskos árnyékolás kerülése folytán a hűség mellett is mindig csak inkább könnyed utánzata támad a tárgyaknak, mint hű képe. Ehhez járul a szorgalmasan kiképzett tökéletes technika s így ezek az ázsiai himzések utánzandó példákul szolgálhatnak.

8. *Mintakönyvek és divatlapok.* Könyvek és lapok a világ legtávolabb zugába is elvihetik a szép mintákat s így nagyban hozzájárulhatnak a jó ízlés terjesztéséhez. A kézimunkatanítónőnek nagy szüksége van ilyen mintákra és divatlapokra s szükséges, hogy ő maga is, de az iskola nagyobb mennyiségben hozasson ilyeneket.

Itt csak néhány ily könyv és lap címét említjük föl. Ezek a címek kiegészíthetők részben a már említett kézikönyvekből, részint magukból az itt ajánlott lapokból.

Minták: 1. Minta-lapok. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. miniszterium. A kereskedelmi miniszterium minden iparágra ad ki mintákat. A textilipari minták és háziipari minták érdeklik a kézimunka-tanítást.

2. Owen Jones, Grammatik der Ornamente (Verlag Denicke, Leipzig. Ára 70 Márka).

3. Dr. M. Dreyer, Entwickelungsgeschichte der Spitze (Wien, Anton Schroll, Kunstverlag). A bécsi iparművészeti múzeumban levő csipkék mintái. — Tina Frauberger, Handbuch für Spitzenkunde, Leipzig, Seemann, Verlag:

Divatlapok: Bazár. Divat-Szalon. Divat-Ujság. Patyolat. Gyermekdivat. Wiener Mode (Ennek magyar kiadása a Divat-Szalon). Illustrierte Frauenzeitung. Chic Parisien. Les Grandes Modes de Paris.

9. *Múzeumok és kiállítások.* A választásban való kiképzést és a jó ízlés fejlesztését előmozdítják a múzeumok és kiállítások. Minden múzeum tartalmaz értékes, régi kézimunkákat. Ezek tanulmánya kétségtelenül emeli úgy a kézimunka-tanitónőnek, valamint a tanítványoknak is képzettségét. Ámde különösen hasznos ebből a szempontból az Iparművészeti Múzeum és a Néprajzi Múzeum látogatása. Budapesten az Iparművészeti Társulat tárlati is igen tanulságosak. A kiállításokon ugyan gyakran van együtt értékes és kevésbbé értékes, de azért ezek meglátogatása is tanulságos és kivánatos a sokféle ösztönzés szempontjából, melyet nyújt.

A múzeumok látogatását is egybe kell kötni az itélőképesség gyakorlásával. Nem elég csak végigmenni a termeken. Látni és tanulni kell. Főkép az összehasonlításra kell rávezetni az ifjúságot. Az asztal lapját pl. az asztalos is díszítheti. Mindjárt feltünő lesz, ha az asztalos itt nem síkdíszítményt, hanem domborművet vagy távlatosat alkalmaz. Ez a hiba megvilágithatja, miért nem szabad az asztalterítőn is ily díszítést alkalmazni. A tanítványokkal a tapasztalatokat mindig meg kell beszélni s okát adni mindannak, amit helyesnek, jónak és célszerűnek találtunk.

10. *A nemzeti elem érvényesítése a kézimunka-oktatásban.* A kézimunka-oktatásban épúgy érvényesülhet a nemzeti elem, mint bármely más tárgyban. A szép kultusza ugyan nincsen nemzetekhez kötve, de azért a formák nyelvében is nyilvánulnak a nemzeti sajátságok, melyeknek megőrzése és ápolása honleányi kötelesség és szivünknek kedves cselekedet.

A nemzeti elem gazdagon nyilvánul a díszítő stílusban. A régi népies viselet tanulmányozása a formák egész kincstárát tárja föl. A régi magyar viseleteket tanulmányozhatjuk *dr. Szendrey János:* A régi magyar viseletek története c. munkában, továbbá: *Nemes Mihály:* A magyar nemzeti viselet története képekben c. könyvében. (Mindkettő a Franklin-Társulat kiadványa.)

Sok érdekes adatot találunk *Malonyay Dezsőnek* «A magyar

nép művészete» c. nagy munkájában. (Kiadta a Franklin-Társulat, Budapesten.)

A régi művészet az ország egy-egy vidékén más-más kézimunkákban nyilvánul. A kézimunka-tanítónőnek ezeket a kézimunkákat is tanulmányoznia kell s nemcsak arra törekednie, hogy egyik-másik munkát felkarolja, hanem arra is, hogy azt megnemesítse, ízlésessé tegye s a használatban célszerű alkalmazását megtalálja. Egy lelkes magyar asszony, Gyarmathy Zsigáné, divatba hozta Erdély egyik vidékének, Kalotaszegnek házi iparát, a varrottast. Mások divatba hozták a csetneki csipkét. Vannak vidékek, ahol megint másféle csipkét készítenek. Egy lelkes magyar rajztanár a maga mintái után parasztleányokkal készíttetett csipkéket. Ezek Dékáni Árpád halasi csipkéi. Mindezek példák a magyar népi művészet és kézimunka fölkarolására, de egyúttal példák is a nemzeti elem érvényesülésére a kézimunkában.

Budapest. *Sacher Eleonora.*

POLGÁRI LEÁNYISKOLÁINK 1908-BAN.

Ha figyelemmel olvassuk az elmult iskolaév polgári leányiskolai értesítőit, kétségtelenül azt a benyomást nyerjük, hogy a polgári leányiskola egészséges, erőteljes intézménye a magyar tanügynek s éppen ezen erőteljes egészsége tartja magában fejlődésképességének legerősebb garanciáját. Tényleg olyan iskola ez, melynek céltudatos, gyakorlati alapra fektetett működése a középosztály igényeinek legjobban megfelel s épp ezért fejlesztése nem mesterségesen kigondolt és reáerőszakolt meghosszabbítás, toldás, hanem a természetes fejlődés következménye, egészséges törzsnek, egészséges hajtása. Midőn ezen benyomásokat szerezzük a múlt évi értesítőkből csak azt sajnáljuk, hogy nem állt rendelkezésre az ország összes polgári leányiskoláinak kimutatása s így itt is, ott is bizonyára érdekes adatok maradtak el. De azért az összkép — ha szűkebb körre szorítkozik is — benyomásának erejéből nem veszít.

Az ország nagyobb városai azzal bizonyítják legjobban saját fejlődésüket, ha polgári leányiskolát állítanak. Így az elmúlt évben *Temesváron* nyilt új polgári leányiskola és pedig annak I. osztálya 26 tanulóval. *Dunaföldváron* magánjellegű polgári leányiskola nyilt meg 24 növendékkel. A *zalaegerszegi* iskola új épületébe költözött és párhuzamos osztályt nyitott az első évfolyamban. A *sümegi* két osztályosból négy osztályos lett, a *huszti* polgári fiúiskola tantestülete által fenntartott polgári leányiskola I. osztályát az állam vette át 26 tanulóval. *A szombathelyi* iskolának az elmúlt évben 46 tanulóval nagyobbodott létszáma, fennállásának 32. évét töltötte be, összesen 368 tanulója van s az első osztályba nem tudta felvenni az összes jelentkezőket. Az *ungvári* iskola az ungi ref. egyházmegye kezéből az állam kezelésébe ment át, 243 tanulója volt, 24-gyel több mint az előző évben, 18 jelentkezőt nem vehettek fel.

Az *iglói* iskola növendékeinek száma a múlt év óta 8-cal szaporodott. A *szentesi* városi polgári leányiskolának 18 éves fennállása óta ez évben volt legmagasabb létszáma 131 tanuló. *A szarvasi* iskolának 127 tanulója van, 8-cal több mint az előző

évben. *Nyiregyházán* 329 tanuló volt. A *pápai* polgári iskolát államosították. *Dobsinán* folytatólagosan átveszi az állam a felsőbb osztályokat, sőt remélik a polgári iskolával kapcsolatos női kézimunka tanfolyam államosítását is.

A *komáromi* 15 év előtt nyilt meg 107 tanulóval, ma 6 osztályban 275 tanulója van. A *kiskúnfélegyházi* községi iskola kath. polgári leányiskola lett s egész tantestületét ezen iskolához újra kinevezték.

A főváros iskolái természetesen legerősebben fejlődnek. Az *Egressy*-úton nyilt új iskola, melynek két negyedik osztálya már is túlzsufolt.

Az V. ker. *váci körúti* iskolában új osztályt kellett nyitni, a VI. ker. *váci körúti* iskolában két új osztály nyilt, X. ker. *kőbányai* iskolának és I. ker. *Koronaőr-u.* polgári iskolában egy-egy új osztálya van.

Kőbányán jövőre ismét osztályszaporodás lesz s így már új épületre lesz szükségük. Az I. ker. *fehérvári úton* négyosztályos polgáriról kellett gondoskodni.

Két év alatt a polgári leányiskolák száma hazánkban 32-vel gyarapodott, ma összesen 339 polgári leányiskolánk van.

Természetes, hogy az iskolák fejlődése sok kiadást és költséget szerez az iskolafenntartóknak. A *zalaegerszegi* iskola pompás új otthonába költözött, osztályai világosak, szépek, folyosói kényelmesek, udvara is van. A *győri* kath. polg. iskola, mely internátussal van egybekötve, valóban eszményi épületet és felszerelést nyert, világos nagy termek, tornaterem, zenetermek stb. Gáz és villanyvilágítás, légfűtés. Az internátusnak hálótermei mellett vannak a mosdó- és fürdőszobák, van zárt folyosójuk, nagy kertjük, tennistér stb. A *dobsinai* iskola számára átalakítják az elemi iskola épületét, játszóteret és udvart kapnak. *Hosszúfalu* polg. iskolája számára új telket vettek és egy esztendő mulva elkészül az új épület, melybe internátust is helyeznek el. Utóbbira különösen az itt tanuló csángó leánykáknak lesz szükségük. *Déván* a polg. iskola külön épületet kap, internátust is terveztek, de a jelentkezők csekély száma miatt későbbre kellett halasztani annak megnyitását. A fogarasi iskola ez évben veszi át új épületét. A *zilahi* iskola épülete igen szép, világos, villanyvilágítása van, de a kézimunka tanfolyamnak nincsen külön helysége, s a miniszteri iskolalátogató véleménye szerint is munkateremre, szertárra és tornateremre lenne szüksége.

Hasonló kívánságot hangoztatnak *Újvidéken* is, bár mindaz megvan, ami modern iskolafelszereléséhez szükséges, nagyobb szertárt, tanári szobát, világosabb kézimunkatermet és tornatermet szükségesnek tartanak. Nevezett iskola ez évben artézi

kutat is kapott. *Székelyudvarhely* iskolája bérházban lévén elhelyezve, nem rendelkezik az iskolai ünnepélyek megtartására alkalmas teremmel s így ünnepélyeiket osztályonkint tartják meg. *Szombathely* iskolája is kér nagyobbítást, legalább három termet és udvart. Új épülete lesz az ungvári áll. iskolának, melynek megvalósítása különösen a tanfelügyelőnek köszönhető. *Kaposváron* a miniszteri iskolalátogató is azt találja, hogy a termek többnyire kicsinyek, rajz, torna- és énekteremre van szükség. *Ó-Becsén* nagyobb épületet kérnek, a folyosók szűkek, esős időben szellőzni sem lehet, mert a tanulók fele sem fér el a folyosón, tehát rossz levegőben kénytelenek tanítani. A belül fütő kályhák kezelése pedig folyton zavarja a tanítást. A miniszteri iskolalátogató ezen hibákon kívül egészségtelennek találta az ivóvizet és gyarapítani szeretné az iskola felszerelését. A *nagyváradi* községi iskola épülete igen rossz karban van. Ez ügyben felkeresték a polgármestert és főispánt is, ki szives közbenjárását igérte meg. Legszomorúbbak azonban a viszonyok *Szentesen*. A növendékek száma folyton emelkedik s így a különben is sötét osztályok már éppen nem kielégítők. Eddig elé a legsötétebb osztályba tették a IV. osztályt, mivel ez volt a számra nézve legkisebb s a kézimunka stb. órán úgy segítettek magukon, hogy a padokat az ablakhoz tolták; ez a különben is tarthatatlan állapot azonban a tanulók nagy száma miatt ez évben éppen lehetetlen lett. A miniszteri látogató hivatalos jelentésében említést tesz minderről, azonkívül szertárakra, torna-, ének-, rajz- és kézimunkateremre van égető szükség. Igen elszomorító azonban, hogy egyenlőre új épületet nem fog a község emelni. Minden tekintetben szűknek bizonyult a *nagyenyedi* iskola is. A *komáromi* iskola 6 osztálya közül csak négynek van megfelelő helyisége, nincsen zeneterem stb., a tornatermet pedig három más iskolával használják közösen, úgy, hogy 30 osztály tornázik ugyanazon teremben. Itt azonban belátták az intéző körök a tarthatatlan állapotot s megindították az erre vonatkozó intézkedéseket.

Az iskolaépülettel szoros viszonyban állanak az egészségi kérdések, természetes, hogy a rossz levegő, rossz világitás nem marad befolyás nélkül a növendékek egészségére. Minden értesítőből kitünik, hogy a növendékek egészségére gondoskodó figyelemmel voltak, gyakori szellőztetésről alapos, tisztogatás és takarításról minden értesítő megemlékezik. Az egyenes testtartás, séta, kirándulás sohasem maradt figyelmen kivül. Minden iskolában megejtették a hivatalos szemvizsgálatot, de csak 1—2 helyen akadt trachomabeteg, kiket külön padba ültettek, kik külön krétát és szivacsot használtak és kiket a torna alól felmentettek, hogy ne érintkezhessenek közvetlenül a többi

tanulóval. Járványok igen nagy számmal léptek fel, különösen a vörheny és tifusz. Difteritisz aránylag kevés volt. Vörheny miatt egy időre szünetelt a tanítás *Sümegen, Újvidéken, Fogarason, Déván, Brassón, Kiskúnfélegyházán.* Versecen két izben is. Tifusz volt *Szombathelyen,* számos tanuló szenvedett e betegségben és sajnos egy meg is halt. *Székelyudvarhelyen* sok a mulasztás a tifusz miatt. *Orosházán* az egész év folyamán ártézi vizet ittak a tanulók, melyet az iskolába kellett hordani. *Hosszúfalun* vízvezetéket kaptak, mely különösen az iskolával kapcsolatos internátusnak volt valódi áldása. A községben tifusz volt, 40 beteg is volt egyszerre, de az iskolának sem bennlakó, sem bejáró növendékei nem kapták meg azt. A *szentesi* és *nagyváradi* járvány szintén elkerülte az iskola növendékeit. A felmentések nagyobb számmal ott konstatálhatók, hol rossz a termek világítása, külön panaszt emel a szarvasi iskola.

A *győri* áll. iskola megfigyelése szerint évről-évre nő a rövidlátók, vérszegények, idegesek száma, mert a szülők magánórákkal túlterhelik gyermekeiket. Érdekes az a statisztikai kimutatás, melyet a kaposvári iskola állított össze a mulasztások okaira vonatkozólag.

Torokgyulladás miatt mulasztott a négy osztályban 16 növendék, kanyaró miatt 1, vérszegénység miatt 35, légcső- és tüdő-hurut miatt 18, kisebb bajok és csal. körülmények miatt 87, külön ünnep miatt 40, orvosi kitiltás miatt 10, összesen mulasztott 207 növendék.

Ha az értesítők cikkeit foglaljuk össze, két eszme foglalkoztatta az iskolákat különösen, az egyik az új tanterv, a másik az iskola fejlesztése, a polgárival kapcsolatos tanfolyamok szervezése. Az új tantervet mindenütt a legnagyobb örömmel fogadják, gyakorlati irányát, kerek egészet képező tárgyait, hazafias szempontjait minden iskola méltatja. Nagy tetszésben részesül az a körülmény is, hogy az új tanterv a női hivatásra is tekintettel van.

A *nyiregyházai* értesítőben *Tas János* értekezik a földrajz tanításról s azon eredményre jut, hogy a régi tanterv nehéz beosztása és a tanítás hiányos segédeszközei miatt nem lehetett a földrajz tanítása kielégítő. Sok értesítő összeveti az új tantervet a régivel. Legtöbbször a végzett anyagot közlik. Sok iskola elkészített kézimunkáinak jegyzékét ismerteti.

A *győri* iskola értesítőjében volt gondnoksági elnökünknek Kautz Gusztávnak az iskola felvirágoztatása körül kifejtett érdemeit hangoztatja, az iskola igazgatója *Pentsy József* a nő hivatásáról értekezik, a szociálizmust és feminizmust magyarázza, összehasonlítja a nőt a férfival s ez a hasonlítás a nő

hátrányára dől el. Belátja azonban, hagy a harcot a kenyérért így is úgy is fel kell vennie, ép ezért sem a konzervativ, sem a feminista álláspontot nem foglalja el, hanem középúton szeretné látni a nőt.

A *nagyváradi* értesítőben *Személy Kálmánné* «a történelem az iskolában» címen érdekesen védi a történelem-tanítás fontosságát, magasztos feladatát a nevelésben azon támadásokkal szemben, melyeket a természettudósok táborából ellene intéznek. Kitünő keret arra is, hogy dekadens korunknak igaz magyar jellemet mutasson be. A nőnevelésben is nélkülözhetetlen, ki kell domboritani a nő helyzetét a történelemben, itt kell kijelölni kötelességének, munkásságának körét, nehogy idegenből hozott női apostolok világositsák fel hivatásáról és jogairól.

Botta Anna igazgató, a *fogarasi* iskola értesítőjében felel azon cikkre, mely a «Fogaras és vidékében» jelent meg és felsőbb leányiskola felállítását sürgeti. Igen jól átgondolt érvekkel bizonyítja, hogy a városnak nincsen szüksége felsőbb leányiskolára, hiszen polgárija sem túlságos népes. Nem sok tanulás, nagy tudomány kell a leánykáknak, hanem alapos ismeret, szivműveltség, nemes lélek, ismerjék meg a munkát, a házi foglalkozást. Ha be akarják tetőzni a polgári iskola műveltségét, szervezzenek kézimunka-tanfolyamot vagy kereskedelmi iskolát. Igen szép szavakban búcsúzik az iskola növendékeitől, nem a feltünő, hanem a finom, csendes, szelid magaviseletre hivja fel figyelmüket, a nem magyar anyanyelvűeknek pedig szivükre köti, hogy ne hanyagolják el a magyar nyelvet olvasgassák irodalmunk remekműveit.

A *zilahi* iskola búcsúzó növendékeihez is szép szavakat intéz az igazgató, munkásságot, önmivelést ajánlva. A *segesvári* értesítőben az iskola 10 éves történetét ismerjük meg.

Déván Borostyánné Schnegan Vilma 25 éves jubileumát ünnepelték, mely alkalommal nagyszabású ünnepély keretében üdvözölték igazgatónőjüket a növendékek, a város közönsége és a tantestület. A gondnokság és a tanfelügyelőség elismerő szavakban méltatta az igazgatónő érdemeit s a tanfelügyelő felolvasta a kultuszminiszter ez alkalommal érkezett kitüntető sorait. Jól sikerült estély zárta be a szép napot.

A *szombathelyi* iskola tantestületének érdemes tagját *Szabó Ilonát* X. Pius pápa ő szentsége a katholikus hitélet terén kifejtett buzgalmáért a «Pro Ecclesia et Pontifice» érdemkeresztel tüntette ki és a tantestület őt ez alkalommal melegen üdvözölte.

A *kecskeméti* értesítő *Pásthy* igazgató értekezését hozza «az élet és feltételeiről». Az *ungvári*ban *Deák Gyula* igazgató

az október 6-án tartott beszédét közli, melyet a dobruszkói kirándulás alkalmával szentelt a haza vértanúinak. A *győri Szt. Orsolya*» zárda értesítőjében egy negyed osztályos növendék búcsúzik tanítójaitól és növendékeitől, meglepő mély gondolatokban.

Az *újvidéki* iskola tantestülete nagy társadalmi missziót végez, midőn végzett növendékei és a nagyközönség részére szabad tanítás alakjában kéthetenkint felolvasásokat rendez. 42 előadást állítottak össze 4 éves ciklusban, érdekes, érdemes sorozat. *Nemessányi Adél* igazgató felolvasása a női munkáról szólt, melyben kézimunkára buzdítja a nőket, mert a szép kézimunka mindég kedves foglalkozása a nőnek. Egyúttal ismerteti a csipkekiállítás munkáit, mely a csetneki, halasi, solti csipketechnikák remekeit mutatja be.

A *huszti* iskola kirándulását Kuziba az értesítőből ismerjük meg. A *komáromi* polgári iskola betetőzését igen érdekesen fejtegeti az értesítő cikke, kézimunka tanfolyam mellé szükségesnek tartanak háztartási és gazdasági iskolát esetleg kereskedelmi tanfolyamot. Ezt az irányt részben az új tanterv is hangoztatja. *Hosszúfalva* értesítője érdekes cikket hoz a hétfalusi csángók eredetéről a legújabb kutatások alapján, *Csefkó Gyula* tollából.

A budapesti *VII. ker. dohány-utcai* iskola értesítőjében *Vajdaffy* igazgató a polgári leányiskola nevelő szerepét méltatja, a *Csokonai-utca* értesítője a «*harc és béke*» című értekezésben azon óhajnak ad kifejezést, hogy a nők legyenek a béke apostolai, a II. ker. *Batthyány-utcai* iskolájában a Tulipánszövetség elveit hangoztatják. A VI. ker. *felsőerdősori* iskolájában a hirtelen elhalt *Oldal János* igazgató érdemeit méltatják, az iskolának másik halottja is volt, *Kohaut Rezső* tanár, szakjának kiváló művelője.

Számos értesítőből látjuk, hogy az iskolák különös gonddal dolgozták ki a rendtartási szabályokat. Nagyjában megegyeznek, az iskolai rendet, tanítók iránti tiszteletet, tanulótársak iránti illedelmes előzékeny magaviseletet, a kötelességek pontos teljesítését követelik. *Pápa, Dobsina, Segesvár* (internátus) *Brassó, Sümeg* stb. rendtartását közli, *Kaposvárott* az iskolán kívüli magaviseletet is ellenőrzik, nyilvános mulatságban nem vehetnek részt, színház vagy hangverseny látogatására előzetesen írásbeli engedélyt kérnek a szülők. A tanítás eredménye a legtöbb iskolában kielégítő, helyenkint inkább a sorok között olvashatjuk, hogy nagyobb igyekezet lehetett volna egyes osztályokban, de feltünően gyenge eredmény nem észlelhető.

Sok értesítő nemcsak az elvégzett tananyagot közli, hanem az órarendet is.

A nevelésre minden iskola nagy gondot fordított, egyhangúlag meg vannak győződve a nevelési feladat nagy fontosságáról. A vallás-erkölcsi nevelés szolgálatában komoly munkásságot fejtenek ki, majdnem minden iskola istentiszteletre vezeti növendékeit, alkalmat ad a vallási gyakorlatokra, állandó felügyelet alatt tartja tanulóit. A fegyelmezés felemlített módjai, maga az eljárás rokonszenves, igazi jóindulat benyomását teszi. Óvakodnak a rideg, keményebb büntetésektől, igen helyesen arra akarnak törekedni, hogy a becsületérzést, önérzetet fejlesszék, nem a büntetéstől való félelem, hanem saját meggyőződése tartsa vissza a rossztól. A *szarvasi* iskolában havonkint felolvassák a rendtartás szabályait. A *komáromi* iskola tantestülete az értesítőben is kéri a szülők támogatását. A *fogarasi* iskola is hasonló kéréssel fordul a szülőkhöz, ne vegyék zaklatásnak, ha az iskola a tanuló jól felfogott érdekében intőt küld haza, látogassák meg gyakrabban az iskolát, jelenjenek meg a vizsgálatokon és különösen a leánykák otthoni viselkedését ellenőrizzék, foglalkoztassák őket a háztartásban, kertben, de tiltsák el a sok sétálásról, korzóról. Mindenesetre szíves gondoskodásra vall, hogy az igazgató meglátogatta a vidéki tanulókat szállásaikon.

Komárom IV. osztályos növendékeinek mulasztására van panasz, gyakori eset, hogy üzletben vagy ipari munkák körül alkalmazzák őket, a rendes iskolalátogatás hátrányára.

Az egyes iskolák módszertani eljárásaira következtethetünk az írásbeli feladatok összeállításából, órarendjéről, szertáraiknak és könyvtáraiknak állapotáról és a módszertani és havi konferenciákról. Utóbbiakat mindenütt rendes időközben tartották meg, minden folyó vagy újonnan felmerülő ügy ott nyerte elintézését. Az értekezletek legcsekélyebb száma 10, legnagyobb száma 20, átlagos száma 12—14.

Az egyes iskoláknak, *Újvidéken*, *Szombathelyen* és megelégedéssel mondhatjuk, sok más iskolában, igen szépen felszerelt fizikai, természettani, természetrajzi stb. szertáraik vannak, sajnos azonban, hogy sok iskola hiányt szenved, nem egy helyen az osztályokban kell őrizni a tanszereket, mivel külön szertáruk nincsen. Hogy a tanításban ilyen körülmények mellett milyen kár esik, felesleges szóba hozni.

A tanári és ifjúsági könyvtárak gyarapodása is konstatálható, van azonban még olyan iskola, melynek ifjúsági könyvtára nincsen, a tanári könyvtár első könyveit az idén rendelték meg. A könyvtárak kezelése nem egyöntetű, legtöbb helyen egy kézbe van letéve a könyvtár kezelése, de számos iskolában az osztályfőnökök kezelik osztályaiknak ifjúsági könyveit. Az ifjúsági könyvek összeválogatásában pedagógiai tapintattal járnak

el, megesik azonban, hogy akad nem ifjúsági könyvtárba, 12—14 éves leánykák kezébe való könyv is. Ilyen Mikszáth: «Szelistyei asszonyok», Szomaházy: «Előadások a feleségképző akadémián», vagy Ritóok: «Egyenes úton egyedül» irodalmi becsük ellenére sem valók serdülő gyereklányok kezébe. Tankönyvjegyzéket sok értesítő közöl, de értéke csak a jövő tanévre érvényes jegyzéknek van, a múlt évi talán érdekes, de a tanulókra nézve értéktelen.

A hivatalos látogatások a rendes módon folytak, a tanfelügyelő, miniszteri látogató, esetleg gondnok, vagy iskolaszéki elnökök látogatják az iskolákat. Az igazgatók természetesen eleget tettek ezen kötelességüknek. *Dobsinán* a tanítók keresték fel a szülőket és közölték velük megfigyeléseiket s a tanulók előmenetelét. A megfordított eljárás azonban mindenesetre jobban beválik.

A törvényszabta iskolai ünnepélyek többnyire megtartattak, számos értesítő közli az ünnepélyek programmját is, melyek alapos előkészületről, hazafias érzületről és legtöbbször zenei jártasságról is tanúskodnak. *Segesváron* március 15-ét a *Petőfi-szobor* előtt tartották meg, *Czenken* megkoszorúzták az Árpád-szobrot. *Orosháza* Pusztaszeren tartott szép ünnepélyt. A *zalaegerszegi* iskola a *Kossuth-szobor* leleplezésén vett részt. Az *iglóiak Késmárkra* rándultak *Thököly* sírjához. *Szent-Erzsébet* emlékének több iskola szentelt ünnepélyt. *Kaposváron* «*Petőfi*» ünnepélyt, *Nagyváradon* «*Kiss József*» ünnepélyt rendeztek. *Győrött* az állami iskola elhalt gondnoksági elnökének, *Kautz Gusztávnak* emlékét ünnepelte meg.

Sok iskola tartott madárnapot és a fák napját. *Szarvason* gyakorlatilag ülték meg az utóbbi ünnepélyt.

Kevés iskola ülte meg a békenapot, iskolai hangversenyt minden iskola rendezett, vagy szegény tanulók segélyezésére, vagy kirándulási alapja javára stb.

A kirándulások rendkívüli fontosságát minden iskola kellőképen méltatja, egyes iskolák nagyobb utakat tesznek, van rendes kirándulási alapjuk. Első helyen áll e tekintetben az *újvidéki* iskola, mely évről-évre nagyobb utat tesz, jól kigondolt, ügyesen összeállított programm szerint, aránylag kevés költséggel. A múlt években meglátogatták *Budapestet*, az *Al-Dunát*, *Fiumét*, a *Tátrát*, *Kárpátokat*, *Nagy-Szebent*, *Brassót*, *Szegedet*, *Nagyváradot*, *Aradot*, az idén *Erdélybe*, jövőre *Bosznián* keresztül *Raguzáig*, aztán a *dalmát* parton *Fiuméba* fognak menni. Számos «*Uránia*»-előadást látogattak, kisebb kirándulásokat is tettek. A *Balatont* az idén a budapesti V. ker. *váci-körúti* és a *kecskeméti* iskola növendékei keresték fel. A *kecskemétiek* és *győriek Budapestet* is célul vették, a *győri*

kath. polg. iskola *Fraknóra* rándult, *Ruszton*, *Sopronban* is megfordultak, *Széchenyi* sírját is felkeresték. A *szarvasi* az *Al-Duna* vidékére vitte növendékeit; miniszteri segélyből, Leányegyesület és pénzintézetek támogatásából, valamint e célra rendezett gyermekelőadás jövedelméből még szegénysorsú tanulótársaik is eljöhettek. A *nyiregyháziak* a *Beszkidekbe*, Munkácsra, *Szolyvára* stb. rándultak, útjuk két napig tartott, igen praktikusan vasúti kocsikban háltak meg, a kirándulás személyenkint csak 12 koronába került.

Az *ungvári* polg. iskola *Neviczke* vár romjait, *Dabárunkát* látogatta meg. *Nagyvárad* iskolája *Kolozsvárra* rándult, a *dobsinaiak Kassán*, *Diósgyőrön*, *Lilafüreden* voltak, a *fogarasiak* a *Vöröstorony-szorost* látogatták meg, azonkívül számos sétát tettek a város környékén. *Nagyenyed* felkereste *Nagyszebent* és *Vizaknát*. Lehetetlen minden utat felemlíteni, természetrajzi és földrajzi kisebb kirándulásról majd minden értesítőben esik említés, ahol *Uránia* előadás volt, azt is megtekintették. Tudományos előadások, múzeumok megtekintésére természetesen a budapestiek jutnak legkönnyebben, de nem szabad másrészt megfeledkeznünk arról, hogy a nagyvárosi élénk forgalom, villamos vasút, automobil stb. állandóan veszedelmessé teszi a gyermekekkel való tömeges kirándulást, amint egy budapesti iskola értesítőjében említi is ezt. Iskolai hangversenyek, mint már említettük, majdnem minden iskolában voltak, rendesen a közönség élénk érdeklődése mellett.

Jóleső elégedettséggel nézhetjük polgári iskoláinknak jótékonycélú szervezését, mert tényleg már szervezésről lehet szó ottan, hol annyiféle és olyan nagyobb méretű jótékonyságról van szó, mint polgári iskoláink körében. S mindezt legnagyobbrészt maguk szerezték, gyermekek megtakarított filléreiből, gyermekek előadásai, hangversenyei után. Nem szabad azonban megfeledkeznünk a vidéki takarékpénztárak, pénzintézetek bőkezű adományairól sem, valamint magánadakozásokról s a könyvkiadók áldozatkészségéről. Majdnem minden iskola ellátta szegénysorsú tanulóit tankönyvekkel, több helyen ruhával, sőt karácsonyfával is. Ösztöndíj-alapok, kirándulási alap évről-évre több iskolánál keletkezik. Emellett számos iskolában gyűjtöttek a «*Gyermek-liga*», a *siketnémák*, *vakok* számára, tűzkárosultaknak, hátramaradt munkáscsaládoknak, a tüdőbetegek szanatóriumában létesítendő ágyalapítványra, szóval a polgári iskolák körében kifejtett jótékonyság maga is megérdemelne egy évkönyvet s tanítóknak és tanítványoknak egyaránt tiszteletére válik.

Az év végén rendezett iskolai kiállítások csak kevés helyen dívnak. *Ungon* kézimunka-, rajz- és növénygyűjteményüket

állították ki a növendékek, Nagyenyeden rajz- és kézimunka-kiállítás, *Fogarason* kézimunka-kiállítás volt. A *székelyudvarhelyi* iskola résztvett a *segesvári* Tulipán-Szövetség kiállításán és *Darányi* miniszter legmagasabb elismerésében részesültek.

Hosszúfalva még a *londoni* magyar kiállításra is elküldte rajzait, kézimunkáit és írásbeli dolgozatait. A nevezetteken kívül ugyan voltak kiállítások itt is, ott is, de az értesítők alapján mégis csak azt a benyomást nyerjük, hogy a kiállítási kedv általánosságban csökken.

Igen sok iskola mellett szerveznek tanfolyamot. Ezen tanfolyamok minden városban a helyi szükségletből nőnek ki s így már kezdettől fogva magukon hordják az életrevalóság jellegét, de azt az irányt is megmutatják, amelyben a polgári leányiskolákat tovább kell fejleszteni. Gyakorlati irányú, lehetőleg kenyérkeresetre képesítő szakoktatásnak kell lennie. Legtöbb a kézimunka tanfolyam, rendesen felsőruhavarró, fehérneművarró és hímző tanfolyammal, de sok helyütt felsőruhavarró még nincsen. *Verseczen*, *Kaposvárott* több melléktárgya van a tanfolyamnak. *Győrött* a munkacsoportokon kívül csipkeverést, vegyes munkákat stb. is tanulnak. *Dobsinán* a kézimunka-tanfolyam tanulói megrendelésre dolgoztak és elég jó keresethez jutottak. Ugyanitt az első segélynyújtásra is tartottak tanfolyamot. *Zilahon* igen jól szervezett, *Nagyenyeden*, *Komáromban* szintén van az előbbiekhez hasonló. *Pápán* a kézimunka-tanfolyammal kapcsolatban irodalmat és művelődéstörténetet (németet, franciát mint rendkívüli tárgyat), bársonyfestést, faégetést, díszmunkákat is tanulnak. Az *ungvári* áll. polgáriban megnyílt a kézimunka-tanfolyam első éve 30 tanulóval, jövőre a második évfolyamot vették tervbe.

A *győri* «*Szt.-Orsolya*» polgári leányiskola tanulói számára nagyobb szabású továbbképző tanfolyam van, kézimunka (csapatok szerint), ének és zongora, festés, bársonylángolás, faégetés, irodalmi és számtani oktatásra terjed, könyvtár is rendelkezésre áll. *Székelyudvarhelyen*, *Hosszúfalun* csipkeverő tanfolyamot rendeztek, utóbbiban felnőttek is résztvettek, gyönyörű eredménnyel dolgoztak. *Segesváron* csetneki csipke- és festő-tanfolyam volt, melynek munkái a háziipari kiállításon is szerepeltek.

A *kiskúnfélegyházi* tanfolyam kitünő szervezése mellett szól, hogy piacot tudtak teremteni a munkáknak, pl. az Árvai cégnek rendes szállítói, csak azért panaszkodnak, hogy az intelligens családok leányait nem tudják megnyerni, inkább korzóznak, sétálnak.

Nagyobb szabású az *újvidéki* iskola tanfolyama, hol a

kézimunka-csoportokon kívül gyors- és gépírást, csipkeverést, sőt igen helyesen illemtant is tanítottak. Volt engedélyük divatárú munkák, halasi csipke tanítására is, de az értesítő panasza szerint a leányok érthetetlen közömbössége miatt nem léphetett életbe. Ép ezért kívánatos lenne, ha a tanfolyam a polgárinak rendes V. osztályává alakulna át.

A *budapesti* iskolák közül a III. ker.-ben van ipartanfolyam, felsőruha, fehérnemű és vegyes munkákra, a felsőruha és gyermekruhavarrás tanfolyama is állandósítva lett. Ugyanitt kereskedelmi szaktárgyakat, gép- és gyorsírást és művirágkészítést is tanítanak. *Az V. ker. váci-körúti* iskola mellett két évre terjedő ipartanfolyam is van. Kívánságuk az, hogy a kereskedelmi miniszter a női ipariskolát iparműhelynek ismerné el és iparigazolványt adna hallgatóinak. *A VIII. ker. Csokonai-utcában* kézimunka-tanfolyam, a *VII. ker. Peterdy-u.* iskolában főzőkurzussal egybekötött ipariskola van. Kereskedelmi iskola több vidéki városban van, *Szombathelyen, Győrött, Nagyváradon* stb. A budapesti iskolákban egymásután nyílnak kereskedelmi tanfolyamok.

Az *orosházi* iskolával párhuzamosan kertészeti tanfolyamot szerveztek. A III. osztállyal párhuzamos a konyhakertészet és szántóföldi zöldségtermelés, a IV.-el a virágtermelés, van nagy mintakertjük, faiskolájuk stb. *Zalaegerszegen* a gazdasági oktatással összekapcsolt kézimunka-tanfolyam van. A múlt évben kapták meg a miniszteri engedélyt és segélyt a gazdasági oktatás rendszeresítésére. Van méhészetük, zöldségtermelés, selyemhernyótenyésztés és nyúltenyésztésük.

Végül pedig a legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznünk azon szép és sikeres munkáról, melyet a polgári iskolai tanítók tiszta ideálizmusból és lelkesülésből végeznek fárasztó hivatásukon kívül s ez az önképző körök munkája. Nem kell hangoztatnunk az önképző körök messze kiható fontosságát, magában az a tény, hogy önmívelésre szoktatja a fiatal leányt, fontosabb minden tudományos továbbképzésnél. Tárgya többkevés váltakozással ugyanaz, szavalat, írásbeli dolgozatok, irodalmi olvasmányok, összejövetelek, estélyek vagy hangversenyek rendezése. *Nagyváradon, Székelyudvarhelytt, Hosszúfalun, Déván, Segesvárott, Brassón, Nagyenyeden, Szarvason, Iglón, Nyiregyházán, Komáromban* működik önképzőkör, ugyanitt *Mária kongregáció* is van, épp így a *győri «Szt.-Orsolya»* iskola mellett önképzőkör, kongregáció és «Angelika» egylet. A *kecskeméti* önképzőkörnek oly sok tagja van, hogy két tanítónőnek kell a vezetéssel foglalkoznia. Ezenkívül a végzett növendékek oly nagy számmal látogatnak el minden szombaton délután az intézetbe, hogy egész továbbképző tanfolyam kelet-

kezett, dolgozgatnak, olvasgatnak. *Kaposvár* önképző és önsegélyző egylete a rendes működésén kívül olyan szép charitativ működést fejt ki, hogy hadd álljon itt utolsó évi jelentése: Két képezdész költségeire fordítottak 130 K-t. Hét tanulónak segély 140 K. Öt tanító leányának tartásdíj kiegészítésére 100 K. Egy tanító leányának tartásdíj 20 K. Tizenöt tanulónak taneszközre és munkaanyagra 87·68 K, összesen 447·28 K. Gyógyszerek, szünidei gyermektelep, gyógyítás 465 K 49 f. Cipő, ruhaneműre 228 K 30 f. Petőfi-ház javára 50 K. Valóban sok hírneves nőegylet nem mérkőzhetik ezen buzgó egylet működési eredményével!

A budapesti iskolákkal kapcsolatban sok helyen van önképzőkör vagy volt iskolatársak szövetkezete. Első helyen kell azonban a *II. ker. Batthyány-u.* leányiskola «*Iskolatársak Szövetkezetét*» említeni. Kitünően szervezett, kifogástalanul működő egyesület. Tagjai számára tartott fenn szépírási és gépírási, gyorsírási, német, francia, angol nyelvi, háztartási és egészségtani, rajz- és festési, iparművészeti kurzust. Tervbe vettek ruhavarrást, ruhajavítast és kalapdíszítést. Állásközvetitőjük is van. Számos előadást, összejövetelt is tartanak. Három polg. isk. tanulónak, öt kereskedelmi iskolai tanulónak 50 koronát, két kereskedelmi tanulónak 100 koronát, egy végzett növendéknek segélyképpen 50 koronát és egy tandíjhátralékosnak 30·50 koronát utalványoztak.

Ha összefoglaljuk mindazokat az adatokat, melyeket polgári iskoláink értesítőiben találunk, őszinte meggyőződésünknek adhatunk kifejezést, midőn azt mondjuk, hogy az értesítők minden adata lelkiismeretes, alapos és örömmel végzett sikeres munkáról tanúskodik.

Budapest. *Relkovic Mita.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Frauenbildung novemberi számában Bartels Elise az iskolai büntetések kérdésével foglalkozik; az iskolai büntetéseket a tanítói hivatás sötét árnyoldalai közé sorozza és szíve mélyéből óhajtja, hogy erre a sötétségre ő is fényt deríthessen. A büntetés szerinte nem univerzális nevelőeszköz, hanem legfeljebb *egyike* a nevelés eszközeinek; nem univerzális már csakazért sem, mert az igazi nevelés — németül Erziehung — tulajdonképpen felemelés; felemelés az a minden jó, nemes és szép világába s az akaratnak nem elfojtó, hanem fellendítő megerősítése az erényre.

Elmondja azután, hogy ott, ahol az akarat szóban és tettben a rosszra, a nemtelenre, a közönségesre irányul, szerepelhet többek között a büntetés is, de azért még ott is mindig nagy visszatartó kérdés marad: a «mikor». Hogy erre a mikorra világosságot vessen, tisztázni akarja a büntetés lényegét és hatását. Alapjában véve a lényeget is a hatással magyarázza és a szenvedésben látja azt, olyan szenvedésben, melyet valamely helytelenség viszonzásául okoz s mely szerinte mindig kisebb-nagyobb szakadásra vezet a nevelő és a gyermek között. A tulajdonképpeni vagyis további hatást pedig a félelemben állapítja meg, abban a félelemben, mely a szenvedésre és nem a szenvedés okára irányul, megállapítja lesujtó csapásban, hibás akaratirány megnyilatkozására, de nem magára az akaratirányra. Elismeri, hogy ez is orvosság azon esetekre, mikor a félelmet előidéző körülmények fennforognak, de nem ismeri el, hogy ez a hiba gyökeres kiirtása. Védekező eszköznek tekinti csak a büntetést, melyet időnként, főleg más fegyvernek a meg nem értése esetén, helyénvalónak tart ugyan, de amelynek a gyakori alkalmazásától óva int s amelynek a teljes egyszersmindenkorra szóló mellőzését feltétlenül helyesnek tartja ott, ahol már nélküle is fellép a megbánás, mely minden jónak az alapját magában hordja. Nem ismeri el a megbocsátásnak az olyan eljárást, melyet azért kérlelhetetlenül nyomon követ a büntetés s különösen a túlbuzgóságból megtorlásra is nagyon hajló fiatal tanítónőket kérve kéri, hogy ne tegyenek ebben az irányban többet, mint amennyi elkerülhetetlenül szükséges. A szokásos iskolai büntetések ellen azt a kifogást emeli, hogy a megbocsátást nem követi bennük felejtés, hogy hátráltatják az egyszerre való

leszámolás és a teljes jóvátevés lehetőségét, hogy hátráltatják ezt még az annyira a jelennek élő gyerekekkel szemben is. Intőkben, osztálykönyvekben, bizonyítványokban mindenütt nagyon hibáztatja azt, hogy természetük szerint gyakran feleleveníteneк régi, már megbocsátott és jóvátett hibákat is. Abban sem látja a mentségüket, hogy az új tanerőket tájékoztatják, mert felteszi, hogy ezeknél esetleg megváltozik a tanuló s hogy azért mégis károsan, rosszul informálják és elfogulttá teszik őket is. Nem kevésbbé hibáztatja ezekben a rettegett iskolai megnyilatkozásokban azt sem, hogy jobban hajlanak az általánosításra, az elkövetett hiba különböző egyéni okainak a mellőzésére, mint szabad volna és hogy nem is képesek arra sem, hogy az egyéni büntetéseket a tanulótársak előtt igazságos színben tüntessék fel.

A bezárást, vagyis az iskolai idő meghosszabbítását sem tartja helyesnek nemcsak egészségi, hanem pedagógiai szempontból sem. Evvel szembeállítja a saját szokását, mely szerint a mára el nem végzett munkát holnap újra számonkéri. Ez utóbbinak az előnyét először is abban látja, hogy gyakorlatilag ránevel arra a nagy életbölcseségre, hogy az elmulasztott munkát pótolni kell. Ezenkívül ez nem öli meg még jobban a munkakedvet, melynek hiánya úgyis a hanyagság legfőbb oka szokott lenni, hanem legtöbbször még fokozza azt, fokozza talán avval is, hogy közben kellő körültekintéssel ellensúlyozza az esetleg fennforgó kedvezőtlen körülményeket. Még az egyforma munkaeredmény mellett is megvan az a mélyreható lelki különbség, hogy ez felemel, míg amaz lenyom. Ő még a bezárással nem járó büntetésmunkákat sem szereti és azokat is leginkább pótlásokkal óhajtja helyettesíteni. Azt mondja, hogy a munka valami olyan fenséges, olyan boldogító és megtisztelő, hogy az a vétek, ha azt büntetéssé alacsonyítjuk le és ha megbecsülését és megszeretését nem tudjuk átplántálni a növendékek szivébe is. Ha nagyon komoly esetekben mindenképpen szükség van büntetésre, akkor épen ilyenkor a legmegfelelőbbnek tartja, ha a szabadság megvonásával együtt jár a munka elvonása is és ha az így büntetett gyerek még visszaemlékezéseiben is azon panaszkodik: «Csak legalább dolgozhattam volna!» A büntetésmunkák rosszaságában is ismer fokozatokat és legesztelenebbnek tartja közöttük egy-egy ilyenféle mondás lapszámra való írását: «Nem szabad fecsegnem!» stb. Valószínű természetesen, hogy mindez az elítélése épenséggel nem érinti azt az ethikai értéket, melyet egy-egy mélyen és gyakran visszhangzó szép vers, költői idézet vagy szellemes közmondás megtanulása, leírása és eszmei eszthetikai magyarázása képvisel s mely vissza-visszatérő szavakkal is megerősíti azokat a lelkesítő nagy gondola-

tokat és nagy érzéseket, melyeket az emberi nemesség ébreszthet bennünk!

A sok negativ megjegyzés után befejezésül egy pozitiv eredményhez is eljut szerzőnk. Felveti ugyanis azt a problemát, hogy mi helyettesítheti az iskolai életben a büntetést és erre talál megoldást. Nagy erőt tulajdonít a nyugalomnak és a szelid előzékenységnek. Vallja, hogy ez a két hatalmas tényező majdnem mindig legyőzi a gyerekben a helyes irányt mutató felsőbb hatalommal szemben a lázongást. Elismeri, hogy a legyőzés után is — sőt sokszor épen ez után — marad vissza valami neheztelés, de ezt gyógyítandónak és gyógyíthatónak tartja kisebb-nagyobb kitüntető örömökkel, bizalmat eláruló felkérésekkel apró szolgálatokra, szóval olyan iskolai érintkezésekkel, melyek alkalmasak rá, hogy tanító és tanítvány között minél szorosabbra fűzzék a ragaszkodást.

Látjuk tehát, hogy ideális rendszerében fejleszti és fel is használja a munkaszeretetet, a javulási törekvést és a személyes befolyást, de számít rájuk előre is, noha ezek a jelenségek már meglehetős fejlett erkölcsi érzékről tanuskodnak. Érezzük, hogy valami kellemes melegség hatja át egész morálpedagógiai felfogását s mivel az egyéniség fejlesztésére sokat ad, azért ez a melegsége kétszeresen jól esik, mert bizonyítja, hogy az életrevaló önállóságot nem a szeretet rovására ápolja. Különösen figyelemreméltó továbbá mindenütt nagy óvatossága, tapasztalatszerző körültekintése és végleges határozás előtt a fokozatosan megvalósított változásoknak és az előbb-utóbb elért eredményeknek folytonos tekintetbevétele. Például az intők, az osztálykönyvek és a bizonyítványok utólagos büntetéseiben sokszor sok rosszat lát ugyan, de azért nem mer még saját magával sem megállapodni abban, hogy ezeknek teljes, végleges eltörlése helyes volna! Ez a megfontoltsága is annál inkább a szívünkhöz szólhat, mert hiszen tudjuk, hogy az élet ugyancsak sok nehezen és lassan jóvátehető vagy nem egy egyáltalában jóvátehetetlen hibát ismer és hogy az iskola az életre készít elő! Tudjuk továbbá, hogy az ilyen büntetés lehetőségének nem bosszúálló, hanem tapintatosan figyelmeztető fenntartása az iskolai köztudatban szintén egy alkalommal több az elgondolkozásra, a hiba belátására, a veszedelem elkerülésén érzett örömre, a jövőben a csapást előidézhető ok fellélegző, hálás kerülésére, a jó és a rossz összehasonlítására, a jóban való gyönyörködésre és a rossz üldözésében mindannyiunk védelmének a méltánylására, szóval mindarra, ami mély erkölcsi nyomokat hagy s amiből később is sokszor sok ott szunnyad a lélekben, hogy az életiskola tanulójának is jó elhatározásokat sugalljon!

Budapest. *Schmidt Mária.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A tanító- és tanítónőképző tanárok szociális tanfolyama. Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter március hó utolsó napjain az O. M. G. E.-ben szociális tanfolyamot rendeztetett, melyen az összes tanító- és tanítónőképző intézetek tanárai intézetenként egy-egy taggal képviseltethették magukat. A miniszter a tanfolyamon résztvett állami tanároknak megfelelő napi díjat és útiköltséget, a felekezeti tanároknak 100 korona segítséget adott. Az előadásokat a képezdei tanári testületeken kívül álló egyének is nagyszámmal hallgatták s az összes résztvevők eleitől végig a legnagyobb érdeklődéssel kisérték az előadók magas színvonalon álló fejtegetéseit. A miniszter a tanfolyam rendezésével azt a célt óhajtotta elérni, hogy a legközelebb egész terjedelemben életbelépő új képzőintézeti tanterv és az utasítások keresztülvitelére, főként a gazdasági oktatás új követelményeinek megvalósítására a szaktanárok előkészülhessenek, s új eszméket, új indító hatásokat szerezzenek, melyeket a tanítók szociális képzésében értékesíthetnek. Ezért választotta az előadókat a szociális eszmék termékenyítő hatását teljesen átértő lelkes szakemberek sorából. A tanfolyam előadói ugyanis a következők voltak: dr. Gaál Jenő, műegyetemi tanár, főrendiházi tag, dr. Giesswein Sándor, orsz. képviselő, dr. Weszely Ödön, főreáliskolai igazgató, dr. Földes Béla, tud. egyetemi tanár, dr. Rényi József, műegyetemi tanár, dr. Baross János, orsz. képviselő, dr. Jancsó Benedek, főgimnáziumi igazgató, Sebestyén Gyula, a tanítóképző-intézetek szakfelügyelője, dr. Bernát István, a Magyar Gazdaszövetség igazgatója, dr. Czettler Jenő, földmív. min. fogalmazó, Meskó Pál, a Magyar Gazdaszövetség titkára, dr. Molnár István, a M. G. Sz. gazdaköri felügyelője, Geöcze Sarolta, tanítónőképzőintézeti igazgató. A 13 előadó összesen 18 előadást tartott, szociális tanulmányokra, szociális munkára és a szociális munka fontossága tudatának tanítványaik lelkébe való belenevelésére serkentvén a hallgatókat. A becses előadások külön kötetben is meg fognak jelenni, amikor azokkal részletesebben is fogunk foglalkozni. Midőn a szociális tanfolyamról megemlékezünk, nem hallgathatjuk el afölött való őszinte örömünket, hogy a gazdasági és szociális képzés, melynek jelentőségét folyóiratunkban annyiszor fejtegettük, ime a tanító- és tanítónőképzőkbe diadalmasan be fog vonulni; annál nagyobb és őszintébb ez örömünk, mert azzal a reménnyel párosul, hogy a szociális képzés fontosságának eszméjétől áthatott miniszter úr a *felsőbb leányiskolák* tantervébe is visszaállítja a *nemzetgazdaságtani* ismeretek tanításának kötelezettségét, melyet a legutóbbi tantervváltoztatás alkalmával — azt hisszük technikai okok miatt — onnan a leányok szociális képzésének nagy kárára kitörültek, épen akkor, mikor e képzés szükségességét irodalmi

és szakkörökben épúgy, mint a magyar családok legszélesebb rétegeiben nem győzik eléggé hangsúlyozni.

*

Neményi Imre felgyógyulása. Neményi Imre miniszteri osztálytanácsos, a képzőintézeti ügyek osztályának vezetője, kit hivatalától súlyos betegsége hosszabb ideig távol tartott, április elsejétől kezdve, teljesen felgyógyultan, friss erővel vette át ismét ügyosztályának vezetését. A magyar képzőintézeti tanárok, kik Neményi erős és tudatos irányításának intézeteik felvirágoztatását és saját állásaik jelentékeny emelkedését köszönhetik, országszerte jóleső örömmel vettek tudomást Neményi felgyógyulásáról és mindenfelől siettek üdvözletekkel és a szerencsés felgyógyulás fölött érzett örömnek kifejezésével fölkeresni. Folyóiratunk, mely Neményiben jóakaró támogatóját s a tanítónők ügyének nemes pártfogóját tiszteli, őszinte örömmel csatlakozik az üdvözlök és szerencsekivánatok kifejezőinek seregéhez.

*

Lázárné Kasztner Janka előléptetése. A tanári státusban a közelmúltban történt előléptetések sok jogos reményt váltottak valóra, ha itt-ott csalódást és elégedetlenséget okoztak is. A tanító- és tanítónőképzők tanárainak általában nagy okuk volt az örömre s a miniszter s képzőintézeti ügyosztály vezetője iránt kifejezésre is juttatott hálás köszönetre. Az elemi képzők igazgatói a VII. fizetési osztályba jutottak s a tanárok közül is sokan; a polgári isk. tanító- és tanítónőképző tanárai a VII. fizetési osztályba kerültek, az igazgatók pedig a VI-ikba. Az Erzsébet Nőiskola igazgatóját, Lázárné Kasztner Jankát már ki is nevezte a *király* a VI. fizetési osztályba. Lázárné Kasztner Janka tehát az első nő Magyarországon, aki *királyi kitüntetéssel* ilyen magas fizetési osztályba jutott. Kettős okból öröm ez a hír a «*Nemzeti Nőnevelés*» szerkesztőségének. Először mert az előléptetés kitüntetése épen Lázárné Kasztner Jankát, a magyar nőnevelés ügyének ezt az elsőrangú bajnokát érte, ki közel negyven esztendeje szenteli bámulatos munkaerejét a magyar leányok magyar szellemben való nevelésének. De a Lázárné kitüntetése fölött érzett örömünket fokozza másrészt az a körülmény is, hogy ebben a kinevezésben, valamint a tanítónőképzőknél történt előléptetésekben általában, határozottan és kétségbevonhatatlanul kifejezésre jutott az «egyenlő munkakör, egyenlő fizetés» elve, mely a női munkást a férfival egyenlő elbánásban részesíti. Íme a tanítói foglalkozások terén, megvan a női munka legteljesebb diadala. Midőn Lázárné Kasztner Jankát ez alkalomból a szerkesztőség nevében szívből üdvözöljük, a nyilvánosság előtt is megköszönjük neki azt, a mi tudjuk neki is igazi öröme, hogy munkásságával a nők ügyét diadalra segítette. Hisszük és reméljük, hogy az *egyenlő fizetés* elve a tanítónők körében most már az *egész vonalon* érvényre fog emelkedni. Az elemi és polgári iskoláknál, meg a tanítónőképzőknél már meg van; de a felsőbb leányiskolánál még nincsen ez az elv keresztülvíve. A mostani előléptetések alkalmával érzett örömünkben ott rezeg ürömcsepp gyanánt annak a ténynek fájó tudata, hogy a

polgári tanítónőképző *felsőbb leányiskolai* gyakorló iskolájának tanítónői, a VIII. fizetési osztályba való, bizton remélt előléptetésben nem részesültek, holott egyes elemi iskola gyakorló iskolai tanítók ezt a díjfokozatot már elérték. Annál biztosabban remélhetjük, hogy ezek az óhajtva várt előléptetések csakhamar be fognak következni, mert ez a legtermészetesebb következménye az eddigi előléptetésekben kifejezésre jutott elvnek, melyet úgy tudjuk a képzőintézeti ügyosztály vezetője is magáénak vall.

*

A Békenap megünneplése érdekében a M. N. Sz. Béke- és választottbírósági szakosztálya a következő kéréssel fordul a magyarországi bármely fokozatú iskolák valamennyi igazgatójához és igazgatónőjéhez: «Abból a tapasztalatból kiindulva, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak 1906-ban kelt és a békenap megtartására vonatkozó rendelete nagyon sok iskolánál már feledésbe ment, bátorkodik a szakosztály a fentidézett rendeletre a mélyen tisztelt igazgatóságok figyelmét újból felhívni s hazafias bizalommal arra kérni, hogy a miniszteri rendeletnek érvényt szerezve, iskolájukkal a május 18-iki békenapot megünnepelni szíveskedjenek.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a békenap megtartására vonatkozó rendelete teljes szövegében a következőképen szól:

«A Magyar Szent Korona Országai Békeegyesülete azzal a kéréssel fordúlt hozzám, rendeljem el, hogy a művelt nemzetek példájára iskoláinkban is az I. hágai békekonferencia megnyitásának napján legalább egy órát a béke nagy eszméjének szenteljenek.

Teljesen méltánylom a nevezett egyesület kérelmét, mert magam is szükségesnek tartom, hogy a nemzetközi béke érdekében: a közszellem új útakra tereltessék, a hagyományos előítéletektől és szenvedelmektől megtisztíttassék és különben a nemzetközi bíráskodásnak mindinkább tért hódító intézménye közismertűvé tétessék.

A közszellem átalakítására elsősorban az iskola van hivatva. Az iskolai nevelésnek és oktatásnak feladata a gyermekben az egész ember művelését, tehát erkölcsi életét előkészíteni. Ez a nagyfontosságú elv vonul végig a középiskolai és népiskolai Utasításokon.

Az egyéni becsületnek, a vallási, polgári és hazafiúi élet erényeinek csiráit a népiskola adja meg növendékeinek és a középiskola ápolja és fejleszti tovább azokat a tanulók lelkében.

Tanterveink és Utasításaink szerint a tanító legszebb feladata megtanítani a gyermeket arra, hogy az erkölcsi élet azon sarkallik, hogy másért és másokért is élni tudjunk, nem a végett, hogy magunk hasznát biztosabban keressük, hanem hogy a köznek használjunk és másokon segítsünk.

Helyesen utalnak iskolai Utasításaink továbbá arra, hogy az iskolai élet minden pillanatban alkalmat nyújt ezeknek az egészséges erkölcsi elveknek foganatosítására és figyelmeztetik a jövő nemzedék tanítóját, hogy minden tantárgy tanításánál mód és alkalom kínálkozzék arra, hogy az emberek és emberi cselekedetek nemes, buzdító példája a gyermek szeme elé állíttassanak.

Nagyon természetes, hogy elsősorban a *vallás*, a *magyar nyelv*

és a *történet* áll az erkölcsi fölfogás fejlődésének szolgálatában. A vallás helyes irányú oktatásából, a legjobb magyar olvasmányokból és a történet észszerű tanításából fakad a gyermek lelkében az általános emberszeretet eszméje. A tantárgyak helyes tanítása fogja a közszellemet új útakra terelni és attól a hagyományos előítéletektől megtisztítani, hogy az általános emberszeretet eszméje ellenkezik a hazafiság eszméjével, vagy a múltak hadi dicsőségének ápolásával, a haza védelmére való elszántságnak szellemével; holott a béketörekvések helyes értelmezésükben a hazafiságot magasabb erkölcsi színvonalra emelik és a támadó föllépés elítélésével a haza biztosságát az erő váltakozó esélyeitől függetlenítik és a nemzetközi joguralom szilárd talajára ültetik át.

Tanterveink és Utasításaink szelleme értelmében az ifjúság oktatóinak úgyszólván mindennap az egyes tantárgyakkal kapcsolatban az iskolai élet minden mozzanatához oda lehet kapcsolni a valódi hazafiság és az általános emberszeretet egymással megférő, egymást kiegészítő kettős eszméjét. Emellett azonban arra való tekintettel, hogy az I. hágai békekonferencia megnyitásának napján a világ minden békeegyesülete ünnepel és csaknem mindenütt elfogadták az iskolai béketanítás állandósítását, — ezennel felhívom a tanintézetek igazgatóságait, hogy ezentúl minden év május hó 18-án, az I. hágai békekonferencia megnyitásának napján az ország mindenfokú iskolájában az iskolával kapcsolatos önképző körökben és ifjúsági egyesületekben az arra hajlandóságot érző tanárok, tanítók, vagy amennyiben az illető tanintézetek igazgatói ezt célszerűnek látják, a szóban forgó egyesületek tagjai is röviden ismertessék a békekonferencia napjának jelentőségét, a békemozgalom eszközeit és szerveit.

Erre nézve tájékozás meríthető dr. Ferenczy Árpád: «A nemzetközi választott bíróságok múltja, jelene és jövője» című és a Franklin-Társulat kiadásában megjelent munkájából.

Budapest, 1907 április hó 29-én. *Apponyi* s. k.

A békenap megtartásának akadályát abban is találta a Béke- és Választottbírósági Szakosztály, hogy a nagy közönség nem bír megfelelő tájékozottsággal a *békemozgalomról*, bátorkodik azért a mélyen tisztelt igazgatóságok szíves figyelmébe ajánlani a következő műveket, melyek a mozgalomról előadást tartó tanárokat, tanítókat és tanítónőket kellőképen tájékoztatják s alkalmasak arra is, hogy a békeügy iránt szélesebb körben érdeklődést keltsenek. Nevezetesen: dr. Ferenczy Árpád említett műve, «A békemozgalom pedagógiai jelentősége és a békenap» Irta Kemény Ferenc, a Magyar Békeegyesület évkönyvei, a «Nemzeti Nőnevelés» 1908. évi áprilisi ú. n. békeszáma és Zipernovszky Károlyné: A nő szerepe a békemozgalomban.

Hogy a béke a kultúra és fejlődés, haladás legfőbb feltétele, hogy minden nemzetek között elsősorban a zivataros századokban sokat szenvedett magyar nemzet szorul leginkább a béke áldásaira, azt a mélyen tisztelt igazgatóságok előtt fejtegetni fölösleges, mert a békeszakosztály meg van arról győződve, hogy a békeeszme terjesztésében a kultúra minden munkása s így minden magyar tanító is hazafias misszió teljesítését látja. Ezért kéri a békeszakosztály hazafias bizalommal a mélyen tisztelt igazgatókat arra, hogy iskoláikban ez

évben a békenapot megtartatni szíveskedjenek. Budapesten, 1909. évi március hó. A Magyar Nőegyesületek Szövetségének Békés- és Választottbírósági Szakosztálya.»

*

Suttner Berta memoárjai. A memoár-irodalom mindig különösebb érdekességgel bir az olvasóra. Egy-egy memoár betekintést enged nem csupán az író lelkivilágába, hanem aszerint ahogy az író többé-kevésbbé ért hozzá, egyben egy egész korrajz van előttünk. A történelem vagy irodalom kiválóbbjai egyszeriben cselekvő emberekként állanak előttünk és látjuk őket embereknek, akik élnek és szenvednek, csakúgy, mint mi és olyan valaki beszél rólok, aki ismerte őket közvetetlenül.

Ez az érdekes irodalom ime megint szaporodott egygyel. Suttner Berta báróné írta meg memoárjait és ha a hatalmas, harmincöt íves munkát látjuk, szinte csudálkozással kell hogy eltöltsön a gondolat, milyen tartalmas lehetett ennek az egészben hatvanhat éves asszonynak az élete, ha ennyi megörökíteni való akadt benne.

Nehéz feladat Suttner Berta memoárjainak az ismertetése — röviden. Mert, ahogy a könyvet olvasom, legszívesebben lefordítanám szóról-szóra, annyira értékes, annyira tartalmas mű. Ahogy a gyermekkorát, a serdülő lányságát leírja; ahogy segíteni szeretne a nyugdíjára utalt édes anyján, miután már a legjobb barátot, a gyámját is elveszítette, mindoly kedvességgel, melegséggel van megírva, hogy feltétlenül megkapja vele az olvasót.

Ki hitte volna a leánykáról, aki a művészetnek akarta szentelni magát és csekély hanganyagával énekesnő akart lenni, hogy valamikor egyik legünnepeltebb, legkiválóbb asszonyává lesz a világnak! Mennyi kiváló egyéni érték, mennyi szellemi képesség!

Át kell ugornom a hosszú időt 1871-ig, amikor a Suttner bárókisasszonyok nevelőjeként odakerült a Suttner házba. Tulajdonképeni fejlődése ettől az időtől kezdődik, amikor Suttner Artur Gundaccarral megszeretik egymást. Küzdött a szerelem ellen, ki is ragadta magát a szeretett körből és elment Párisba, hogy ott Nobel, a dynamitkirály magántitkára legyen. De a szerelme erősebb volt az akaratánál és visszament Bécsbe, ahol 1876-ban titkon házasságot kötött Suttner báróval. Nászútjok a Kaukázusba vitte őket, ahol a bárónénak régi meghitt barátai voltak. Kilenc esztendeig tartottak a «Kaukázusi mézeshetek» és csudás iskolája volt ez ennek a két embernek, akiket az Isten mintha arra teremtett volna, hogy egymást kiegészítsék!

A kilenc esztendő leteltével végre visszajöttek haza a családi körbe, ahol azt sem tudták hogyan dédelgessék őket. De azért találtak időt itt is a munkára s az otthonuk valóságos irodalmi központtá lett. Azután elmentek Párisba, ő meg az «enyém» mindig így ír a férjéről; ott töltötték a telet és csak 1887 tavaszán jöttek onnan vissza «meggazdagodva sok tapasztalattal és benyomással», ahogy ő maga mondja.

«Egy dolgot tudtam itt meg különösen, amely további életemre és működésemre döntő hatással volt: Egy beszélgetésben, melyet a háborúról s a békéről folytattunk — amely tárgy már nagyon betöltötte a lelkemet — Löventhal dr. barátunk elmondta, hogy Londonban

van egy «*International Peace and Arbitration-Association*», melynek az a célja, hogy egy nemzetközi békebíróságot létesítsen, mely — a fegyveres hatalom helyett — interparlamentári úton döntsön a vitás kérdésekben.

«Hogyan? Van egy ilyen szövetség? A békebíróság, a háború kiküszöbölésének kérdése alakot, életet nyer? Ez a hír valósággal felvillanyozott. Löventhal dr.-nak nyomban el kellett mondania minden részletet, mely az egyesületre vonatkozott, valamint a személyekről, akik a kötelékébe tartoznak» ...

Innen kezdődik a Suttner Berta működése a béke érdekében. S hogy fáradhatatlanúl működött és működik, annak bizonyságát adhatja immár az egész világ. Akkortájt írta meg a «Maschienenzeitalter» című könyvét, melyet névtelenül jelenttetett meg s melynek annál nagyobb volt a sikere, mert senki sem sejtette, hogy ezt a könyvet asszony írta. Alig készült el ezzel, neki fogott a «Waffen nieder» című regénynek. Előbb újságban akarta kinyomatni, de nem kapott lapot, mely közölte volna; amikor aztán letett erről a szándékáról s egyenesen könyvalakban akarta megjelentetni, Pierson a kiadója, akinek teménytelen aggálya támadt a kézirat olvasása után, azt ajánlotta neki, hogy adja oda elolvasás végett egy tapasztalt államférfinak, azzal a kéréssel, hogy töröljön belőle mindent, amin fenn lehetne akadni, mert a német cenzura akkoriban igen szigorú volt.

«Ez a feltevés felháborított. A munkát, amelybe beleírtam a lelkem minden haragját és fájdalmát, melyet a szentesített «háború intézménye» bennem keltett és velem együtt bizonyára még sok ezer emberben, de akiknek nem szabad nyilatkozniok; a munkát, amely akár értékes akár értéktelen, de minden esetre megvan az az érdeme, hogy forrón átérzett és fenntartás nélkül őszinte. diplomatikus-opportunus módon megnyirbáltassam: nem, akkor inkább a tűzbe vele!...»

A kiadó erre azt az ajánlatot tette, hogy változtassa meg legalább a könyv címét és amikor Suttner Berta ezt is megtagadta, Pierson kiadta a munkát. Nem kellett megbánnia; a regény százmeg százezer példányban jelent meg azóta és minden európai nyelvre lefordították.

Suttner Bertát a földiei elnevezték «Friedensfurie»-nek (a béke fúriája); eszméiről kimondták, hogy utópiák, de minden művelt államnak van ma már békeegyesülete; a berni békebíróság sok olyan esetben dönt, amelyről vagy tudunk, vagy nem tudunk, s amely döntése sok háborúnak, villongásnak veszi elejét. És ha a világbéke ma az emberek millióinak csak imádsága még, hisszük és reméljük, hogy «eljő az országa» s az a kor, amely ennek az áldását fogja élvezni, fogja tudni, ki volt a béke eszméjének megvalósításában Suttner Berta.

Zempléni Gyuláné.

*

Az I. C. W. («Nők Nemzetközi Szövetsége») *IV. közgyűlését* 1909 junius havában, *Torontó*-ban (Canada) tartják meg. Az I. C. W. *nagygyűléseit* minden ötödik évben a szövetséghez tartozó valamely állam székvárosában ünneplik. Az idei nagygyűlés programmjából közöljük a következőket: A nagygyűlés *szavazatjoggal* és teljes részvé-

teli joggal bíró tagjai az I. C. W. előljárói, az I. C. W. állandó bizottságainak elnökei, a csatlakozott Nemzeti Szövetségek elnökei és kilenc-kilenc delegátusa. *Tanácskozási* joggal birnak (szavazatjog nélkül) az I. C. W. tiszteletbeli elnökei és a Nemzeti Szövetségek alapító tagjai, csak mint *hallgatók* vehetnek részt a csatlakozott Nemzeti Szövetségek tagjai. A nagygyűlésen résztvenni óhajtók szándékukat azon «Szövetség» útján jelentik be, amelyhez tartoznak; a Nemzeti Szövetségek delegátusaik nevét a közgyűlést legalább egy hóval megelőző időben kötelesek a következő címre bejelenteni «International Council of Women. University Buildings. Toronto, Canada.»

A hajóutazás költségei oda és vissza körülbelül 1000 koronára rugnak, a delegátusok azonban Torontoban a «Canadai Nemzeti Szövetség» vendégszeretetére számíthatnak. A nagygyűlést három napon át tartják (közben szakosztályi ülések lesznek) 1909 junius 12-én, vasárnap lesz az első ülés Montreálban, a második junius 15-én, kedden Torontoban és a harmadik julius 12-én, kedden ugyancsak Torontoban. Az első gyűlés választásokkal és a nagygyűlés előkészítésével telik el, a másodikat az elnöki megnyitó és a Nemzetközi és Nemzeti szövetségek hivatalos jelentései töltik ki, a harmadikat az 1909—1914. ciklusra vonatkozó intézkedések, költségvetések és tervezetek elfogadása foglalja le. Az I. C. W. üléseit figyelemmel fogjuk kisérni s az ott felmerülő új eszmékről híven fogjuk tájékoztatni olvasóinkat.

*

Szünidei tanfolyam Kaiserslauternben. A jenai szünidei tanfolyamok mintájára jeles tanárok közreműködésével Kaiserslauternben (Pfaltz, Németország) is tartanak elméleti és gyakorlati tanfolyamokat. Az előadások a német és francia nyelv és irodalom, a pedagógia minden körére kiterjednek s nyelv és stilus gyakorlatokkal kapcsolatosak. A résztvevők szórakozásáról, közös kirándulásokról, stb. a rendezőség gondoskodik. Kérdezősködőknek az igazgatóság szívesen ad bővebb felvilágosítást és küld programmot, ha hozzá a következő cím alatt fordulnak: «Ferienkurse für Ausländer in Kaiserslautern. (Pfaltz-Deutschland)».

*

Halálozások. *Az «Erzsébet Nőiskola» gyásza.* Az «Erzsébet Nőiskola» felsőbb leányiskolájának kedves, fiatal tanárnője gróf *Zay Imréné*, szül. *Hilberth Stefánia* hunyt el Budapesten március 20-án, hosszas szenvedés után. Az intézet tanári testülete s növendékserege igaz szívvel gyászolja a finom lelkű, kiváló műveltségű tanítónőt, kinek csaknem egész élete az intézet kötelékében folyt le. Tíz éves korától kezdve volt az intézet kedves növendéke, s öt év óta szeretett és tisztelt tanítónője. Szelíd, nőies lényének emlékét egyaránt szeretettel őrzik volt tanárai, tanártársai és növendékei.

A trencséni állami felsőbb leányiskola derék igazgatóját dr. Tedeschy Borbálát temette el március végén. Tedeschy Borbála szintén az állami polg. iskolai tanítónőképzőben nyerte kiképeztetését s az első volt azon tanítónők között, ki a tudás vágyától hajtva külföldön szerzett magának magasabb képesítést, melyet itthon igaz lelkesedéssel értékesített. Áldás legyen emlékezetükön!

IRODALOM.

A MAGYAR NÉP MŰVÉSZETE. Második kötet. A székelyföldi, a csángó és toroczkói magyar nép művészete. Számos szakértő és művész közreműködésével írta *Malonyay Dezső*. Budapest. Franklin Társulat 1909. 1—312 lap I—LVII. színes képtábla és 481 szövegrajz 1 fénykép. Ára 24 kor.

A Székelyföld népies művészetéről annyit írtak már össze, hogy szinte merészségnek vehetné a helyi viszonyokkal tájékozatlan olvasó Malonyay Dezső vállalkozását, amidőn ime egy lelkes munkával állít elénk «A magyar nép művészete» című szép vállalat második kötetéül.

Alig pillantunk bele azonban a gazdagon illusztrált kötetbe, lapról-lapra fokozódó meglepetéssel észlelhetjük, hogy Huszka József és követőinek, Orbán Balázs régibb s illusztrációkban kevésbé sikerült művéről nem is szólva, lelkes fáradozásai dacára Malonyay és lelkes társainak éles szeme s költői hevülete mennyi kiaknázni vajóra akadt hazai népművészetünk eme kimeríthetetlen kincsesbányálában.

A székelység finomabb ízlése, erős finom érzéke az utolsó járomszegig minden készítményén felismerhető. Faragással, festéssel jeleníti meg a férfi népség azokat a növényi, állati motivumokat, melyeket a híres varrottasokon az asszonynépség leleményessége és varró fantáziája megteremtett. Ime az utasokat annyira meglepő s főleg Udvarhelymegye hargitaalji részein Máréfalván a Sóvidéken s Csíkmegyében oly változatos *kapuk* mellett néha egy-egy járomra is egész virágerdőt pazarolnak.

A cifra jármok szokottabb díszítési elemei: a rozmaring leveles szár, a tulipán, a kerek rózsa, valamint három és négyszögből s körök, félkörök sorozatából előállított geometriai díszek. A járomív s annak «borticsa» nevet viselő két szarva mellett főleg a járomszeg kihajló feje részesül a pontok, levélfüzérek, karikák vésetei mellett abban a virító festésben, melyet a temetők kriptatái és a fiatal leányoknak szóló guzsalypéldányok egészen a varrottasok motivumaival a Székelyföldön oly feltünővé tesznek s melyek kicsúcsosodását, mondhatnók virághajtását egy-egy tulipán képezi rendesen.

Különösen a guzsalyok tetszetősek, minthogy ezek legtöbbnyire a fiatal hajadon mátka ajándokául is szolgálnak s mint ilyenek, készítőjük vonzódásának fokmérőiként, egyúttal annak ügyességét is hivatva vannak előnyösen beajánlani. Az egyszerű faragó kés a zig-

zug köríves vonalak variálásánál többre nem igen képes s nem versenyezhet a somogyi juhász faragásaival, melyek *bizsókkal*, vagy tűheggyel megrajzolt finomabb virágok, állatok, sőt emberi figurák bevonásával ábrázolásaikban sokkal több változatosságot érhetnek el.

A fiatalság kedveskedéseihez tartozó mosófák, az ú. n. sulykolók, valamint a vászonfeszítők, habár nem oly színdúsak, mint a kalotaszegiek, azért mértani rózsákból, olykor symbolicusan szívből kikunkorodó lendületes indákon virító tulipán, rózsa és csillagvirág alakzataikkal igazán tetszetős formát nyernek.

A székely nép költői lelkülete azonban voltaképen az utcakapuk díszítésében és a varrottasokban excellál. Amazok a férfiképzelem remekei s lényegileg ugyanazon elemeket tüntetik fel faragásban, vésésben és festésben, a minőket asszonyaik a varrottasok csodálatos formai gazdagságában századokon át megteremtettek.

A *székely hímzések* formái két főosztályba csoportosíthatók. Az első csoportnál a mértani alapformákból épül fel a dísz, a másiknál szabadabb, többé-kevésbbé stilizált virágok, olykor állatok szolgáltatják a motivumokat.

A szigorúbb értelemben vehető mértani ornamentika természetes vázát a szövés hálózata képezi. Ebből indul ki, ennek szálait követi, függélyes, vízszintes és átlós irányban a varrott, illetve öltött díszítés. A díszítésnek eme módja a legegyszerűbb s önmagától kínálkozván, a hímző keze ösztönszerűleg rábukkan egymástól függetlenül is bizonyos formákra. Ezek épen azért általános, minden népnél ismétlődő díszítések, melyeknél az ethnikai sajátság a mértani formákból alakulni kezdő, de a szövés adta hálózathoz még mindig alkalmazkodó virágformák és ezek indáinak stilizációjával indul meg lassanként.

A második csoportnál a szabadon alakuló hímzés csak hátterül használja a szövést, s attól függetlenül követi rajzmintáját vagy önállóan követi képzelete csapongását. Még készítésében is eltér egymástól a kétféle hímzés. Míg a szabadon működő hímző kénye-kedve szerint oldhatja meg feladatát: addig a *szál* után készülő varrottasoknál majdnem kizárólagos technika a «*keresztöltés*». Igaz, hogy e módot nem alkalmazzák oly egyszerűen, mint a vászonmintákon szemlélhetjük, ahol bizonyos ridegséggel egymás mellé sorakozó egyszerű keresztecskékből épül fel a dísz. A székely asszonyok ép úgy, mint Kalotaszegnek Gyarmathy Zsigáné fáradozásaival méltán elhíresült varrottai feltüntetik, a fonalat egymás alá öltik. Így az egész keresztsor összeolvad s fonalszerűleg bizonyos irányt követ, ami változatosságot kölcsönöz a másképen egyhangú eljárásnak.

A székely háziasszony csak nem oly régen még szégyennek tartotta volna «*bőti*» vászonnal állítani be urához s az osztováta, amelyen a szép piros, vagy kék virágos ebédelő «móring», a «szedettes» «cseremakkos», «fenyőgalyas» asztalnemű és kötény készült, ma már ritkulni kezd s a vasúttól még nem érintett oldalvölgyeken, mint Etéd-Siklód vagy a Nyikó melléki Székelykeresztúrtól fel Alsósiménfalván át, valamint Erdővidéken találkozunk még e tisztes ősi bútor használóival.

Különösen a párnahéj (párnabütü), ágyterítők, lepedők hímezése

járta régebben. De a szebb minták lassankint elkerülnek a székely földről. A rohamosan növekvő elszegényedés rákényszeríti e jóravaló népet arra is, hogy kegyelete tárgyaitól, ősei hagyatékától megfossza magát. Ami nem jut múzeumba, az a szomszédos szász városok piacain szóródik szét s a művelt szász nőknél új divatot teremt, mert máris saját háziiparukként szerepel. A székely násfa, kösöntyű, a hétfalusi hajadonok díszes pártája, sőt a székely asszonyok jellemző csepesz (fejkötő) a szász földön kezd jobban meghonosodni; míg a székely asszonyokat az égető szükség a külföldi gyárosok értéktelen nyomataira és utánzataira kényszeríti.

Malonyay könyvében a szövegnél is beszédesebb, kimerítőbb magyarázatot nyújtanak a művészi rajzok, fényképek. Így a 238. laptól a 370-ik Székelyföldre került *trencséni* tót munka mintájából a 257. lap 408. szám ilyesmezői régi minták s azontúl még 4 táblán 31 varrottas minta gyönyörködtet a sepsiszentgyörgyi Székelymúzeum s egyes előkelő nők urias és templomias mintáiról vett XXXIV—XXXIX. szines tábláin kivül Malonyay Dezső saját készletéből még 15 táblán 106 színnyomaton szemlélteti a székelység népies s kiválóan piros és kék varrottasainak, gazdag ornamentikáját és kiviteli finomságát. Ezek egyik másika s főleg a Székelymúzeumból vett XXXVI—XXXVII. tábla, a XXXIX. tábla III-ik igen kecses mintájával a székelyudvarhelyi és homoródalmási szűcshimzéssel (XXXVIII. tábla) iskolai mintául is beillenének.

A husvéti piros tojások «írott», «hímes» példányai is a naivul bájos stilizációt elevenítik meg, mely a bokalyok, festett tálak, az epres korsók és kályhacserepek (stempék) díszítményein variálódva illusztrálja azt a páratlan művészi hajlamot, amely ezt a jóravaló népet férfiaiban, nőiben egyaránt jellemzi s melynek megnyilatkozását a népköltészet annyi remekében s főleg az Arany Jánosra is serkentőleg hatott hírneves székely balladákban birjuk.

Mindezt érinteni is alig engedi szűk terünk s csak jelezni kivántuk, hogy Malonyay gazdagon illusztrált s egyes színes képeivel legkivált királyfői Kriesch Aladár torockói házával a külföld e nemű termékeivel is párhuzamba állítható könyve nemcsak a székelység barátait elégítheti ki, hanem a népművészet minden kutatóját s első sorban a mivelt magyar hölgyeket és a nőképzés intézményeit melegen érdekelheti. A könyv alig szorul ajánlásra s a kiadó Franklin cég, a vállalatot kezdeményező kultuszminiszterium méltó büszkeséggel tekinthetnek erre a kötetre, mely ép úgy, mint Herczka Józsefnek a Székely kapukról és ornamentikáról írt s Malonyay által is szorgalmasan használt régibb munkái sok kiveszőben levő, vagy a gyorsan haladó modernizálás áldozatául esett népies díszítményt, technikai kiválóságot örökít meg, s tesz rajzaival szemlélhetővé és utánozhatóvá.

A nagy eleganciával kiállított kötet díszét és hatását nagyban emelő szép képek nagy része *Juhász Árpád* lelkesedését dicséri, aki valódi rajongással szenteli munkásságát, erre a könnyűnek épen nem mondható vállalkozásra. Groó István tanár a székely fazekas ipar termékeivel a bokalyok, tulák festésével és szakszerű leírásával járul a szép könyv sikeréhez Medgyaszay István, Balázs Márton, Árkosy

Ferencz Károly, Rózsa Miklós mellett egy női munkatárs is akadt Undi Mariska személyében. Kőrösfői Korcsek Aladár a toroczkóiak ismertetője a Koraki Gerzel házát (I) a toroczkói viseletet (V., VI., LVI., LVII. t.) s Toroczkó egyik utcasorát (LIV.) illusztráló képeivel valóban remekelt. A szövegképek is sikerültek túlnyomó részben s csak azt sajnáljuk, hogy geografiailag nincsenek csoportosítva.

Általában a munka használhatósága szempontjából ajánljuk szerzőnek jövőre a részletező tartalomjegyzéket is s az egyes megyék egyszerű műemlékeinek elkülönített vagy legalább összehasonlítóbb bemutatását s különösen azt a részletes indexet, melyből a nyelvészetileg s műiparilag egyaránt oly fontos mesterszók és azok tájszólási változatai azonnal szemünkbe tűnnének. Így még több irányban kötelezné hálára olvasóit. —r.

*

IRODALMI NEVELÉS. Irta *Miklós Elemér*. Budapest, 1908. Singer és Wolfner. Ára 3 korona. VIII-rét. 187 lap.

Miklós Elemér azon kevesek közé tartozik, akinek neve egymás után megjelenő irodalmi alkotásai, művei, cikkei, értekezései és elmélkedései után nemcsak ismertebb, hanem napról-napra népszerűbb és kedveltebb lesz. Ezzé teszi Miklós Elemérnek egyénisége, amelyet a legtisztább idealizmus, a legrajongóbb hazaszeretet hevít, amelyet át meg át hat hivatásának, állásának legnemesebb lelkesedése. Jellemének e három alaptulajdonsága ráüti minden egyes művére pecsétjét, ezért olvassuk igen szívesen sorait, ezért telik meg lelkünk — akaratlanul is, ismeretlenül is — le nem tagadható, el nem fojtható melegséggel, szeretettel írójuk iránt.

Mondom, ez az érzés mindannyiszor megfogamzik lelkünkben, valahányszor Miklós Elemér műveit olvassuk, de annyira úrrá még sem lett rajtunk, mint most, amidőn legújabb megjelent kötetét, az «Irodalmi nevelés» címűt végigolvastuk.

Ebben a kötetben 17 cikket foglal össze, amelyek már előbb, különféle folyóiratokban szétszórva láttak napvilágot. És így együtt nagyobb is a hatásuk, mint külön-külön, mert így jobban belenézhetünk írójuk lelkébe, jobban megismerhetjük gondolatvilágát. Valami nagy, világraszóló reformeszmékért nem harcol. De azért a pedagógiában utóbbi időben felmerült kérdésekkel mind foglalkozik. Alapos tudással boncolgatja azokat elemeire és mutatja ki azoknak jó oldalát, de legtöbbször káros és hasznavehetetlen voltát. S mindezt higgadtan, nyugodtan, alapos megfontolás után teszi. Nem ragadtatja el magát hangzatos jelszavak által, hanem tisztán látja a maga hivatását és tanítását s a középiskolák célját, s e cél felé törekszik egyenesen, bátran. Ezt a hivatást, a tanítás és középiskolák célját pedig abban találja, hogy a mai széthúzó, gyűlölködő világban az ifjúságot a vallásosság, hazafiság, műveltség, emberszeretet nagy egységébe foglaljuk össze.

Ezért üzen hadat mindjárt az első cikkében (*Irodalmi nevelés*) a moderneknek, akiknek lelkéből kiveszett a tisztességadás a magyar írók iránt, akik csak Ibsenért, Wildeért, Verlainért, Wedekindért stb.-ért lelkesednek, míg a magyar írókat lenézik, megvetik és rájuk

fogják, hogy élvezhetetlenek. Miklós Elemér ennek okát keresi és meg is találja abban, hogy *az iskolai tanítás a mai kor szellemével szemben nem képes a magyar irodalmat megszerettetni.* Ezen feltétlenül segíteni kell, hacsak azt nem akarjuk, hogy a magyar irodalom a magyarság számára elvesszen. Ennek meggátlására elsősorban magában az iskolában kell intenzivebben tanítani az irodalmat, másodsorban a családoknak kell irodalmi nevelésre törekedniök, mert a családi szeretet tiszta érzése egy nemzet irodalmában sem jut meghatóbban, gazdagabban kifejezésre, mint a magyarban. Végül künn az életben az arra hivatott irodalmi társaságoknak kötelességük Vörösmarty-, Jókai-, Aranymatinék rendezésével megszerettetni azokat a magyar írókat, kiknek műveiben annyi kincs, szépség van összehalmozva, amennyit a külföldi irodalmak is megirigyelhetnek.

Ezen első cikkéből folyik a második (*Az irodalom tanítása a középiskolákban*), amelyben arról a módról értekezik, amelynek segélyével a fiú iskolákban az irodalom tanítását intenzivebbé tehetjük. Elitéli azt a módszert, amely a fősúlyt az életrajzokra s a tankönyvben megírott szöveg ismeretére helyezte, de nem lelkes barátja az újabb, úgynevezett közvetlen módszernek sem, amely mindent csakis az olvasmányokra alapít. Miklós Elemér a középúton halad, s azt hirdeti, hogy az elmélet rovására az eddiginél nagyobb teret kell engedni a gyakorlati oktatásnak. Könnyebb megértés céljából mindjárt példával is szolgál, s előttünk dolgozza fel Kisfaludy Károly, Eötvös József és Tompa Mihály költészetét.

Ránk, a hazai nőnevelésügy szerény munkásaira nézve igen érdekes a harmadik értekezés, (*A nő és az irodalom*), amely azokat a szempontokat ismerteti, amelyek szerint a magyar remekírókat tárgyalni kell, hogy a leánylélekre maradandó, átalakító, nemesítő hatással legyenek, hogy meggyőződéssé, hitté erősödjék meg benne az a tudat, hogy legelső szent kötelessége minden nőnek nemesítőleg hatni környezetére. Itt is szolgál példával. Vörösmarty, Arany, Jókai, Madách költészetében rejlő hatásokról emlékezik meg.

Ilyen példának vehetjük az ötödik értekezést (*A női lélek Tompa költészetében*) is, amelyben Tompa költészetét, mint a magyar nőnevelés hatalmas segítőtársát mutatja be és azt az eszményképet, amelyet Tompa a nőről költői képzeletében megalkotott magának.

Sok igazság van lefektetve a negyedik cikkben is, amely a fiúk és leányok együttes nevelésének kérdésével foglalkozik. Ezt a sokat vitatott kérdést jellemfejlesztés, tanítási módszer, fegyelmezés és erkölcs szempontjából veszi bírálat alá, s mindegyik szempontból kárhozatosnak hirdeti az együttes tanítást, mert az a meggyőződése, hogy nem a fiuk fognak finomodni a női befolyás alatt, hanem a leányok lesznek merészebbek, közönségesebbek a fiúk társaságában. Erre pedig a mi társadalmunknak egyáltalában nincs szüksége, amiben mi neki teljesen, de teljesen igazat adunk.

A kötetnek legértékesebb, legbecsesebb része a *tanár egyéniségéről* szóló értekezés, amelyet minden tanítással foglalkozó, hivatását csak egy cseppet is szerető egyénnek el kellene olvasni, a tanulságokat levonni és az ott közölt tízparancsot oly mélyen szívébe vésni, hogy soha, semmi körülmények között arról meg ne feledkezzék.

A kötetben közölt többi cikk ha kevés értékkel bírna is (aminthogy azok is mind igen érdekes és értékes dolgok) ezért az egyért már érdemes megszerezni és elolvasni az egész kötetet, annyi igazság van benne és oly meggyőző hangon szól hozzánk egy hivatását rajongásig szerető lélek, aki nyiltan kimondja, hogy az iskola nem kínzó intézet, a tanárnak pedig nemcsak tanítania kell, hanem nevelnie, jellemet képeznie és a kedélyt fejlesztenie, ezt pedig csak egy útonmódon lehet elérni: *szeretettel*, azzal a szeretettel, amelyből a pontosság, a kötelességtudás, a hazafiasság, erkölcsösség, igazságosság, önmérséklet, önfegyelmezés bővizű patakjai fakadnak. Oly jól esik hallani, hogy most, a szeretetlenség és önimádás ezen virágzó korszakában valaki szeretetet hirdet és tévedhetőségről beszél. Ha Miklós Elemér szavait sokan megfogadják és követik, akkor ifjuságunkban is nagyobb szeretet és tisztelet fog gyökeret verni tanárjai iránt, amelyek hiánya miatt oly gyakori panasz hallható a tanári körökből.

Komoly, megszivlelendő intő szót intéz Miklós Elemér a *Felsőbb leányiskola és leánygimnázium* című cikkében a szülőkhöz és pedagógusokhoz, hogy csak azokat a leányokat irassák be a gimnáziumokba, akik testileg-lelkileg alkalmasaknak látszanak arra, hogy egyetemi tanulmányokra készülhessenek. A felsőbb leányiskolákat pedig továbbképző tanfolyammal szeretné kiegészíttetni, mert úgy tartja, hogy céljának csak így fog tudni minden irányban megfelelni.

Ez az utolsó tanügyi értekezés ebben a kötetben. A többi szépirodalmi. Emlékezések, mint: *Vörösmarty halálának ötvenedik évfordulója; Arany János* nagyszalontai szobrának leleplezésekor 1907. szeptember havában; *Kazinczy Ferenc* érsemjéni szobrának leleplezésekor 1907. szept. havában; *Gr. Batthyányi Lajos emlékezete* születésének 100 éves évfordulóján; *Berecz Antalnak*, a nőnevelésünk elsőrendű munkásának is szán nehány kegyeletes sort; *Beöthy Zsolt, a tanár és ember* című cikkében Beöthyt méltatja az egyetemi ifjúság Beöthy-ünnepe alkalmából; *Petőfi kedvesei* című cikkét a Petőfi-család hamvainak közös sírba való helyezése sugalta. A kötetet három Maeterlinck fordítás rekeszti be: *A lélek ébredése, A titokzatos erkölcs, Csend* címűek. Hogy mind a hármat kitűnő, zamatos magyarsággal ültette át nyelvünkre, talán külön említenem sem kell.

Miklós Elemérnek ezen könyve tehát mindenféle szempontból érdemes a legmesszebb menő pártfogásra. Ezt a pártfogást ne is vonja meg tőle senki, aki szereti a tanulságosat szép formába öltöztetve.

Keller Imre.

AZ ANDESEK KRISZTUSA.